

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

NÉPRAJZI HÍREK

XLVII. • 2018/2.

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság 130., tisztújító közgyűlése	(3)
Tudománytörténet	(31)
Fórum	(58)
Néprajzi muzeológia	(61)
In memoriam	(70)
Mindenféle	(89)

NEGYVENHETEDIK ÉVFOLYAM
2018/2.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)

Máté György

A kiadást támogatta a

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Bodó Sándor

Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:

Kapitális Nyomda

Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 130., TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2018. május 9.)	3
I. Jegyzőkönyv	3
II. Elnöki megnyitó	9
III. A Társaság kitüntetettjei	12
IV. Főtitkári jelentés	22
V. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2017. évről. Tartalmi beszámoló	29
VI. A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 130. Közgyűlésének	30
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	31
Biernaczky Szilárd: Kétszáz éve született Magyar László. Az el nem végzett kutatási feladatokról és a hazai figyelmetlenségekről	31
Szilágyi Miklós: A 100 éve született Kardos Lászlóra emlékezzünk!	45
Viga Gyula: 90 éve született Szabadfalvi József	50
R. Nagy József: 70 éves lenne Kunt Ernő	54
FÓRUM.....	58
Nagy Janka Teodóra: A magyar jogi néprajzi kutatások eredményeiről Észak-Oszétiában	58
Balogh Balázs: Kint és a bent, avagy ki a másik? – mint néprajzi kérdésfeltevés	59
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	61
Kemecsi Lajos: A Néprajzi Múzeum új raktárbázisa az Országos Múzeumi és Raktározási Központban	61
IN MEMORIAM	70
ELTE.hu: Meghalt Tókéczki László	70
Klamár Zoltán: Kovács Endre az égi réteket járja (Doroszló, 1936. március 21.–Doroszló, 2018. január 30.)	71
Elhunyt Kallós Zoltán	73
Fordulj, kedves lovam	73
Nagy Ákos: Kallós Zoltán utolsó útja	74
Orbán Viktor: Tisztelt gyászoló közösség!	76
Kelemen Hunor: Búcsú Kallós Zoltántól	77

Pozsony Ferenc: Kallós Zoltán (1926–2018)	80
Kelemen László: Tisztelt búcsúzó közösség!	82
Szép Gyula: Kedves Kallós Zoltán, mindannyiunk Zoli bácsija!	83
Péterbencze Anikó: „Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és táncolunk!” Kallós Zoltán emlékezete	84
MINDENFÉLE	89
Voigt Vilmos: Egy újabb miniatúra: Karinthy Frigyes és a zöld disznó	89
Szilágyi Zsolt: Magyar néprajzosok Kínában	91

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 130., TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2018. május 9.)

I. Jegyzőkönyv

Bodó Sándor elnök köszöntötte az egybegyűlteket és megnyitotta a közgyűlést, a jegyzőkönyv vezetésére Bági Anikót, a hitelesítésére Örsi Juliannát és Kothencz Kelemtet kérte fel. Ezt követően megállapította a közgyűlés határozatképességét a meghívón szereplő második időpontnak megfelelően, majd ismertette a napirendi pontokat, amelyeket a jelenlevők egyhangúan megszavaztak.

Első napirendi pontként Bodó Sándor megtartotta elnöki megnyitóbeszédét, amelyben megköszönte, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum helyet adott a Társaság számára. Kiemelte, hogy kiegyensúlyozott, nyugodt, sikeres, programokkal teli 3 esztendő van mögöttünk.

Az elmúlt években számos alkalommal megemlékeztünk jeles elődeinkről, emlékülés, tanulmánykötet, szakosztályi rendezvények keretében. Több fontos konferenciát rendezett a Társaság, amelyeken például a néprajztudomány kéziratforrásainak sorsát tekintették át, továbbá a magyar népzene feldolgozásának útjait Bartóktól napjainkig, illetve konferenciátéma volt a migráció vallási és kulturális hatásai is; a Vidám Park emlékezetéről, a (Lakó)Telepek térhasználatáról Angyalfüldön és a fotográfia az egykori szocialista városokban; Buda környéki kistáj sorsfordító éveiről; a kalocsai paprika történetéről; a *Migráció és hagyományformálódás* témaköréről. A Nemzeti Stratégiai Kutatóintézzettel *Együttélési modellek a Kárpát-medencében* címmel szerveztünk programot.

Gyűjtő Szakosztályunk 2013 óta hirdeti meg a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatot, amely minden esztendőben sikeresen zárult. 2016-ban elindították a *Tradíció Magazin*ot, melynek eddig két füzetet jelent meg.

Társaságunk folyóirata, az *Ethnographia* évfolyamai határidőre megjelentek. Viga Gyula felelős szerkesztő, és munkatársai: Bági Anikó, Juhász Katalin, valamint a 2013-ban megújult szerkesztőbizottság munkája tisztelettel érdemel. Legutóbbi választmányi ülésünk további 5 évre szavazott bizalmat mindannyiuknak. Szintén időben megjelentek Társaságunk másik periodikája, a *Néprajzi Hírek* negyedéves számai, Hála József és Máté György szerkesztésében. Újabb 5 évre kaptak ők is megbízást munkájuk folytatására. A *Néprajzi Értekezések* sorozat újabb 3 kötetrel bővült, nemzetiségi sorozataink pedig újabb közel tíz kötetrel gazdagodtak.

A Társaság kezdeményezte a közeljövőben az MTA Néprajztudományi Bizottsága koordinálásával a szakma helyzetének felmérését, tudományos

megítélését, a néprajztudomány részdiszciplínáinak helyzetét és jövőjét illetően, valamint a néprajzi gyűjtemények, kutatások állapotát a közgyűjteményekben.

Bodó Sándor megállapította, hogy a Társaság évről évre az *Alapszabálynak* és *Ügyrendnek* megfelelően működött. Rendszeresen megtartotta a választmányi üléseket és az éves közgyűléseket. Végül az elnök reményét fejezte ki, hogy a Néprajzi Múzeum tervezett új épülete méltó otthona lesz az intézménynek.

Második napirendi pontként a Társaság kitüntetései a kiosztására került sor. Az elnök felkérte a titkárokat a laudációk ismertetésére. A Magyar Néprajzi Társaság kitüntetettjei a következők. *Györffy István-émlékérem*: Liszka József; *Jankó János-díj*: Balatonyi Judit; belföldi tiszteleti tag: Király Lajos, Fodor István; külföldi tiszteleti tag: Ingrid Slavec Gradisnik, Colin Quigley, Mladena Prelic; *Sebestyén Gyula-émlékérem*: Kovács László, Koncz Árpád; *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem*: Horsa Istvánné, Szőke Anna.

Harmadik napirendi pontként Kemecsi Lajos főtitkár ismertette főtitkári jelentését. A beszámoló bevezetőjében az éves működés kiegyensúlyozottságát hangsúlyozta. Megemlékezett mindazon kollégánkról, akik 2016–2017-ben hunytak el. Ugyanezen időszakban sok kiváló tagtársunk részesült elismerő szakmai és állami kitüntetésekben, név szerint is felsorolta őket.

A Társaság irodája továbbra is a Néprajzi Múzeum 25-ös szobájában működik. Kalina Veronika és munkatársa, Kőrösi Dalma (2017. október 31-ig), illetve Horváthné Mahlmeister Zsuzsa (2017. november 21-től) végezték az év során a titkársági feladatokat.

A Társaság a jogi feltételeknek eleget téve újra közhasznú szervezetként működik.

2017-ben a Társaság működését több forrásra alapozva sikerült kiegyensúlyozottá tenni: a NEA pályázata mellett ismételten Balog Zoltán, az EMMI miniszterének támogatásával sikerült a szükséges finansziális háttérrel biztosítani. 2017-ben az MTA, az NKA, valamint az MMA támogatásai és a rendszeres tagdíjfizetések képezték a társasági tevékenység további anyagi bázisát. Az aktuális – 2018-ra vonatkozó NEA-pályázatról negatív értesítés érkezett. Ebből következik, hogy újra kérték Balog Zoltán miniszter úr közvetlen támogatását. A főtitkár hangsúlyozta, hogy a fegyelmezett gazdálkodáson és a következetes pályázati tevékenységen túl továbbra is rendkívül fontos a tagdíjak, a kiadványárusítások fokozott erősítése a Társaság sikeres működése érdekében.

A választmány 2017-ben 4 alkalommal tartott ülést, ezek jegyzőkönyvei betekintésre hozzáférhetők. Ezekon kívül a vezetőség többször is összeült pályázatok, folyóiratok szerkesztése kapcsán.

A Társaság honlapjának arculata és struktúrája megújult.

Az új társasági tagok száma (14 fő) magasabb volt a korábbiaknál; a tényleges, aktív tagok száma 2017-ben 192 fő volt, mellette több száz pártoló taggal. A nyilvántartásban 2008 tag szerepel.

2017-ben létrejött a Társaságon belül a Kádár László Mongolisztikai Kutatásért Alap.

A főtítkár beszámolójában rövid áttekintést adott a szakosztályok életéről, rendezvényeiről is.

A Társaság kiadványai közül megemlítette, hogy az *Ethnographia* az MTA BTK NTI segítségével, az MTA és az NKA támogatásával jelenik meg. 2017-ben is NKA pályázati támogatással jelentek meg a *Néprajzi Hírek* számai. Székely András Bertalan szerkesztő munkája révén a nemzetiségi sorozatok újabb kötetei; továbbá a Turai Tünde szerkesztette *Néprajzi Értekezések* sorozat 6. kötete is 2017-ben került ki a nyomdából az MTA és az NKA támogatásával.

A beszámoló végén az anyagi helyzet áttekintése során újra kiemelte a nehézségeket, amelyek abból fakadnak, hogy a Társaság nehezen jut hozzá a civil szervezetek működését célzottan támogató pályázati erőforrásokhoz. A számos szakmai program háttérét biztosító pályázatok adminisztratív előkészítése komoly megterhelést jelent a társasági munkatársak számára.

A Társaság működésének anyagi alapjait az MTA, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, az NKA és az MMA által, pályázatok révén elnyert forrásokkal biztosíthatjuk. További bevételeink tagdíjbefizetésből, kiadványaink értékesítéséből és az szja 1%-nak felajánlásából származtak. Végül megköszönte mindazok támogatását, közreműködését, akik hozzájárultak a Magyar Néprajzi Társaság törekvéseinek megvalósulásához, működőképességünk fönntartásához.

A közgyűlés egy tartózkodással elfogadta a jelentést.

Negyedik napirendi pontként a közhasznúsági jelentést Vass Erika pénztáros olvasta fel. A jelentés ismertette a Társaság anyagi helyzetét, a pályázati támogatásokat, az aktuális gazdasági erőforrásokat. Megállapította, hogy a Társaság közhasznúsági céljának eleget téve látta el feladatait.

A jelentést a közgyűlés egyhangúan elfogadta.

Ötödik napirendi pontként a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését Lukács László számvizsgáló olvasta fel. Megállapította, hogy a bizottság mindent rendben talált költségvetési és közhasznúsági szempontból is.

A jelentést a közgyűlés egy tartózkodással elfogadta.

Hatodik napirendi pontként a közgyűlés a jelentések elfogadása után megadta a leköszönő tisztikarnak a felmentést.

A jelentéseket és a felmentést a közgyűlés egyhangúan elfogadta.

Hetedik napirendi pontként Bodó Sándor felkérte Paládi-Kovács Attila korelnököt a tisztújító választás levezetésére. Paládi-Kovács Attila levető elnök felkérte Bárth Jánost, a Jelölő és Választási Bizottság elnökét és Halák Emesét, a Szavazatszámláló Bizottság elnökét (tagok: Horváthné Mahlmeister

Zsuzsa, Kalina Veronika,) a választás megtartására. Bárth János ismertette a szavazás menetét. Halák Emese a választás után kihirdette az új vezetőség tagjainak neveit. 50 érvényes szavazattal a választás eredményes volt.

Elnök: Bodó Sándor.

Főtitkár: Kemecsi Lajos.

Alelnökök: Bereczki Ibolya, Vargyas Gábor.

Titkárok: Bági Anikó, Nagyné Batári Zsuzsanna.

Pénztáros: Vass Erika.

Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság. Elnök: Lukács László, tagok: Kato-
na Edit, Szilágyi Zsolt, Kerecsi Ágnes.

Ezt követően a levezető elnök fölkérte a *Györffy István-émlékéremmel* ki-
tüntetett Liszka Józsefet *Nemzetiségeink és a magyar néphagyomány* című
előadása megtartására.

Ezután Halák Emese ismertette a tisztújító szavazásnak a szakosztályi
tisztviselőkre vonatkozó fordulójának az eredményét. 50 érvényes szava-
zattal a választás eredményes volt.

A szakosztályi tisztségekre 52 szavazólap érkezett, a megválasztottak
mind átlépték az 50%+1 többségi határt.

Anyagi Kultúra Szakosztály. Elnök: Simon András, titkár: Muskovics
Andrea.

Etnológia Szakosztály. Elnök: Lajos Veronika, titkár: Mészáros Csaba.

Film- és Fényképeszeti Szakosztály. Elnök: Nagy Károly Zsolt, titkárok:
Bata Tímea, Gebauer Hanga.

Folklór Szakosztály. Elnök: Frauhammer Krisztina, titkár: Smid Mária
Bernadett.

Nemzetiségi Szakosztály. Elnök: Horváth Sándor, titkárok: Kovács Bence,
Király Kata, Kothencz Kelemen, Nagyné Martyin Emília.

Népzene és Néptánc Szakosztály. Elnök: Agócs Gergely, titkár: Dóka
Krisztina.

Társadalomnéprajzi Szakosztály. Elnök: Nagy Janka Teodóra, titkár:
Bednár János.

Néprajzi Gyűjtő Szakosztály. Elnök: Paál Zsuzsanna, titkárok: Barsi Gi-
zella, Vasvári Zoltán.

Városnéprajzi Szakosztály. Elnök: Juhász Katalin, titkár: Ispán Ágota.

Ezután Paládi-Kovács Attila felkérte a *Jankó János-díjas* Balatonyi Judi-
tot *Határ/átlépések: Lakodalmak és lakodalmi értelmezések Gyimesben* című
előadása megtartására.

Halák Emese ismertette a tisztújító szavazásnak a választmányi tagokra
vonatkozó fordulójának az eredményét. 52 érvényes szavazattal a választás
eredményes.

A választmányi tisztségre 52 szavazólap érkezett, a megválasztottak mind
átlépték az 50%+1 többségi határt.

Választmányi tagok: Bali János, Balogh Balázs, Bárh Dániel, Borsos Balázs, Csonka Takács Eszter, Granasztói Péter, Gráfik Imre, Hála József, Kotics József, Landgraf Ildikó, Mód László, Mohay Tamás, Nagy Zoltán, Paládi-Kovács Attila, Sárkány Mihály, Simon András, Turai Tünde, Viga Gyula.

Választmányi póttagok: Bárkányi Ildikó, Gyöngyössy Orsolya, Klamár Zoltán, Lackovits Emőke, Limbacher Gábor, Szulovszky János.

A levető elnök megállapította a tisztújító közgyűlés eredményességét, szabályosságát; megköszönte a Jelölő és Választási Bizottság, valamint a Szavazatszámoló Bizottság munkáját.

Bodó Sándor megválasztott új elnökként megköszönte a közgyűlés bizalmát. Kiemelte, hogy az elkövetkező években nagyon fontos feladat lesz a szakma szerepének átgondolása, tervezése, amelyben jelentős szerep hárul a Társaságra is.

Kemecsi Lajos megválasztott új főtitkár is megköszönte a megbízatást, és az elnökhöz hasonlóan a Néprajzi Múzeum új épülete által szimbolizált, a néprajz előtt álló nagy lehetőségre és kihívásra, a szakmai összefogás szükségességére hívta föl a figyelmet.

Nyolcadik napirendi pontként Bodó Sándor elnök zárszóként megköszönte a résztvevők munkáját és bezárta az ülést.

Budapest, 2018. május 9.

ÖRSI JULIANNA
jegyzőkönyv-hitelesítő

KOTHENCZ KELEMEN
jegyzőkönyv-hitelesítő

BODÓ SÁNDOR
elnök

BÁTI ANIKÓ
jegyzőkönyvvezető

*Bodó Sándor elnök a megnyitóbeszédét tartja
(Fotó Hála József)*

*Kemecsi Lajos a főtitkári jelentést terjeszti a közgyűlés elé
(Fotó: Hála József)*

II. Elnöki megnyitó

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság 130., ezúttal tisztújítással egybekötött közgyűlésén tisztelettel köszöntöm a Társaság megjelent tagjait. Ez az alkalom lehetőséget nyújt az elmúlt három esztendő életének áttekintésére, a fontosabb eredmények számbavételére és gondjaink bemutatására.

Az első gondolatot – mint három évvel ezelőtt is – közgyűlésünk helyszíne inspirálja. A Társaság nevében köszönöm, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum helyet adott számunkra a következő ciklus keretfeltételeinek megteremtéséhez. Mindig öröm a múzeumi ősforráshoz visszatérni, ahol kezdetben Pulszky Ferenc, majd utóda, az 1896 és 1917 között társaságunk elnöki feladatait is ellátó Szalay Imre segítettek elődeink szaktudományi szervező-irányító tevékenysége tárgyfeltételeinek megteremtésében. Ráadásul Szalay Imrének ennél jóval többet köszönhet a magyar néprajztudomány. A Néprajzi Múzeumnak, amelynek munkáját, fejlődését Társaságunk folyamatosan egyik legfontosabb ügyének tekintette, a 150 éve született Jankó János 19. század végi feljegyzése szerint, Szalay közreműködésével alakulhatott ki a hármas feladatköre. Vagyis a magyar, nyelvileg és kulturálisan rokon népek, valamint az Európán kívüli népek emlékműanyagának kutatási-gyűjtési alapelveit „*Szalay Imre miniszteri tanácsosnak [köszönhetjük, mert] a múzeumi ügyek akkori referensének javaslatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter írta elő*”, hgyta jóvá. Köszönjük tehát Pulszky Ferenc és Szalay Imre mai utódainak a reprezentatív helyszín biztosítását közgyűlésünk számára!

Lássuk azonban az elmúlt három esztendő jellemző vonásait.

Örömmel állapíthatom meg, hogy a Társaság szakosztályainak többsége jelentős munkát végzett az elmúlt három esztendőben. Jeles elődeinkről rendszeresen emlékezett meg e ciklusban is a Néprajzi Társaság és szakosztályai. 2015 őszén Gunda Bélára, a Debreceni Egyetem professzorára, Ortutay Gyulára és Tálasi Istvánra, az ELTE professzoraira emlékeztünk. Baján Solymos Ede alakjának felidézésével kétnapos konferenciára került sor. Számos előadó a magyar halászat kutatásának újabb eredményeit mutatta be, rámutatva a munka folytatásának fő irányaira. (Mindez azért is nagyon fontos, mert az évezredes múltú nyílt vízi halászat folytatásának feltételeiről, ill. a tevékenység végzésének szükségességéről memorandumot juttattunk el a parlament illetékes törvényelőkészítő bizottságának, támogatva a halászat folytathatóságának jelentőségét. Sajnálatos, felszólamlásunk nem ért el eredményt.) 2015 őszén Füzes Endre elhunyt kollégánk, tiszteleti tagunk munkásságára, 2016 tavaszán pedig a 10 éve elhunyt Nagy Olgára emlékeztünk Kolozsvárott a Kriza János Néprajzi Társaság és Társaságunk Folklor Szakosztálya szervezé-

sében. 2017-ben a száz éve született Balassa Ivánról és Bakó Ferencről rendeztünk emlékező-méltató konferenciákat. 2018-ban a 150 éve született Jankó János személyét és szaktudományi hatását fogjuk május végén megidézni. Természetes örömmel laudáltuk kiváló kollégáinkat jeles születésnap-i köszöntőkkel. Gratuláltunk többek között Flórián Máriának, Kisbán Eszternek, Pócs Évának, Boross Mariettának és Manherz Károlynak.

Több jelentős konferenciát szerveztünk 2015 óta. Társszervezőkkel Társadalomnéprajzi Szakosztályunk a szakterület kéziratoss forrásainak sorsát tekintette át, figyelemmel Ortutay Gyula mesekutatói kéziratoss jegyzeteire, Népzene és Néptánc Szakosztályunk Bartók Béla halálának 70. évfordulóján a magyar népzene feldolgozásának útjairól Bartóktól napjainkig témakörben rendezett konferenciát. A Folklór Szakosztály a szegedi Vallási Kultúrakutató Csoporttal a napjainkban is aktuális migráció vallási és kulturális hatásait tűzte napirendre. A hazai nemzetiségi kérdések közül kerekasztal-beszélgetésre és tarka programra került sor 2016 áprilisában a Budapest környezetében újjáéledő szlovák identitásról. Három szakosztályunk (Társadalomnéprajzi, Városnéprajzi, Film- és Fényképészeti) közös *Re:tnográfia 2* programja szólt a fővárosi Vidám Park emlékezetéről, a (Lakó)Telepek térhasználatáról Angyal-földön és a fotográfiáról az egykori szocialista városokban.

2016 nyarán a Társaság a Nemzetstratégiai Kutatóintézettel *Együttélési modellek a Kárpát-medencében* címmel az Országház felsőházi termében és a Néprajzi Múzeum dísztermében kétnapos konferenciát rendezett. Előbb Kemecsi Lajos főigazgató-főtitkár tartotta meg köszöntőbeszédét, majd jeles előadóknak a magyarországi nemzetiségek kultúráját bemutató előadásai hangzottak el, folklórbemutatóval. Másnap Balogh Balázs, az MTA Néprajzi Intézete igazgatójának elnökele mellett Paládi-Kovács Attila akadémikus a Kárpát-medencében folyó nemzetiségi néprajzi kutatásokról és eredményeikről szólt. Bereczki Ibolya alelnökünk a hazai nemzetiségi tájházakról számolt be. Székely András Bertalan, Horváth Sándor és Rusz Boriszláv pedig a nemzetiségek népi kultúráját bemutató gazdag könyvsorozatunkat mutatta be. Zárószavában Bali János, a Nemzetstratégiai Intézet igazgatója, választmányunk tagja közös munkával megvalósított jelentős eseményként értékelte a szaktudományunk egyik fontos szegmentjét áttekintő programsorozatot.

Szakosztályaink fontos kérdésekkel foglalkozó konferenciái közül csupán néhányat idézhetek: közöttük a Folklór Szakosztály hiedelemszövegekkel foglalkozó kerekasztal-beszélgetését, ahol az aktuálisan megjelent szövegkiadások kapcsán fogalomtisztázásról, a jelenkori gyűjtések etikai gondjairól, textológiai problémákról folytattak eredményes vitát. Az Anyagi Kultúra Szakosztály a Buda környéki kistáj sorsfordító éveiről, majd a kalocsai paprika történetéről és termőterületéről rendezett konferenciát, illetve előadást. Nemzetiségi Szakosztályunk tagjai a 10. Duna–Tisza Közi Nemzetközi Nemzetiségkutató Konferencia társrendezőjeként közel 10 előadással járultak hozzá a *Migráció és hagyományformálódás* témakörének feldolgozásához.

Gyűjtő Szakosztályunk 2013 óta hirdeti meg a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatot, amely minden esztendőben sikeresen zárul. 2017-ben az ötödik pályázatot abszolválták, jó hangulatú konferencia megrendezésével, az írott és elektronikus médiát híreikkel ellátva. A hatodik gyűjtőpályázatuk eredményhirdető konferenciájára a közeli napokban kerül sor (május 12-én), amit majd a nyár folyamán dél-balatoni 5. Tradíció Táborral és országjáró előadásokkal egészítenek ki. Emellett meg kell jegyezzem, hogy a szakosztály 2016-ban elindította a *Tradíció Magazin*t, amelynek eddig két füzete jelent meg.

Külön elismeréssel jelentem a közgyűlésnek, hogy hihetetlen mennyiségű tudományos és ismeretterjesztő könyvet jelentettek meg tagtársaink. Évente több mint tucatnyi könyvismertetést szerveztek meg szakosztályaink, amelyek közül kiemelkedik a Folklór Szakosztály „*A Voigt-Művek*” című könyvbemutatója, ahol Voigt Vilmos professzor féltucatnyi műve került méltatásra.

Társaságunk legfontosabb folyóirata, az *Ethnographia* 126., 127. és 128. évfolyamai rendre, negyedévenként határidőre megjelentek és megjelennek. Viga Gyula felelős szerkesztő, és munkatársai: Bági Anikó, Juhász Katalin, valamint a 2013-ban megújult szerkesztőbizottság munkája tiszteletet érdemel. Joggal adózik Társaságunk köszönettel elvégzett munkájukért. Legutóbbi választmányi ülésünk további 5 évre szavazott bizalmat mind a szerkesztőbizottságnak, mind a szerkesztőnek és munkatársainak. Szintén időben megjelentek Társaságunk másik periodikája, a *Néprajzi Hírek* negyedéves számai, Hála József és Máté György szerkesztésében. Köszönjük az ő gondos munkájukat is, miközben tudjuk, hogy a szerkesztést olykor erősen nehezíti pályázataink késedelmes eldöntése. Eddig, ha késve is, de mindig megérkeztek az anyagi támogatások. Köszönet mindkét szerkesztőnknek, újabb 5 évre kértük munkájuk folytatását, s bízunk a folyóirat további folyamatos megjelenésében.

Az elmúlt három esztendőben folytattuk a Társaság kiadásában megjelenő *Néprajzi Értekezések* sorozatot is. Megjelentek Baksa Brigitta *Néprajz az iskolában*, Bognár Szabina *A népi jogélet kutatása Magyarországon* és Várkonyi-Nickel Réka *Rimaiak a gyárak völgyében* című doktori disszertációi. Nemzetiségi sorozataink pedig a három év alatt újabb közel tíz kötettel gazdagodtak.

A közelmúltban Paládi-Kovács Attila, Társaságunk korábbi elnöke javaslatára a Társaság mint a legszélesebb kapcsolati hálóval működő társadalmi beágyazottságú szakági szervezet, kezdeményeztük a hazai szakmai terület helyzetének felmérését (tudományközi megítélés, a néprajztudomány részdiszciplínáinak helyzete és jövője, valamint a néprajzi gyűjtemények, kutatások általános állapota a magyar közgyűjteményekben). A több szálon megindítható felmérőmunkát közös megállapodás alapján az MTA Néprajztudományi Bizottsága fogja koordinálni.

A Magyar Néprajzi Társaság belső szervezeti életéről röviden annyit jelenthetek a közgyűlésnek, hogy évről évre az *Alapszabályunknak* és *Ügyrendünknek* megfelelően működünk. Rendszeresen megtartottuk az életünket

irányító választmányi üléseket és az éves közgyűléseket. Szabályszerű működésünket az illetékes kormányhivatalok megnyugtatóan nyugtázták.

Végül arra kívánok utalni, hogy a Társaság vezetése minden erejével igyekszik támogatni a Néprajzi Múzeum végleges elhelyezését. Ez a szándék érinti a múzeum gyűjteményeinek és munkaterei egy részének kialakítását a Szabolcs utcai komplexumban, s örömmel látjuk a kiállítóépület már egy ideje tartó mélyépítési feladatainak teljesítését a Dózsa György úton.

Az elmúlt három esztendő vázlatos áttekintése és a felvetett gondolatok jegyében a 2018. évi tisztújító közgyűlésünket megnyitom.

BODÓ SÁNDOR
elnök

III. A Társaság kitüntetettjei

Györffy István- emlékérem

Liszka József

Liszka József 61 éves néprajzkutató a szlovákiai magyar tudományos élet egyik vezető egyénisége. Egyetemi tanulmányait Budapesten folytatta, az ELTE-n végzett régészet–néprajz szakokon, és ugyanitt doktorált 2003-ban, majd habilitált 2008-ban. Humboldt-ösztöndíjjal egy évet München, Marburg, Passau egyetemeken töltött.

Szakmai tevékenységét régészként kezdte az érsekújvári múzeumban, majd etnológus lett a komáromi Duna Menti Múzeumban. 1997 óta igazgatója a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központjának, emellett oktatott a nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karán, 2006 óta pedig a komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Karának tanára. Alapítója, majd elnöke volt a Csehszlovákiai, illetve Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaságnak, alapító szerkesztője, illetve munkatársa a társaság, illetve a Fórum Intézet több szakmai kiadványának.

A szlovákiai magyarság néprajzi életét szervező intenzív és sokoldalú tevékenységének középpontja az Etnológiai Központ, amely a szlovákiai magyarok néprajzi kutatásának intézményes hátterét biztosítja, és feladata – honlapja szerint – „a szlovákiai magyar népesség népi/populáris kultúrájának tudományos igényű feltárása, az eredmények dokumentálása és közzététele”. Tovább idézve a honlapot: „A néprajztudomány hagyományos kutatási területeinek vizsgálata mellett nagy hangsúlyt fektet az interetnikus/interkulturális kapcsolatok kutatására, a változásvizsgálatokra és a történeti összefüggésekre.

Az Etnológiai Központ a néprajztudomány legfrissebb elméleti-módszertani eredményeinek alkalmazásával az európai etnológia modern szlovákiai magyar műhelye. Céljai elérése érdekében (országhatárokon is átnyúló) kutatási programokba kapcsolódik be. nemzetközi tudományos kapcsolatrendszerrel tart fenn.” A szlovákiai magyarság néprajzi kutatását végezni és irányítani nem egyszerűen egy etnikum kutatását jelenti, hanem – mint Liszka József ennek a kezdetektől fogva tudatában volt – a magyarság és a vele évszázadok óta együtt élő szlovákok, németek, horvátok, ruszinok, zsidók és romák kölcsönviszonyainak tanulmányozását is: ez képezi az Etnológiai Központ és egyben Liszka József egyik fő szakmai célkitűzését.

A kezdeti években régészeti témákra is kiterjedő írásai a „hagyományos” néprajz témáinak széles palettáját ölelik fel: néprajzi muzeológia, település és viselettörténet, népszokások, népi vallásosság, a „szakrális kisemlékek”, összehasonlító-történeti folklorisztikai vizsgálatok, egy-egy tájegység vagy faluközösség néprajzi leírása, valamint a magyar–szlovák–osztrák kapcsolatok néprajzi vizsgálata. Emellett jelentősek modern szemléletű szövegfolklorisztikai, valamint korunk populáris kultúrájára irányuló vizsgálatai is. Utóbbi *Populáris kultúra* című önálló kötetében foglalta össze. 2011-es, *Bevezetés a folklorisztikába* című összefoglaló műve a legmodernebb folklorisztikai vizsgálati módszerek alkalmazásának bizonyossága. Liszka József tárgyi és elméleti sokoldalúságának tükrre nemrégiben publikált *Határvidék, határok és határtalanságok az összehasonlító folklorisztikában és etnológia szempontjából* című tanulmánygyűjteménye. És végül, de nem utolsósorban: eddigi életművének megkoronázásaképpen megírta *A szlovákiai magyarok néprajzát*. E majd 600 oldalas könyv méltó társa és fontos kiegészítője sok kötetes *Magyar néprajzunknak*.

Liszka József rendkívül sokat tett azért hogy a szlovákiai magyar néprajzi kutatás szerves része legyen a magyarországi néprajzi kutatásnak, vállalva a kisebbségi lét, a szlovákiai állampolgárság révén rá rótt speciális feladatokat, a két nép közti kapcsolatrendszer és szakmai együttműködés szervezésének és kutatásának többlet adottságait és terheit is

Úgy véljük, hogy Liszka József szakmai szervező, irányító tevékenységével és tudományos munkásságával egyaránt kiérdemelte, hogy eddigi kitüntetéseinek gazdag sora (például *Jankó János-díj*, a Szlovák Néprajzi Társaság *Nívódíja*, az MTA *Arany János-díja*, a *Nyitott Európáért Díj*, és így tovább) mellé megkapja a magyar néprajztudomány legmagasabb rangú elismerését, a *Györffy István-émlékérmét*.

Jankó János-díj

Balatonyi Judit

Balatonyi Judit 2009-ben diplomázott a pécsi egyetemen néprajzból és romológiából. 2016-ban védte meg *Közös kultúra és különböző identitások – A gyimesi magyar és román lakodalmak és lakodalmások vizsgálata* című doktori értekezését. Disszertációjának átdolgozott változata 2017-ben jelent meg a Balassi Kiadónál. Könyve tematikáját, módszerét, vizsgálati eredményeit tekintve is fontos hozzájárulás a hazai néprajzi kutatásokhoz: választ kaphatunk belőle megoldatlan kérdéseinkre multikulturális és multietnikus közösségeink kultúrájával kapcsolatban. A magyarság és a románság, a nyugati kereszténység és az ortodoxia ütközési zónájában végzett kutatása a házasságkötésnek és folklorisztikus reprezentációjának teljes körű társadalmi és kulturális szempontú elemzésére vállalkozott.

Könyve mellett számos magyar és idegen nyelvű cikke, tanulmánya jelent meg. 2009-től oktatóként részt vesz a PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 2011-től a PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék munkájában.

Kimagasló tudományos teljesítményével kiérdemelte a *Jankó János-díjat*.

Belföldi tiszteleti tag

Király Lajos

Király Lajos a dél-dunántúli névtan- és nyelvjáráskutatás országosan elismert szakembere, tanára, néprajzi író, a Somogy megyei honismereti mozgalom frontembere. 1972–1996 között a kaposvári Tanítóképző Főiskola tanára, majd professzora nyugdíjazásáig.

Tudományos tevékenysége 1968-tól sokoldalú terepmunkáján alapult, kutatási témája elsősorban a földrajzi nevek. Legteljesebb anyaga Somogyból van, a *Somogy megye földrajzi nevei* kötet 1974-ben jelent meg, hamarosan követte három szomszédos megye anyaga is. Kezdetől foglalkozott a nyelvjárási atlasz munkálataival; a dialektológiai tankönyv a név- és nyelvjáráskutatás egyik legfontosabb szakértőjeként ismerteti tevékenységét. A somogy-zalai nyelvatlasz anyagának kutatását már az 1970-es években elkezdte, 99 községet járt végig. A mű 2005-ben jelent meg.

A megyei honismereti mozgalom, néprajzi szakkörök egyik fő irányítója, a néprajzi és nyelvjárási gyűjtőhálózat bővítésének egyik fontos szervezője is. A Tanítóképző Főiskola tanáraként beoltotta tanítványait a néprajzi és nyelvjárási gyűjtések szeretetével, megtanította őket a gyűjtés módszertanára és arra, hogy miként lehet az így szerzett anyagot az oktatásban, nevelésben bemutatni, felhasználni. Szokáskutatásainak eredménye egy somogyi vőfély-

könyv, egy jeles napi, illetve egy jeles napi és a gazdasági munkák szokásairól szóló két kötet. Az *Örökség Kaposi Kiskönyvtár* köteteinek olvasószerkesztői feladatait kezdettől ő látja el. Még a Facebookon is vezet egy csoportot, és oktatja lelkes közönségét a Somogy megyével kapcsolatos tudnivalókra.

Elismerést érdemlő munkássága miatt méltó a Magyar Néprajzi Társaság belföldi tiszteletbeli tagságára.

Fodor István

Fodor István, a magyar régészettudomány és a múzeumügy kiemelkedő személyisége 1943. szeptember 9-én született Zentán. A Törökszentmiklóson tett érettségi után 1962-ben a Szegedi Egyetem magyar–oros–német szakára jelentkezett, ám felsőfokú tanulmányait a moszkvai Lomonoszov Egyetem Történettudományi Karán kezdte meg, és ott végzett 1967-ben történelem és régészet szakon. Hallgatta a *Bevezetés a néprajzba* című kollégiumot, s látogatta a Keleti Nyelvek Intézetét is, ahol turkológiából szerzett alapismereteket. Szakdolgozatát a volgai bolgárok korai emlékéanyagából írta. Részt vett hazai és a Szovjetunióban végzett feltárásokon, s számos ottani múzeum gyűjteményét is eredetiben vizsgálta (Kazány, Ufa, Joskar-Ola, Volgograd, Kijev). Hazatérése után, 1967-ben a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezkedett el, ahol az intézményi ranglétrát végigjárva, 1986–1993 között a múzeum főigazgatója volt. Ezután is a múzeum régészeként dolgozott címzetes főigazgatóként.

Elsősorban magyar őstörténettel és a honfoglalás kor régészetével foglalkozik, s annak kapcsán, komplex tudományos módszere révén természetes módon kíséri figyelemmel a néprajztudomány eredményeit. Különösen a magyar ősvallás és a néphit területén érintkeznek vizsgálatai a néprajzkutatókéval, amire jó példa a 2016-ban az *Ethnographiában* közölt vitacikke is. A korai magyarsággal, az uráli és a finnugor régészettel, valamint a kortárs népek történetével foglalkozó szaktanulmányai mellett egyes könyveit egyaránt forgatják a kutatók és az érdeklődő nagyközönség (*Verecke híres útján, Magyarok: a honfoglalás története*). Fodor István ma a legismertebb magyar régész-kutató Oroszországban, amit számos ott megjelent írása bizonyít. Ezeket a nemzetközi tudományosság is számon tartja.

1974 óta oktat: előbb az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Szegedi Egyetemen párhuzamosan, majd 2008-ig Szegeden tevékenykedett. 1989-ben újraélesztették az ötvenes évek elején megszüntetett Régészeti Tanszékét, amelynek 1997–2008 között tanszékvezetője és intézetvezetője volt. Meghívott előadóként Németországban és Finnországban is tartott előadásokat. 1982-ben védte meg kandidátusi értekezését.

Fodor István tudományos tevékenysége jelentősen hozzájárul a magyarság korai históriája és a honfoglalás kor megismeréséhez. A magyar őstörténethez kapcsolható szovjet régészeti kultúrák legjobb hazai ismerője, az anyagi kultúra történetének korai szakaszaihoz bizonyára ő hozta be a magyar kutatásba a legtöbb új ismeretet. Olyan úttörő tanulmányai, mint például az *Ős-*

történetünk korai szakaszainak néhány fő vonása (Történelemi Szemle, 1972), valamint a *Bolgár-török jövevényszavaink és a régészet* (Magyar Őstörténeti Tanulmányok, 1977) a hazai néprajzi kutatásokra is termékenyítőleg hatottak.

Mindezek alapján javasoljuk a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagjai közé választását

Külföldi tiszteleti tag

Ingrid Slavec Gradisnik

Ingrid Slavec Gradisnik a Szlovén Tudományos Akadémia Néprajztudományi Intézetének munkatársa. Tevékenységének egyik fő iránya a kétoldalú, határon átnyúló kutatási kapcsolatok létrehozása és koordinálása. Ennek eredményeként a szlovéniai és a hazai néprajzkutatás szorosan kötődött egymáshoz több, eredményesen zárult kutatási projekt keretében is. Ezt a tudományos kapcsolatot Ingrid Slavec Gradisnik elkötelezettsége, rugalmassága, nyitottsága, mély szakmai ismeretei szavatolták. Ma a környező országok akadémiai intézetei közül a leggyümölcsözőbb kapcsolatokat a Szlovén Tudományos Akadémiával ápoljuk.

Az elmúlt évtized közös kutatási tevékenységeinek résztvevőjeként, a hazai néprajzi kutatások egyik leglelkesebb külföldi támogatójaként Ingrid Slavec Gradisnik méltó a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagja címre.

Colin Quigley

Colin Quigley (1951) a University of Limerick oktatója, valamint a Los Angeles-i World Arts and Cultures, University of California emeritus professora. Kutatási területei: folklorisztika, etnomuzikológia és etnokoreológia. Tudományos munkája során előszeretettel kombinálja a fenti kutatási területekre jellemző megközelítéseket, elméleteket és módszereket. Különböző tánc- és zenei kultúrák vizsgálata során elsősorban az egyén és a közösség kapcsolatára, a tánc- és zenetudás átadási módozataira, valamint ezek etnikus, nemzeti és állami szinten történő interpretációinak elemzésére koncentrált. Az Irish Music Study Group of the Society for Ethnomusicology korábbi elnöke és az *Ethnomusicology Ireland* című tudományos folyóirat alapítója. Jelenleg az (Oxford) *Handbook of Ethnomusicology* szerkesztője.

Kelet-európai, elsősorban erdélyi vizsgálatait 1989-ben kezdte el a Smithsonian Institution Folklife Festival *Gateways to Romania* című kiállítás előkészítőjeként és kurátoraként. Terepmunkája során Fulbright ösztöndíjas-ként az erdélyi tradicionális zenei és tánckultúra interetnikus vonásait tanulmányozta. 2006 és 2008 között Budapesten élt és a magyar táncházmozgalmat mint társadalmi jelenséget vizsgálta. Rendszeres vendégoktatója a Szegedi

Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének, de szoros munkakapcsolatot ápol kolozsvári magyar és román tánckutatókkal is. Jelenleg a Szegedi Tudományegyetem, valamint az MTA BTK Zenetudományi Intézete szakembereivel dolgozik együtt egy közös, az erdélyi Mezőség táncfolklórját érintő kutatásban.

Publikációiban a következő magyar vonatkozású témákat érintette: The Hungarian Dance House Movement and Revival of Transylvanian String Band Music in *The Oxford Handbook of Music Revivals* (2014), Confronting Legacies of Ethnic-National Discourse in Scholarship and Practice: Traditional Music and Dance in *Transylvanian Journal of Folklore Research* (2016), Táncház revival és a vonós zenekarok muzsikája Közép-Erdélyben in *Meg kell a búzának érni. A magyar táncházmozgalom 40 éve* (2012).

Mladena Prelic

Mladena Prelic 1961. október 7-én született Belgrádban. Itt végzett a Bölcsészkaron etnológia szakon 1988-ban. 1991-től a belgrádi SZTMA Néprajzi Intézetének kutatója, 2011-től tudományos főmunkatársa. Elsősorban az identitás, a nemzettudat és a nemzeti kisebbségek és etnicitás kérdéseivel foglalkozik behatolóan.

Doktori disszertációját *A Budapesten és a Budapest környékén élő szerbek etnikai identitása* címen, 2004-ben védte meg. Az 1990-es évektől kíséri figyelemmel a Magyarországon élő szerbek hagyományait, ünnepeit, kultúráját, nyelvi identitását és hitéleti szokásait. Önálló munkái *Szerbek a magyarországi Lóréven a XX. században*, és *Se itt se ott, itt is ott is: a magyarországi szerbek identitása* címmel jelentek meg. *A Magyarországi Szerbek Néprajza* című kötetek megjelentetését is segítette. A sorozatban több tanulmánya jelent meg a magyarországi szerb közösség jelenéről, identitásáról, a Szent Száva-ünnepségek felújításáról, a nyelv és az etnikai identitás szimbólumáról.

Rendszeresen részt vett a magyarországi Szerb Intézet, a Szerb Fővárosi és a Szerb Országos Önkormányzatok által szervezett tudományos konferenciákon, mint pl. *A magyarországi szerbek etnológiája – helyzetkép és távlatok* címűn.

Mladena Prelic szélesebb körben tanulmányozta a bácskai bunyevácok etnolingvisztikai és történelmi hagyományait, másrészt a szerbek és szlovének kulturális és tudományos kapcsolatait a 19–20. században. Összességében mintegy 70 tudományos munkája, tanulmánya, recenziója jelent meg számos szakmai folyóiratban, monográfiában szerb, magyar és más nyelveken.

Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem

Horsa Istvánné

Horsa Istvánné nyugdíjas pedagógus, aki 1969 és 1993 között a Komáromi 218-as számú Ipari Szakmunkásképző Intézet műszaki, építőipari tanára volt. Még aktív pedagógusként kezdte a múlt értékeinek gyűjtését fényképeken, az általa alapított iskolai Szakma- és Várostörténeti Szakkör vezetőjeként. Tanítványaival dokumentálták Komárom építészeti örökségét és a különböző szakmák helyi képviselőit. Munkáját több ízben is elismerték a város, a honismeret, a Város és Faluszövetség és az Országos Videó Fesztivál részéről.

Nyugdíjas éveiben kezdett Gútával (ahonnan maga is származik) és környékével foglalkozni. Az 1945–1948 között áttelepített és azóta Dél-Komáromban letelepedett családok körében gyűjtött anyagait 1997-ben a komáromi Klapka György Múzeumban állították ki *Két haza egy szívben* címmel. Gyűjteményét a múzeumnak adományozta, de az állományát azóta is folyamatosan bővíti önkéntes néprajzi gyűjtőként.

Önálló kiállításainak a sorát felvidéki fehér vászon kézimunkák és a naszvadi születésű Nagy Lajos fényképész Horsa Istvánné által feltárt és feldolgozott hagyatékának bemutatásával folytatta. Emellett részt vett a komáromi múzeum történeti, néprajzi tárgyú kiállításainak gyűjtőmunkáiban; továbbá a múzeumpedagógiai rendezvények ötletadója, lebonyolítója volt mind Komáromban, mind a környező településeken.

Gyűjtései, fotói, videófelvevételei egyfajta összekötő kapcsok az otthonmaradottak és az áttelepítettek között. Tapasztalatait, adatait rendszeresen közreadja a kiállításokon túl előadásokon is, a komáromi Múzeumbaráti Kör összejövetelein, eredményeit szakfolyóiratokban publikálja.

A Néprajzi Gyűjtő Szakosztályban évek óta aktív szerepet vállal. Önkéntes néprajzi munkája nyomán egyre pontosabban kirajzolódnak az 1947–1948-ban lezajlott magyar–csehszlovák lakosságcsere eseményei és körülményei, és emellett az életmód és a hagyományos tevékenységek széles köre is.

A fentiek alapján Horsa Istvánnét méltó a *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem* elnyerésére.

Szőke Anna

Szőke Anna 1948. október 13-án született Kishegyesen, Bácska szívében, ahol már kisgyermekkorában magába szívta a néphagyományok szépségét és tiszteletét, a népköltészet szeretetét. Írásaiban – legyen szó pedagógiai vagy néprajzi témájúakról – nagy teret kap a paraszti életmód sokszínűsége. A hagyományokhoz való ragaszkodás, a belenevelődés és a munkára való felkészülés végigkíséri elkötelezettségét szülőföldje iránt. Doktori értekezésében a dél-bánáti, Versec környéki magyarságnak állít emléket.

A vajdasági magyar közéletben vállalt tevékenységét, a magyar művelődési élet fenntartásában betöltött szerepét, a bácskai, a bánáti és a szerémségi művelődési mozgalmak istápolásában végzett munkáját szülőföldjén *Aracs-díjjal*, *Magyar Életfa Díjjal* jutalmazták. Szívügye a szórványtelepülések magyarsága. 2010 óta Kishegyes díszpolgára.

Pályáját Kishegyesen óvodapedagógusként kezdte, majd húsz munkaév után munkájában váltás következett: az önkormányzat a kishegyesi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület vezetésével bízta meg, amelynek tizenkét évig volt a vezetője. Ekkor határozta el, hogy néprajzi ismereteit elmélyíti, alaposabb képzést szerez e tudományban. Beiratkozott a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem BTK Néprajzi Tanszékére. 2002-ben államvizsgázott és 2007-ben megvédte doktori értekezését „*Mink itt istenfélésre vagyunk utalva*” – *A vallás megtartó ereje a Versec környéki magyarság életében címmel*.

Szöke Annának több mint harminc néprajzi vonatkozású tanulmánya jelent meg. Négy konferenciakötet szerkesztője. Megjelent kötetei: *Elszaladt a kemence* (2000); *Ne csak taníts, örökíts!* (2007); *A kishegyesi Szent Annatemplom* (2008); *Ez a falu más* (2009); *Istenfélésre vagyunk utalva – Tanulmányok Dél-Bánát népéletéből* (2010); *Etnikai jelenségek Kishegyesen* (2011); *Örökbe hagyom – Fejezetek Kishegyes társadalomnéprajzához* (2012); *A lélek és a valóság kapcsolata. Egy bácskai falu vallási élete* (2015); *A kártyavár összedőlt* (2016).

Eddigi szakmai eredményeiért: a Kiss Lajos Néprajzi Társaság sikeres újjáélesztéséért és vezetéséért, tudományos konferenciák szervezéséért, a fiatal néprajzkutatók felkarolásáért, az anyaországi rokon asszociációkkal való kiváló együttműködésért, hasznos tanulmányaiért, kiváló monográfiáiért, publikációiért, szerkesztéseiért és kerek évfordulója (idén 70 éves) kapcsán is Szöke Anna néprajzkutató, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöke érdemes a *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékéremmel* való kitüntetésre.

Sebestyén Gyula-emlékérem

Kovács László

Kovács László önkéntes gyűjtő a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatok indulásától, évről évre kiváló pályaművekkel, nemegyszer évente többel is jelentkezett kiírásainkra. Pályázatai mindig figyelemre méltó, értékes anyaggal szolgáltak gyűjtési területe, Ózd és környéke népi kultúrájáról.

Kovács László nyugdíjas számviteli szakember. Gyermekkorában a tanítói biztatására a család rokonságába tartozó idősektől kezdett ismereteket szerezni a 19–20. század elejének viszonyairól. Bekapcsolódott az Ózdi Honismereti Kör munkájába. Az első dolgozatát (*Szentsimon története. A község fejlődése a XX században*) a helyi kör a felnőtt kategóriában III.

helyezéssel díjazta. Ugyanezzel az anyaggal Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület pályázatán II. helyezést ért el.

2015-ben a III. Tradíció Pályázatra beadott *Barkó katonasorsok a 20. században* című pályaművét a zsűri jónak minősítette. 2016-ban *Az egyházi ünnepekkel és családi eseményekkel kapcsolatos szokások – Az egyház művelődési tevékenysége a kiegyezéstől napjainkig* című dolgozatát a zsűri kiválónak találta. 2017-ben a *Szentsimoni helynevek gyűjteménye* címmel beadott pályázatát a zsűri nagyon jónak minősítette. Idei pályázatának címe: *Tanyák és tanyahelyek a Hangony-völgyben* (bírálat alatt). A pályaműben a tanyán élők életviszonyainak és Ózd és környéke népi építésének és lakáskultúrájának változásait vizsgálta és mutatta be.

Kovács László elismerésre méltó munkássága komoly hozzájárulás Ózd és környéke 19–20. századi népi kultúrájának pontosabb megismeréséhez.

Koncz Árpád

Koncz Árpád 89 éves önkéntes gyűjtő az első Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázattól kezdve kiváló pályaművekkel jelentkező, szorgalmas tagtársunk. Idén már harmadik alkalommal jelentkezett kiváló dolgozattal. Pályaműveiben saját életútjának emlékanyagát, tapasztalatait dolgozza fel.

Koncz Árpád 1928-ban Bihartorda községben született. Serdülőkorában molnárnak tanult. A háború utáni években az akkori néphadseregben hivatásos tiszt volt. Közben elvégezte a középiskolát. Leszerelése után az eredeti szakmájában, minőségi ellenőrként dolgozott a hajdúszoboszlói malomban. Ott érte az '56-os forradalom, amelynek eseményeiről több visszaemlékezésében is írt – fontos adatokat, megfigyeléseket szolgáltatva.

Pályaműveiben részletesen bemutatta a falun töltött gyermek- és ifjúkori éveit, a parasztszalád életét, mindennapjait a 20. század eleji Magyarországon, a néphadseregben szerzett tapasztalatait, továbbá a munkában eltelt évek (molnárkodás, Dunai Vasmű) emlékeit.

Az íráshoz 2010-ben fogott, ekkor kapott inspirációkat egy szülőfalujáról szóló tévéműsor kapcsán. Ekkor többen is buzdították a munkára, még a számítógép használatát is elsajátította idősebb korára. Visszaemlékezéseiből képet kaphatunk egy faluról indult parasztfiú 20. századi életútjáról Magyarországon.

Liszka József az előadását tartja
(Fotó: Hála József)

Balatonyi Judit az előadását tartja
(Fotó: Hála József)

IV. Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Hatodik alkalommal állok Önök előtt, hogy főtitkárként számot adjak a Magyar Néprajzi Társaság elmúlt esztendejéről, illetve az elmúlt hároméves ciklus jellemzőiről. Előzetesen és szinte összegző jelleggel megállapíthatom, hogy sokak áldozatos munkájának köszönhetően a Magyar Néprajzi Társaság működését a legutóbbi közgyűlés óta eltelt évben kiegyensúlyozott működés jellemezte. Igaz ugyan, hogy az elmúlt esztendőben is érvényesültek a működési tevékenység finanszírozásával kapcsolatos kihívások, s ezek esetenként akadályozták szakmai elképzeléseink és érdekeink érvényesítését, viszont a célzott miniszteri támogatás és az aktív tagsági tevékenység révén mégis sikeresen működünk!

Tisztelt Közgyűlés!

Mielőtt tömören összefoglalnánk az elmúlt év legfontosabb eseményeit, hajtunk fejet azok emléke előtt, akik az eltelt esztendő során távoztak el tagjaink sorából. Tagtársaink halála nemcsak közvetlen családjuk és hozzátartozóik, hanem Társaságunk számára is fájó veszteség. Hagyományainkhoz hűen tisztelő megemlékezésünkbe azokat is belefoglaljuk, akik szakmánkkal szorosan érintkező szakterületeken tevékenykedtek.

2017-ben elhunytak: Fenyő István irodalomtörténész; Garas Klára művészettörténész; Juhász György hungarológus, irodalomtörténész; Kricskovics Antal néptáncos, táncművész, koreográfus; Mács József felvidéki író, a „jó palócok” krónikása; Orlovszky Géza irodalomtörténész; Tarján Tamás irodalomtörténész; Vikár László zenetudós, népzene kutató; Wernitzer Julianna irodalomtörténész.

2018-ban elhunytak: Bojtár Endre irodalomtörténész; Borbély Jolán etnográfus, néptánc kutató, pedagógus; Kallós Zoltán kétszeres *Kossuth-díjas* néprajzkutató; Kovács Endre agrármérnök, Doroszló néprajzkutatója; Tókéczki László történész; Szilárdfy Zoltán művészettörténész; Ujváry Zoltán néprajztudós, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének professor emeritusa.

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság tevékenységével szoros összhangban áll tagjainak szakmai elismertsége és elismerése. A Társaság saját díjainak és kitüntetéseinek jelentősége mellett fontosnak ítélem a tagjainkat elismerő különböző szakmai és állami kitüntetéseket is. Ennek megfelelően kérem,

hogy engedjék meg az utóbbi időszakban ilyen elismerésben részesült tagtársaink felsorolását:

2017-ben tüntették ki: Andó György néprajzkutató (*Nemzetiségekért díj*), Bali János néprajzkutató (*Átány Községért* kitüntető cím), Bíró Friderika néprajzkutató (*A Magyar Érdemrend Lovagkeresztje*), Domokos Mariann folklorista (*Akadémiai Ifjúsági Díj*), Halász Péter agrármérnök, néprajzkutató (*Kájoni János-díj*), Kavacsánszky Máté néptánckutató (*Akadémiai Ifjúsági Díj*), Kemecsi Lajos néprajzkutató (*A Magyar Érdemrend Lovagkeresztje*), Kósa László néprajzkutató, történész (*Széchenyi-díj*), Küllös Imola folklorista (*Erdélyi Zsuzsanna-díj*), Máté György néprajzkutató (*Átány Községért* kitüntető cím), Méry Margit felvidéki néprajzkutató (*Magyar Arany Érdemkereszt*), Nyisztor Tinka moldvai néprajzkutató (*A Magyar Művészeti Akadémia elismerő oklevele*).

Kitüntettek 2018-ban: Barna Gábor néprajzkutató, egyetemi tanár (*A Magyar Érdemrend Tisztikeresztje*), Borsos Balázs néprajzkutató (*A Magyar Érdemrend Tisztikeresztje*), Faragó Laura énekművész, népdalénekes (*Kossuth-díj*), Felföldi László néptánckutató (*A Magyar Érdemrend Tisztikeresztje*), Halász Péter agrármérnök, néprajzkutató (*Kőváry László-díj*), Hoppál Mihály folklorista, samanológus (*Széchenyi-díj*), Hortiné Bathó Edit néprajzkutató, múzeumigazgató (*Magyar Arany Érdemkereszt*), Lukács László néprajzkutató, egyetemi tanár (*A Magyar Érdemrend Tisztikeresztje*), Maróth Miklós orientalista akadémikus (*Corvin-lánc*), Pávai István népzene kutató (*Martin György-díj*), Ritoók Zsigmond klasszika-filológus akadémikus (*Corvin-lánc*).

Bízom, benne, hogy nem maradt ki az örvedetesen gyorsan gyarapodó listáról senki, amennyiben igen, akkor azt kérem, hogy a *Néprajzi Hírek* szerkesztői vagy a Titkárság munkatársai felé jelezzék, s kiegészítjék a névsort.

Tisztelt Közgyűlés!

2015-ben tudtuk, hogy a Társaság vezetését olyan helyzetben ruházta ránk ismételtén a közgyűlés, amely előrevetítette, hogy komoly kihívásokat fog hozni a megszokott működés terén. Ebben nem is csalódtunk. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján a 2017-es esztendőről is tudható volt, hogy elkötelezett és kitartó munkát igényel a Magyar Néprajzi Társaság színvonalas működése érdekében. Külföldi ösztöndíjáról visszatért Kalina Veronika és munkatársa, Kőrösi Dalma (2017. október 31-ig), illetve Horváthné Mahlmeister Zsuzsa (2017. november 21-től) végezte az év során a titkársági feladatokat, zökkenőmentessé téve az átmenetet.

A szervezeti működés jellemzőjeként értékelem a közhasznúsággal kapcsolatos fejleményeket. Még az előző ciklusban induló feladat volt a számos adminisztratív feltételt igénylő közhasznúság újbóli megigénylése. A jogi szakvélemények figyelembevételével meghozott elnökségi döntés eredmé-

nyeként mára újra közhasznú szervezetként működik a Magyar Néprajzi Társaság.

2017-ben végre újra sikerül biztosítani a nyugodt működését a Magyar Néprajzi Társaságnak. A NEA vonatkozó pályázata mellett ismételten külön köszönet illeti Balog Zoltánt, az EMMI miniszterét, akinek támogatásával sikerült a működőképességet biztosítani. 2017-ben az MTA, az NKA, valamint az MMA működési támogatása és a rendszeres tagdíjfizetések képezték a társasági tevékenység további anyagi bázisát. Az aktuális – 2018-ra vonatkozó – működési NEA-pályázatról, sajnos, negatív értesítés érkezett. Ebből következik, hogy újra kértük Balog Zoltán miniszter úr közvetlen támogatását. A szigorúan következetes gazdálkodás és a kiterjedt pályázati tevékenység mellett rendkívül fontos a tagdíjak és a kiadványárusítások szerepe a Magyar Néprajzi Társaság biztonságos működése érdekében! A lezáruló ciklus során nem került válságos gazdasági helyzetbe Társaságunk, amely az elmúlt években tapasztalható körülményeket ismerve, megítélésem szerint, komoly eredményként értékelhető.

A fentiekben röviden vázolt feltételek közepette a Társaság szervezeti élete a hagyományainknak megfelelően számos rendezvényen, illetve a rendszeres választmányi üléseken szabályozott keretek között zajlott. A választmány 2017-ben 4 alkalommal tartott ülést, ezek jegyzőkönyvei nyilvánosak. Ezekon kívül a vezetőség többször is összeült. (Pl. pályázatok, elszámolások, ügyrend kiegészítése, kiemelt programok előkészítése témákkal kapcsolatosan).

A Magyar Néprajzi Társaság irodája továbbra is a Néprajzi Múzeum jelenlegi Kossuth téri épületének földszinti 25-ös szobájában működik. A korábbi évek gyakorlatához igazodva zajlott a Társaság honlapjának a működése, illetve az elektronikus hírlevelek terjesztése. Ez év elején megvalósult a társasági honlap arculatának és struktúrájának a korszerűsítése is. Pályázati források segítségével tovább javult az iroda infrastrukturális háttere és megjelenéseink színvonala is. A felvételüket kérő új társasági tagok száma (14 fő) az elmúlt esztendőben is magasabb volt a korábbi időszakban tapasztaltaknál. A közgyűlés tagjai számára már ismert feltételekkel korábban megvalósult „tagrevízió” és az azóta zajló célzott népszerűsítő tevékenység eredményeként a Magyar Néprajzi Társaság tényleges, aktív tagsága meghaladta 2017-ben a 192 főt. Ezen tagok mellett további több száz, tevékenységüket értékelve leginkább pártoló tagként minősíthető, személy is kapcsolódik szervezetünkhöz. Adatbázisunkban összesen 2008 nyilvántartott tag szerepel.

2017-ben került sor továbbá a Kádár László Mongolisztikai Kutatásért Alap létrehozására a Magyar Néprajzi Társaságon belül. Az alap működését, a támogatandó kutatások kijelölését szakértő tanácsadó testület segíti, tagjai Balogh Balázs, Sárközi Alice, Szilágyi Zsolt, Kemecsi Lajos.

*Paládi-Kovács Attila a választás menetét ismerteti
(Fotó: Hála József)*

Tisztelt Közgyűlés!

A főtktári beszámoló részeként a társasági rendezvények rendkívül tömör összefoglalására nyílik csak lehetőség, viszont megújult honlapunkon részletes információk érhetőek el tevékenységünknek ezen jellemzőiről is. A 2017-es évben mintegy 25 saját programunk volt és 6 nagyobb rendezvényen szerepeltünk, vagy voltunk azok társszervezői.

Rendezvények és szakosztályi élet

A szakosztályok vezetésében lemondások miatt történt változás az elmúlt esztendőben: Havay Viktória, sűrűsödő teendői okán, 2017 szeptemberében lemondott a Népzene és Néptánc Szakosztály titkári pozíciójáról.

A változatos bevételszerzés mellett, tevékenységünk propagálását is szem előtt tartva, kiadványainkat rendkívül eredményesen árusítottuk az Országos Táncszínházalkotó és Kirakodóvásáron. Mindemellett jelentős számú ülést, konferenciát, megemlékezést, könyvbemutatót stb. szervezett Társaságunk a fővárosban és vidéken egyaránt.

A szakosztályok aktivitása 2017-ben is változatos képet mutatott, vezetőik mozgósító erejét és kapcsolatrendszereik jellemzőit is tükrözve. Az alábbiakban csak a legfontosabb szakosztályi tevékenységeket jelzem.

Az Anyagi Kultúra Szakosztály 2017-ben a következő programokat szervezte. Február 23-án Balassa Iván és Bakó Ferenc születésének 100. évfordulója alkalmából tartott ünnepi szakosztályi ülést. Április 6-án Balassa Iván születésének 100. évfordulója és a reformáció 500 éves évfordulója alkalmából szervezett ülést *Reformáció és néprajz* címmel. Május 10-én többszörös könyvbemutatókra került sor, szintén szakosztályi ülés keretein belül. Bemutatásra került Lukács László *Objekte, Lebensformen, Volksbräuche*; Mód László *Ártéri szőlőskertek az Alsó-Tisza mentén*; valamint Farkas Gyöngyi *Lázadó falvak – Kollektivizálás elleni tüntetések a vidéki Magyarországon, (1951–1961)* című könyve. Május 31-én Szűcs Judit, a csongrádi múzeum ny. igazgatója születésnapja tiszteletére rendeztek ünnepi ülést.

A Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztálya 2017 novemberében nagy sikerű programot szervezett „Voigt-Művek” címmel, amelyen Voigt Vilmos 2014–2017 között megjelent munkáit mutatták be.

Az egész évben kiemelkedően aktív Néprajzi Gyűjtő Szakosztály több rendezvénye közül az V. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat meghirdetését emelném ki, amelynek kiemelt témája *Az 1956-os forradalom emlékezete* volt. A pályázatra 46 pályamű érkezett régi és új pályázóktól, melyek értékelésére 2017. november 11-én az V. Tradíció Ünnepélyes Eredményhirdető Konferencia és Kiállítás keretei között került sor, utoljára a Néprajzi Múzeum még jelenlegi épületében. Mindezek után kihirdetésre került a VI. Tradíció Pályázat is, amelynek kiemelt kategóriája a *Vallási jelenségek, néphit, tárgyi emlékek a népi kultúrában egykor, és napjaink folklór jellegű vallási megnyilvánulásai* címet viselte, az Eredményhirdető Konferenciára 2018. május 12-én került sor. Néprajzi Gyűjtő Szakosztályunk új kezdeményezésére pedig Országjáró Tradíció Bemutató sorozat is indult, melynek első állomása Fonyód volt. A lebonyolítás ebben az esztendőben, kivételesen, NKA-támogatás nélkül történt. A sikeres tevékenységben meghatározó a szakosztály vezetőségének, hangsúlyosan Paál Zsuzsannának a szerepe, de kiemelt köszönet illeti kollégáit: Barsi Gizellát, Benyhe Zsuzsannát, Devecsei Ildikót, Landgraf Ildikót, Tasnádi Zsuzsát, Tátrai Zsuzsannát és Vasvári Zoltánt is.

A Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának rendezvényei idén elsősorban a nagy számban megjelentetett kiadványai köré összpontosultak. Március 8-án mutatták be Eperjessy Ernő *Órtilos dombokon, dombokon...* című népzenei kötetét. Az új nemzetiségi néprajzi kötetek bemutatására november 27-én, az Országos Idegennyelvű Könyvtárban került sor, ahol a nagy számban megjelent érdeklődő közönség *A magyarországi nemzetiségek néprajza* című kiadványsorozat legújabb köteteit ismerhette meg.

A Film- és Fényképészeti Szakosztály októbertől új előadássorozat indított *Kép és antropológia – Előadások és beszélgetések a képek és a társada-*

lomtudományok kapcsolatáról címmel. A meghívott vendégeik között szerepelt: Lóránt Attila és Vargyas Gábor. Mindemellett pedig a már korábban útjára indult szakosztályi honlap folyamatos fejlesztésével, az ahhoz kapcsolódó Facebook oldalt is felhasználva, sikeresen törekedtek a szakosztály tagságának aktivizálására.

Végül, de nem utolsósorban, Városnéprajzi Szakosztályunk az MTA BTK Néprajztudományi Intézetével és az ELTE Néprajzi Intézetével közösen szervezett 2017. november 28-án nagy sikerű interdiszciplináris műhelykonferenciát *Tiszta(?) város* címmel, amelynek célja az volt, hogy az előadások tematikai sokszínűségén keresztül a legkülönbözőbb megközelítéseknek teret adva vizsgálja a két központi kategória – a „város” és a „tisztaság” – összefüggéseit a 19. század elejétől napjainkig terjedő időszakban.

A Magyar Néprajzi Társaság kiadványai

A Társaság nagy hagyományú folyóirata, az *Ethnographia* Viga Gyula, és munkatársai: Báti Anikó és Juhász Katalin szerkesztésében, az MTA és az NKA támogatásával jelenik meg. A szerkesztőség és a szerkesztőbizottság szoros együttműködése révén a folyóirat példászerű pontossággal időre megjelent a 2017-es esztendőben is. A szerkesztésben érintett kollégák elkötelezett és következetes munkájának eredményeként a postai terjesztés szigorú feltételeit is teljesítve látnak napvilágot a folyóirat számai. Messzemenően indokolt hangsúlyozni, hogy a szerkesztőség eredményes munkáját érdemben segítette az MTA BTK NTI.

2017-ben is NKA pályázati támogatással jelentek meg a *Néprajzi Hírek* Hála József és Máté György szerkesztette számai, továbbra is közreadva a gazdag és kiterjedt szakmai tevékenység eredményeit.

Székely András Bertalan sorozatszerkesztő és az egyes kötetek szerkesztőinek áldozatos munkájának köszönhetően a nemzetiségi sorozatok újabb kötetei is megjelentek:

- *Tanulmányok a magyarországi németek néprajzából* 2016 és 2017 (31. és 32. kötet).
- *A magyarországi románok néprajza* 2017 (17. kötet).
- *A magyarországi szlovákok néprajza* 2017 (24. kötet).
- *Cigány világok a Kárpát-medencében. Cigány néprajzi tanulmányok* 2017 (17. kötet).

A tavalyi év egyik hangsúlyos eredményeként értékelem, hogy MTA pályázati támogatással megjelent a *Néprajzi Értekezések* 6. kötete, Ispán Ágota szerkesztésében (Várkonyi-Nickel Réka: *Rimaiak a gyárak völgyében. Egy salgótarjáni munkáskolónia társadalma az államosítás előtt* címmel). A sorozat messzemenően igazolta létrehozásának jogosságát és betölti a Társaság által megfogalmazott célját, értékes PhD-disszertációk színvonalas publikálását.

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Hála József)

A Magyar Néprajzi Társaság anyagi helyzete

A Társaság működésének anyagi helyzetére bevezetőmben már röviden utaltam. A működés feltételeinek biztosítását, megítélésem szerint, továbbra is alapvetően zavarja, hogy az elérhető pályázati struktúra már hosszú ideje nem működik kiszámítható és megbízható módon. A számos szakmai program hátterét biztosító egyéb pályázatok adminisztratív előkészítése rendkívül idő- és energiaigényes és komoly megterhelést jelent a társasági és szakosztályi munkatársak számára.

A Magyar Néprajzi Társaság működésének anyagi alapjait az MTA, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, az NKA és az MMA által, pályázatok révén elnyert forrásokkal biztosíthattuk az év során. További bevételeink tagdíjbefizetésből (339 000 Ft), kiadványaink értékesítéséből (1 070 000 Ft) és az szja 1%-nak felajánlásából (39 000 Ft) származtak. A közhasznúsági és a pénztárosi jelentés további pénzügyi részletekről is beszámol majd.

A fenti, az eredményeket és a kihívásokat is érzékeltetni kívánó beszámoló zárásaként hangsúlyosan megköszönöm mindazok segítségét, támogatását és közreműködését, akiknek önzetlen tevékenysége és szaktudása hozzájárult a Magyar Néprajzi Társaság törekvéseinek 2017-es évi megvalósulásához és a

lezáruló ciklus feladatainak elvégzéséhez. Eredményeink, meggyőződésem szerint, messzemenően igazolják szaktudományunk társadalmi hasznosságát és szervezetünk életképességét!

Tisztelt Közgyűlés!
Kérem beszámolómm elfogadását!

Budapest, 2018. április 5.

KEMECSI LAJOS
főtitkár

V.

A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2017. évről Tartalmi beszámoló

A Magyar Néprajzi Társaság 2017-ben alapszabályának megfelelően, annak célkitűzéseit figyelembe véve, a választmány által megtárgyalt és elfogadott program és költségvetés alapján működött.

Működési célú támogatást a Nemzeti Együttműködési Alap (3 000 000 Ft), a Magyar Tudományos Akadémia (966 000 Ft) és a Magyar Művészeti Akadémia (500 000 Ft) biztosított. Emellett a Magyar Tudományos Akadémia (1 375 000 Ft), a Nemzeti Kulturális Alap (3 200 000 Ft), valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma (2 000 000 Ft) által kiírt pályázatokon elnyert támogatások növelték a bevételt. (A pályázatok révén elnyert anyagi forrás az előző évhez képest jelentős növekményt jelent.) Bevételeinket tovább gyarapították a befizetett tagdíjak (339 000 Ft), továbbá a kiadványértékesítésből befolyt összeg (1 070 000 Ft).

Szervezetünk a tárgyidőszakban 2 fő munkavállalót foglalkoztatott, valamint megbízási szerződéssel többen is végeztek tevékenységet Társaságunknál. A részükre kifizetett bérköltség, illetve az azok után megfizetett adók és járulékok összege 4 970 000 Ft volt. Az iroda munkáját 10 önkéntes segítette.

A Magyar Néprajzi Társaság folyószámláján a 2018. 01. 02-i banki kivonat szerint: 23 524 574 Ft, a házi pénztárában a 2018. 01. 02-i jelentést követően 196 740 Ft található.

A Társaság 2017-ben is folytatta néprajzi tematikájú rendezvények szervezését, különösen a szakosztályi programok tekintetében, valamint kiadványainak megjelentetését: az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* soron követke-

zõ számai kiadásra kerültek. A *Néprajzi Értekezések* sorozat is új kötettel gyarapodott.

Összességében megállapítható, hogy Társaságunk a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységét a tárgyévben közhasznú céljának megfelelően látta el.

A számviteli beszámoló a szervezet gazdálkodásáról, vagyoni, pénzügyi és jövedelmezősége helyzetéről megbízható és valós képet mutat.

Tisztelt Közgyűlés!

Tisztelettel megköszönöm hároméves bizalmukat, amelyet a pénztárosi megbízatásomhoz adtak. Kérem a beszámoló elfogadását!

Budapest, 2018. május 9.

VASS ERIKA
pénztáros

VI.

A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 130. Közgyűlésének

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 130. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését megvizsgáltuk, s miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2018. május 9.

LUKÁCS LÁSZLÓ
számvizsgáló

SELMECZI KOVÁCS ATTILA
számvizsgáló

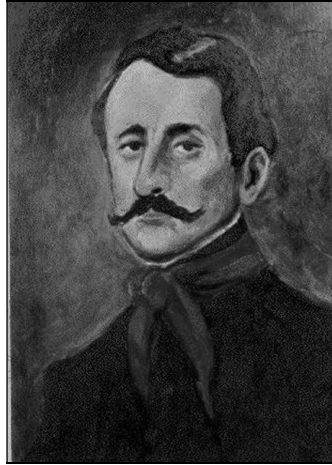
SZACSVAY ÉVA
számvizsgáló

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Kétszáz éve született Magyar László

Az el nem végzett kutatási feladatokról és a hazai figyelmetlenségekről

Információ és dohogás

Bár jómagam már a múlt évben voltam szíves összeállítani egy évfordulónaptárat (2017. 06. 27) – természetesen a magyar afrikai tanulmányok vonatkozásában (igaz, csak a Magyar Afrika Társaság számára), de bizony túl sok nem történt felvetéseim tekintetében, már azon kívül, hogy Ecsedy Csabára történt emlékezésemnek a *Néprajzi Hírek* (köszönöm a lehetőséget) helyt adott. Pedig az alábbi összeállításban egy név ráadásul megvastagítva szerepel.

2017: Ecsedy Csaba (1942–1995) etnológus 75 éve született; 2017: Biernaczky János (1917–2002) etnológus 100 éve született; 2017: 75 éve születtek: Gábris Gyula geográfus, Lángh Júlia író, Mayer Lajos diplomata, Virágos Zsolt irodalomtörténész.

2018: kétszáz éve született Magyar László; 2018: Füssi Nagy Géza (1946–2008) etnológus, nyelvész 10 éve halt meg; 2018: 75 éve születtek: Balázs Judit közgazdász, Dornbach Mária etnológus, Lévai Béla (1943–2010) nyelvész, szuahéliista, Teleki Géza (1943–2013) etológus.

A legutóbbi társasági ülésen tudatosodott bennem egy újabb fontos évforduló: 150 éve született Jankó János, aki ugyancsak fényes csillaga többek között a magyar afrikai kutatásoknak is.

2019: 75 éve születtek: Balogh András történész, Benkes Mihály történész, Borsányi László (1944–2014) etnológus, Sárkány Mihály kulturális ant-

ropológus/etnológus, Iványi Tamás arab/iszlám kutató, és mellesleg ennek az írásnak a szerzője: Biernaczky Szilárd etnológus, afrikanista.

Közülük (már Magyar László mellett) a mi néprajzi területünk ügyének (is) volna tekinthető: Ecsedy Csaba, Biernaczky János, Füssi Nagy Géza, Dornbach Mária, Borsányi László, Sárkány Mihály, Teleki Géza, Biernaczky Szilárd és részben Gábris Gyula, valamint Lángh Júlia jubileuma. Vagyis gyakorlatilag majdnem mindenkié, akit felsoroltunk. (Mellesleg a hazai afrikai tanulmányok körébe tartozó, de más szakmákat művelő kutatók – főként történészek – egyképpen érintkeznek folyamatosan a néprajzi szakterülettel.)

Mindezek jegyében kell most szembenéznünk azzal, hogy lassan lejár a Magyar László-emlékév, amikor ébredezni kezdünk. Már amennyiben nem a Magyar Néprajzi Társaság, nem a MAKAT, nem a hazai művelődésért felelős kulturális kormányzat, hanem az ELTE BTK Portugál Tanszék vezetője, Rákóczi István (hivatkozva az angolai követasszony jelentkezésére) keresett meg a minap. Mégpedig azért, hogy Magyar Lászlót (nagy műve portugál nyelvű fordításával) adjuk végre vissza Angolának (annál is inkább, hiszen ha igaz, nemzetközi nagysággá nőtt és máig gazdagon idézett, jöllehet Torday Emilhez hasonlóan autodidakta tudósunknak, etnológusunknak leszármazottai még ma is élnek ebben az afrikai országban).

Szeretnék itt közzétenni tehát egy „eseményt” (vagy inkább próbálkozást, amivel egyébként először immár vagy öt éve a kalocsai kulturális szerveknél is hiábavaló kísérletet tettem, sőt, nemrégiben azt az afrikai tanulmányokban erőteljesen érdekelt Pusztai Gabriellának, a kunszentmártoni múzeum igazgatójának is felvettem), amelyre éppen a Néprajzi Társaság ez évi közgyűlésén került sor (még Rákóczi István megkeresését megelőzően).

Tehát, igencsak örvendezve Liszka József magas kitüntetésén, ugyanakkor ismerve kiváló szervezői képességét, az ülés egy későbbi pillanatában átsomfordáltam hozzá, és felvettem egy olyan konferencia tervét, amely a jeles évforduló jegyében a magyar afrikanisztika múltjára és tegnapijára vonatkoznék (*Néprajz a magyar afrikanisztika tudománytörténetében – Magyar László születésének (1818) 200. évfordulóján*; a magyar afrikanisztikai eredményeinek tudománytörténeti feltárása; a magyar afrikanisztikai kutatások a nemzetközi tudományos eredmények fényében). Liszka József először elhárította a felvetést, mondván, hogy jelenleg rektorhelyettes, és nagyon túlterhelt. Majd, amikor jeleztem, hogy az előkészítés, tervezés ügyét én lebonyolítom, kért egy írásos tervezetet. A tervezetet – mellékelve azt a Társaság főtitkárának, Kemecsi Lajos főigazgató úrnak is – még aznap megküldtem.

Válasz eddig nem érkezett: se pozitív, se negatív... (Főtitkár úrral a Jankó János-emlékülésen két szót váltva kiderült, ő a javaslatomat átküldte a múzeum illetékesének, Földessy Edinának, akivel ugyancsak két szót beszélve arról kellett meggyőződnöm, nem tudja, hogy javaslatommal mi a feladata...)

Újabb események

Ma (június 10-én) felhívott Rákóczi István professzor, az ELTE BTK Portugál Tanszék vezetője. Amennyiben vélhetően megalakul egy Magyar László- emlékbizottság. A legfőbb feladatnak az írásos hagyaték gondozása látszik: a professzornak sikerült rátalálnia, hol lehet a kilencvenes évek elején Angolában elkészült portugál nyelvű monográfia-fordítás... Másrészt abban maradtunk, hogy Magyar másik könyvét (6 útinapló, levelek, dokumentumok) előkészítjük rövid úton magyarul, és szorgalmazzuk a portugál fordítását. Emellett próbálkozunk megszerezni Richard Burtonnak Kaliforniában őrzött kézíratos angol fordítását (még a 19. századból), és esetleg dokumentumkiadásban azt is megjelentetni. Másrészt kiderült, hogy emlékülést rendez az érdi Magyar Földrajzi Múzeum, de rendez ülést az MTA is a könyvtár, illetve az Afrika Albizottság szervezésében, illetve decemberben Szombathelyen az ELTE új vidéki részlegén kerül sorra a legünnepélyesebb megemlékezés az angolai nagykövetség, az egyetem, a megye, az önkormányzat és kutatók összefogásával. (A cikkíró itt felsóhajt, az utolsó pillanatban mégis?!...)

Mit végeztünk és mit nem Magyar László hagyatéka tekintetében?

Nem kívánom itt újra elismételni a jól ismert, unos-untalan ugyanabban a formában közzétett adatokat Magyar László sajátos életútjáról (hiszen ő talán az első, aki magyarként afrikai nőt vett feleségül), munkásságáról, könyve, valamint 6–7 útinaplója/beszámolója/elemzése, levelei tudományos jelentőségéről. Viszont hadd tetézzem kritikámat azzal a még súlyosabb megállapítással, hogy vegyük figyelembe végre mellszélességgel: jeles honfitársunknak mellel azért tört kerékbe idejekorán a pályafutása, mert (akár Torday Emilhez is hasonlóan) kézzel-körömmel ragaszkodott magyarságához, számos portugál és angol lehetőséget háritott el, jóllehet távollétében, Hunfalvy János jóvoltából, ugyan nemcsak ismertté vált a honi falak között (és részben külföldön is), de utóbb még az MTA tagja is lett.

Mindemellett ránk maradt csonka (hiszen második és harmadik könyve, ha igaz, halála után nem sokkal, tűzvész martaléka lett, még Angolában), mégis rendkívüli jelentőségű életműve lényegében igen sok tekintetben máig feldolgozatlan (amellett, hogy az elmúlt mintegy 150 év során több, talán számos-nak is minősíthető, népszerű feldolgozás született életéről, illetve műveiből, amelyek utazási beszámoló jellege ezt könnyen lehetővé tette). De tekintsük át részletesebben, mit is végeztünk már el, és mi az, ami máig sem készült el, valósult meg az *oeuvre* esetében.

Magyarnak a két Hunfalvy szerkesztette könyv előtt (illetve azok idejében) több írása (pontosabban íráskivonata) megjelent (akár sorozatokban), de ezek eredetét és hitelességét mindeddig még senki sem ellenőrizte. Lásd:

1852 A-ICS József: Magyar László utazó Afrikában. *Magyar Hírlap*, április 29., május 2, 4, 5.

+1854 Magyar utazó Afrikában. ANTUNOVICS, József szerk. és bev. I–X., *Pesti Napló*, 215, 226, 227, 232, 234, 236, 238, 243. szám, szeptember 20.-tól, I–II–III–IV–V–VI–VII–IX–X. rész (a VIII. rész láthatóan elszámolás miatt hiányzik).

+1856 Magyar, Ladislaus Amerigo: Carta ao Governador de Benguela, sobre o interior da Africa Austral, Gambos, 21 de Março de 1853. *Boletim e Annales do Conselho Ultramarino* (Lisboa), 1856, n. 2., parte não oficial, série I., 237–240. old. (Thirring ford., magyarul, *Földrajzi Közlemények*, 1888. XVI, 333–344. old., tudástár: 5–8. old.)

1856 Magyar, Ladislaus. *Pester Lloyd*, 1856. 84. szám.

1857 A Camm-Dzsamba és a S. Nicolau folyók közének természeti viszonyairól, 1857. június 25. Portugál nyelvű kézirat, Angolai Történelmi Levéltár, Benguelai Kormányzóság Iratai, Polgári Ügyek, No. 131. (Krizsán László adata)

1858 Magyar, László: Résumé des voyages exécutés dans l'Afrique Australe de 1849 à 1857, *Nouvelles annales de voyages de la Géographie, de l'Historie et de l'Archéologie*, tome I. IV, [sixième series – quatrième année], pp. 5–45, 129–181. old. (sic)

Ezek közül előbb törölnöm kellett egy idegen nyelvű forrást (lásd: 1858-as tétel, mivel az interneten is többször megjelölt helyen, az adott 19. századi régi francia folyóiratszámában – az első évfolyam 1855-ben jelent meg! – nem volt Magyar Lászlótól vagy róla egyetlen szó sem. Utóbb gyanút fogva, egy másik évfolyamban csak megtaláltam, amit kerestem. (Nemerkenyi Zsombor egyébként a következő helyről vette a pontatlan adatot: Santos, Maria Emília: *Nos caminhos de África*. 1998. p. 515.).

Viszont jelezzük, hogy az A-ics (azaz Antunovics) és az ifj. Antunovics-féle sorozat rövidesen felkerül a Tudástárba, amelyek vélhetően közvetlenül a közreadó-gondozó ifjabb A. J. apjához érkezett kéziratokból készültek, ahogyan ez az utóbbi sorozat bevezetőjéből sejthető. Tehát, amint ifj. Antunovics Józ. (sic) írja:

„T. Szerkesztő úr! Miként ígértem, ime itt küldöm Magyar László afrikai utazása töredék leírását, nem változtatva semmit, miként az eredeti szól... A külföld bizonyosan méltólag fizette volna meg e töredék uti leírást is; a magyartól viszonyaink közt csak a lehető igényelhetjük... Magyar László dél-afrikai utazónak történetét, pár évvel ezelőtt, a »Magyar Hírlap« hasábjain közöltük, ugyanakkor adván tőle egy pár eredeti levelezést is, melyek épen eredetiségöknél fogva, nem hibázták el hatásukat megtenni az olvasó közönségre, ezuttal ugyan tőle több rendű levelek s egy napló-töredék érkezvén, nem késünk azokat is a »Pesti Napló« közönsége elé bocsátani...”

Hogy pontosítsuk a helyzetet (hiszen nem kevesebbről, mint „angolai hő-sünk” legkorábbi sajtó-felbukkanásairól van szó!), említjük, hogy Krizsán szerint:

„A levelek közlését A-ics (Antunovics) József, Magyar László ifjúkori barátja indította el 1852-ben a »Magyar Hírlap«-ban. Ekkor került közlésre az... 1851. április 20-án kelt nagy életrajzi levél egy változata. Két évvel később ifj. Antunovics József név alatt jelent meg Magyar László Ohilából, 1853. december 25-én kelt, édesapjához írott levele. A »Budapest Hírlap« 11. száma egy 1856. augusztus 19-én kelt levelét közölte.”

De lépünk tovább. Thirring közleményében (1888) megtaláljuk Magyar portugálul írott levelét magyarul. Viszont izgalmas volna megtalálni a Krizsán által emlegetett kéziratot (1857), amely talán az ő jelenleg hozzáférhetetlen hagyatékában található meg, hiszen az egy újabb darabka volna a tűz martalékává lett nagy egészből (de a leírt adatok nem sok reménnyel kecsegtetnek e tekintetben).

Hunfalvy János érdeme viszont elévülhetetlen, hiszen ha ő nem karolja fel Magyar műveinek kiadását, akkor talán a jeles terepmunka-dokumentum(ok) örökre kiadatlanul árnyékban marad(nak). Tegyük hozzá azonban: Hunfalvy megszerkesztette a szövegeket. És ahol Magyar nem egészen végleges mondatait csiszolgatta, ott ez el is fogadható. Azonban helyenként megváltoztatta az értelmét is a szövegnek (lásd erről: Biernaczky 2011, 2014), és így csak a Sebestyén Éva gondozta betűhű kiadást (2012) tekinthetjük hiteles közlésnek. Viszont tény, hogy az ugyancsak Hunfalvy tevékenységi körében megszületett német kiadással – egyébként afrikai vonatkozásban is széles körű tájékozottsággal bíró – jeles akadémikusunk Magyar egy csapásra bevezette a nemzetközi tudományosság világába, még ha persze a kötet angol nyelvű kiadása immár több mint 150 éve „égeti” az illetékes hazai intézmények házatáját (de erről majd később).

Magyar-ügyben érdemi előrelépés lényegében – leszámítva most Hunfalvy Magyar-életrajzát (1874), amelyet Thirring az egyetlen hiteles biográfiának tekint – éppen Thirring könyvével (1937) következett be, amelyben éppen az életrajz és az elemzések területén (3–82., 85–121. old.) számos új adatot kapunk, új értékeléssel találkozhatunk. A kötetben az egyébként hosszú évek óta az MTA Kézirattárában lapuló dokumentumokat (leveleket, kéziratokat, kiegészítve elfeledett írásművekkel) adja még közre, ezzel mintegy kiteljesítve azt, amit addig Magyarról tudhattak. Különösen a 11, nagyjából új levélnek tulajdoníthatunk fontosságot.

Magyar László életművét, mondhatni szinte megszállottan, járta körbe Krizsán László (1929–2006), de ő viszont már jóval a második világháború után vált történelem-levéltárosi végzettséggel a magyar afrikai kutatások, ezen belül, Magyar László mellett Almásy László, Torday Emil vagy a jezsuiták, Zimmermann István és Menyhárt László tudománytörténeti kitekintésű kutatójává.

A tanulmányaiban közölt egyes megállapításait (lásd pl. a Magyar-dokumentumok alapján megfogalmazott és az ún. *koncentrált rabszolga-kereskedelemlre/szűkülő rabszolgapiacokra* vonatkozó elképzelését) erős kritika alá vették hazai kutatók (nem feltétlenül megalapozottan). Ugyanakkor ő irányította rá (ugyancsak Magyar László afrikai rabszolgaságra vonatkozó adatgyűjtései alapján) a hazai kutatás figyelmét az ún. *kilombo-kérdéskörre*. A *kilombo* kifejezés Magyar idején a rabszolga-kereskedelem elől elmenekült belső-afrikai törzsi csoportok titkos táborait jelölte meg, ahol új, önálló, szervezett életformát alakítottak ki (jóllehet, ennek még a brazíliai néger rabszolgák körében is volt lecsapódása, sőt, már 1600 körül létrejött a brazil hátszországban egy állam az államban: *Palmares kilombó*, amelyben több mint 30 000 szökött rabszolga verődött össze).

Krizsán azonban e kérdés igen széles körben kutatott (és számos vonatkozásban felderített) történelmi-művelődéstörténeti hátterét már nem tárta fel. Hiszen maga a *kilombo* szó eredetileg a *jaga* (dzsaga), illetve *imbangala* „bandák” táborhelyeit (*mbundu* ’tanya’, ’táborhely’) jelölte. E bandák (Jan Vansina erőteljesen kritikai élű megjelölését vettük át) agresszív hajlamú fiatalokból összeverődött alkalmi csoportokat alkottak még a 16. század második felében, okkal, ok nélkül harcokat provokáltak, gyilkoltak, fosztogattak, sőt, 1570-ben, majd utóbb is, még a portugálok alapította Kongó államot is megtámadták, és többször feldúlták. E sajátos *közösségi képződményről* a leghitelesebb információ egyébként egy Andrew Battell nevű angol kalandor tengerésztől származik, aki 1590 és kb. 1610 között Angolában, majd Loango-ban tartózkodott, és igen kíváncsi lévén erre a *jaga* csoportosulásra, kb. 20 hónapot töltött el velük. Magyar Lászlót elemezve egyébként Torday is foglalkozik Battell először már 1613-ban napvilágot látott *Strange adventures*-ével (Vansina 2007).

Csak valamivel később (lásd pl. Brazíliát), a rabszolga-kereskedelem kibontakozásával fogadta be a szó szemantikája a ’rabszolgatáborhely, rabszolgakunyhó’ jelentést. Mellesleg az angolaiak által nagyra becsült, szinte a zulu Shaka mellé állított államalapító királynő, Nzinga-Mbandi (1582–1663, Luandában ma hatalmas szobor hirdeti jelentőségét az ország népeinek történelmi identitástudatában) másodsorra megalapított, tartósnak bizonyult és a portugálok által is elfogadott „országába” kerültek, ha igaz, az utóbb portugálok (illetve maguk a területen élő és erősebbnek bizonyuló bantu törzsek) által szétvert jagák (imbangalák) töredékei. (Ecsedy Csaba elemzéséből is kiderült már – azóta számos új tényre derült fény –, hogy a következő évszázadok gyilkos betörései a területen vélhetően inkább csak az egykor rettegett formáció miatt kötődött össze folyamatosan a jaga névvel, mögöttük egy sajátos szokás, a bármely törzs új uralkodójának ún. „*próbaháború*”-ja rejtőzhet.) S eme erősnek hitt és tekintett népességsoport leszármazottainak tekintették magukat a bihéiek, vagyis Magyar feleségének népe (erről éppen a Magyar

által körükben gyűjtött eredetmítosz lejegyzése és közreadása is tanúskodik, amelyet Ecsedy, majd Sebestyén is elemez).

Ugyanakkor Krizsán László vetette fel elsőként azt, hogy Magyar műveit Hunfalvy nemcsak megszerkesztette, hanem helyenként át is írta, és célszerű lenne végre nagy utazónk-tudósunk írásműveinek betűhív kiadását megvalósítani. Utóbb az eme írásom bibliográfiájában jelzett két közleményemben (*Magyar Tudomány*, 2011, 2014) ezt magam is példákkal illusztrálva erőteljesen hangsúlyoztam. De engedtessek meg itt, hogy magamat idézzem Krizsán törekvései kapcsán:

„Annak idején Krizsán László, még életében többször kérte tőlem, próbáljunk pályázaton támogatást nyerni ahhoz, hogy az 1859-es nagymonográfia szövegét visszaállítsa az eredeti formába (a kézirat az Akadémiai Könyvtár kézírattárában megtalálható). Ő egyébként néhány más szöveg esetében ezt a munkát el is végezte.” (Lásd Krizsán 2003 és 2004, illetve Biernaczky 2011. 713. old.)

Tegyük ehhez hozzá, ugyanakkor éppen Krizsán volt az, aki szorgalmazta volna (az egyébként életét Angliában leélő, mindemellett Magyar László külföldi megismertetését egy emblemikus könyvvel szolgáló Listowel Judit baronesszel összefogva) az 1859-es monográfia angol nyelvű kiadását. Mindmáig érthetetlen számomra az az akkor előállott helyzet, hogy ezt éppen az akkori évek legjelesebb és leginkább tevékeny magyar afrikanistái (Ecsedy Csaba, Füssi Nagy Géza és Sárkány Mihály) akadályozták meg azzal, hogy az Akadémiai Kiadót folyamatosan szembesítették egy kétségtelenül meglévő nagy szerkesztési gonddal: a Magyar-kötet új kiadásához mindenképpen be kellene azonosítani az általa említett, érintett, esetleg leírt, nagyszámú földrajzi hely nevét a mai megnevezésekkel. Megjegyzem, e feladat elvégzését újabban Nemerényi Zsombor (2008) elkezdte már, hiszen a Magyar-féle helynevek egy részének értelmezését, mai megjelölését függesztette listázva doktori disszertációja végére.

Egyébként létezik Magyar könyvének egy angol fordítása, amelyet a német változathoz Sir Richard Francis Burton (Livingstone-hoz vagy Stanley-hez mérhető és számos nagy fontosságú művet alkotó Afrika-utazóról és felfedezőről van szó) készített el még a 19. század utolsó harmadában (Sebestyén Éva az én internetes felfedezésem nyomán, amint könyvében írja, szerzett is a kaliforniai San Marino-ban található Huntington Könyvtár archívumból másolatot). A fordítást egyébként akkor, ha igaz, az angol kiadók azért utasították vissza, mert az nem az eredeti, hanem a német nyelvű változathoz készült (hogy őszinte legyek, nagy sajnálatomra, hiszen egy nem tökéletes fordítás is fordítás, és az elvihette volna Magyar hírért már annak idején az angolszász országokba).

Mivel Krizsán László 2006-ban (lényegében dolgavégezetlenül) elhunyt, a nála jóval fiatalabb és ugyancsak évtizedek óta a Magyar-hagyatékot kutató (egyébként magas szintű portugál nyelvi ismeretekkel rendelkező) Sebestyén

Éva látta végül el az évszázados halasztást elszenvető feladatot. Mi több, meglepetésül, a monográfia mellett az útinaplók és a levelek egy részét is feldolgozta betűhív közreadás céljából, mégpedig a Magyar-család leszármazottainál (lásd: Fluck Dénes, Sas Éva) megőrzött kéziratok alapján. Ez utóbbi kötet hiányossága éppen az, hogy a családi kéziratárban nem fellelhető (csak az MTA Kézirattárban megőrzött vagy más szétszórt) levelek, dokumentumok, kisebb írások nem kerültek be Sebestyén kiadványába. Így Magyar ránk maradt írásos hagyatékának ezúttal se keletkezett teljes dokumentációja (amely mellesleg a monográfiához mérhető terjedelmével lényegében duplájára növelné jeles afrikanistánk egy – újabb második – kötetben hozzáférhető és forgatható írásos hagyatékát).

Számottevő elemzések születtek 1960-tól kezdődően. Figyelmet érdemel a világhírű, bár a magyar tudományos közélet számára szinte ismeretlen, magyarságát azonban a külföldi évtizedekben is megőrző, geológusprofesszor, Nicolas De Kun sokat idézett francia nyelvű tanulmánya, amely 1960-ban jelent meg, és amely jó források alapján tekinti át és értékeli Magyar László szerepét és jelentőségét Közép-, illetve Délnyugat-Afrika tájainak és népeinek felfedezésében, bár figyelmét elsősorban a korai évekre veti (a szöveget lásd egyébként immár a Tudástárban).

Magyarul és angolul is megjelent Ecsedy Csaba alapvető dolgozata (1969 és 1984), amely viszont számos tekintetben hoz újdonságot nagy utazónk művének értékelésébe. Végigkísérve belső-afrikai utazásait, könyvét és naplóját elemezve mutatja be, hány olyan népről ad információkat Magyar, amelyekről máig sincs más ismeretünk. Ráadásul az apósa és a felesége országáról, Bihéről olyan pillanatban képes beszámolni, amikor az még érintetlen a későbbi változásoktól. Másrészt máig figyelemre méltó elmfuttatással szolgál az általunk korábban már érintett jaga-kérdéskomplexumról.

Kiemelkedő eredménnyel járt Fodor István nyelvészeti vállalkozása, amely lényegében egy rövid dolgozatban (1977) és egy terjedelmes monográfiában (1982) öltött testet, és a Magyar-írásokban fellelhető kimbundu szóanyag vizsgálatát tartalmazza a bantu nyelvek tükrében.

Krizsán László sokat foglalkozott Magyar hagyatékával: (1) az iratok, dokumentumok előadásai igen értékesek, (2) elemzéseinek és ítéleteinek kiegyensúlyozott számbavétele még várat magára, (3) az említett szöveghű Magyar-szövegek kiadásai magukért beszélnek.

Listowel Judit könyve (1983) lényegében az egyetlen olyan mű, amely az angol nyelvű országok számára ad információkat jeles hazánkfia tetteiről és kutatási eredményeiről – mégpedig úgy, hogy egy másik hős, Livingstone mellé állítva rajzolódik elénk alakja. Említettük Nemerkenyi Zombor disszertációját, azóta felfedezett és több formában is közzétett (egy erdélyi kollégával együttműködve) egy frissen felfedezett eredeti Magyar-térképet, amely a Cholnoky Jenő által a 20. század elején létrehozott kolozsvári térképgyűjteményből került elő.

Vajkai Zsófia néhány fontos munkája érdemel még figyelmet, hiszen egykori dolgozatában angolai dokumentumokat tár fel, mi több, egy nálunk tanult angolai hölgy (azóta a luandai nemzeti levéltár igazgatója), Alexandra Aparicio egy ugyancsak lényeges írását is hozzásegítette az *Ethnographiában* való megjelenéshez. A néhány éve az érdi Magyar Földrajzi Múzeum szervezte Magyar László-konferencián elhangzott előadásához mindeddig nem tudunk hozzájutni.

Egy szinte hihetetlenül meglepő, furcsa mozzanattal kell lezárnunk (időben kissé visszalépve) a Magyar Lászlót érintő hazai reagálások sorát. Szinte minden bibliográfiában szerepel a következő adat:

HAVAS, Antal

1895 *Afrikai képek. Különös tekintettel Magyar Lászlóra.* Szabadka, Krausz–Fischer

Azonban éppen jó 120 év óta senki sem vette a fáradságot, hogy megtekintse, mit is takar ez a cím, mit tartalmaz ez a mű (persze kétségtelenül nekünk is a szabadkai könyvtárból kellett egy elektronikus másolatát kérnünk). Nos hát egy Arany Jánost „mímelő” elbeszélő költeményről van szó (vagy inkább versbe szedett afrikanisztikáról?), amelynek témáját a szerző részben Magyar úti beszámolóiból, könyvéből merítette, de felbukkan benne az ókori Afrika, a Szahara, a rabszolga-kereskedelem, az arabok szerepe, a kontinens sajátos népfajai, az afrikai törzsi államok, az afrikaiak vallási felfogása, fétis és bálvány, Aranypart, Asanti, Dahomey, a kereszténység és a jorubák, de a Magyar-fejezet (IV. és V. rész, 39–74. old.) után még egy Stanley-epizód is. Íme, néhány rövid részlet ízelítőül ebből a nem mindennapi kísérletből (tudomásunk szerint hasonló verses megörökítés magyar afrikanisták kapcsán csak Kittenberger Kálmán vadászatairól készült, lásd: Evanics Béla László: *Kittenberger* [elbeszélő költemény]. 1999, szerzői magánkiadás, 32 old.):

*Aztán Kombalába ment a király elé,
Kinek eddigelé kegyét már megnyeré.
De a bemutatás nem ment olyan könnyen;
A király üzente: nagy államiügyekben
Töri a fejét ma, elvárja holnapra,
Fáradjon föl akkor a királyi lakba.*

[...]

*A királyi tanya közelébe ére.
Koponyákkal volt a bejárat díszítve,
Királynak itt ilyen a diadalíve.*

[...]

*estére talpon lesz mindenki,
Mert népünnepélyt fog a király rendezni.*

*És úgy lőn; a zsángón ' marimba-szó mellett
 Öblös kabakokból a kimbombo nedvet
 Addig szívogatták míg nem felhevültek,
 Vigan kurjongattak és táncra perdültek.*

[...]

*Bihé és környéke a kimbunda nyelvet
 Beszélte, amelyen könnyen értekezhet
 Sok idegen néppel. Ezt hát megtanulta.
 Úgy elbeszélgetett alig pár hét múlva.
 Mint bármely bennszülött.*

[...]

*Ozoro hercegnő apja parancsára
 Magyar László előtt mint menyasszony áll.
 Most látta először; egyik levelében
 Az édes apjához róla ír eképen:
 „Szép, magas termetű; fényes és fekete
 Arcában ott ragyog két nagy kerek szeme.
 Kissé duzzadt, vastag, rózsaszínű ajka.
 Gyöngyökhöz hasonló fogait takarja.
 Finom szövetekből készült bő ruháját
 Cafrangos és fehér öve szorítja át.
 Gordius csomóhoz hasonló tekercsbe
 Van gyönggyel díszített haja tekerve.
 De nyakláncán csillog Megváltónk keresztje.*

(Magyar László Bihében. V. rész, 63, 65, 67–68, 69–70. old.)

Ami mindezek után az Magyar-hagyatékkal elvégzendő feladatokat illeti, azok közül egyet már említettünk. Vagyis a monográfia mellé egybe kell gyűjtenünk nagy afrikai utazónk minden további szétszórt írását (hat útinapló, számos levél, további szórt írások, dokumentumok, iratok). Figyelembe kell vennünk az előkészítés során a korabeli idegen nyelvű közléseket is, hiszen előfordulhat, hogy azokban magyarul meg nem közelíthető részek, fejezetek lapulnak, és a leendő gyűjteményes kötetbe ezeket is fel kell majd vennünk (természetesen magyar fordításban). Bár emlékeztetnünk kell Ecsedy Csaba igen élesen kritikus megjegyzésére: Magyar útinaplóinak Petermann-féle kivonatai szerinte gyakorlatilag teljesen használhatatlanok, és lényegében meghamisítják e fontos és máig egyedülálló értéket képviselő beszámolókat kutatási értékeit. Mindebből megszülethetik Magyar második kötete (némileg pótlendő a sajnálatosan lángok martalékává lett második és harmadik könyvet). Ezt a kötetet is ki kellene adni a magyar mellett portugálul és angolul.

A monográfiával (1859) kapcsolatban ugyancsak nagy feladatok vannak hátra. Az előkészítés területén kétféle munkálat áll előttünk: (1) a Sebestyén

Éva-féle szöveghű kiadás nyomában végre el kell készíteni egy véglegesen megszerkesztett változatot, eltekintve a Hunfalvy-féle módosításoktól, de kijavítva Magyar első fogalmazásból származó bizonytalanságait, pongyolaságait, itt-ott befejezetlen mondatait. Ez rendkívüli gondosságot, szakmai felkészültséget, és persze stilisztikai jártasságot igényel. Természetesen az útinaplók és más írások esetében is el kellene végezni ezt az igen nagy gondosságot és sokféle megfontolást igénylő előkészítő munkát; (2) össze kellene végre állítani ugyanakkor a Magyar által említett földrajzi helyek mai megnevezéseinek jegyzékét is a tervbe vett kritikai kiadás megvalósításához. (Erre Nemerkenyi Zsombor vagy angolai történészek-geográfusok is vállalkozhatnának.)

Ezt követően a kutatások fellendülésének kell utat engednünk.

Bőséges figyelmet volna érdemes szánni arra a komplexumra, amely Magyaránál is lényeges szegmens: a jaga (dzsaga) jelenség, a kilombók léte és a rabszolga-kereskedelem.

Általában érdemes volna számba venni Magyar életműve tekintetében a máig egyedülálló néprajzi, etnológiai, kulturális antropológiai (társadalom, hitvilág és szokások, folklórműfajok, törzsi történelmi vonatkozások stb.), valamint földrajzi és geológiai természetű adalékokat.

Szükséges volna kritikusan szembenézni ugyanakkor azzal a hiátussal, amely a Magyar Amerikából Afrikába kerülése közötti két évet illeti, ugyanis az a bizonyos dél-nigériai, kalabári király és országa beazonosíthatatlan, megtalálhatatlan. Amint saját maga írja:

„Angol, francia és éjszak-amerikai hadi-flottáknál buenosayresi patenslevelemmel rang-kisebbités nélkül szolgálatra nem számíthatók, lóról számárta ülni nem tartam jónak, azért Afrika nyugoti partjaira hajóztam, hol a kalabári néger király Trudodati Dalaber Almanzor flotillájánál mint parancsnok szolgálatot vettem s itt csaknem két esztendeig az említett fekete félégeknek egész megalégedésével maradtam.” (Délafrikai levelei, 1857, 15. old.)

Legyünk őszinték, négy szemközti szakmai konzultációkból kiderül, hogy illetékes kutatók felvetik: esetleg egy nem létező epizódról van szó, amely ma már kevéssé érthető okoknál épült be jeles utazónk életrajzába.

Természetesen minden további adatfeltárásnak helye lehet. És persze még mindig nem lehetünk bizonyosak abban, hogy az a bizonyos két ládányi irat nem került-e el véletlenül egy raktárba, mielőtt még João Esteres d’Aranjo tengerparti háza leégett volna, és Magyar hihetetlenül értékes szellemi hagyatéka máig lappang valahol Angolában...

BIERNACZKY SZILÁRD

Bibliográfia

Aparicio, Alexandra

- 2001 Ismeretlen dokumentumok Magyar Lászlóról / Unknown documents from Ladiaslas Magyar (ford. és gondozta / trans. and edited by VAJKAI, Zsófia). *Ethnographia*, 112. évf. 1–2. szám. 223–243. old.

Battell, Andrew

- 1901 *Strange Adventures*. Ed. by. A. G. Ravenstein. London, published for the Hakluyt Society, 266 old.

Biernaczky Szilárd

- 2011 Még egyszer Magyar Lászlóról. *Magyar Tudomány*, 172. évf. 6. szám. 710–716. old.
2014 Magyar László eredeti szöveggel. *Magyar Tudomány*, 175. évf. 6. szám. 673–678. old.

Ecsedy Csaba

- 1969 Magyar László, 1818–1864. *Ethnographia*, 80. évf. 4. szám. 557–564. old.
1984 An African Hungarian: László Magyar (1818–1864). *Africana / Budapest*, 1. 9–23. old.

Fodor, István

- 1977 The Use of L. Magyar's records (1859) for the History of Umbundu. *Studies in African Linguistics*, Vol. 8., supplement 7., December, 63–71. old.
1983 *Introduction to the History of Umbundu. László Magyar's Records (1859) and the Later Sources*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 327 old.

Havas Antal

- 1895 *Afrikai képek. Különös tekintettel Magyar Lászlóra*. Szabadka, Krausz és Fischer Könyvnyomdájából, 84 old.

Jankó János

- 1887 A Faro Szongo vízesés a Kongón. (Néhány szó Magyar László érdekében). *Budapesti Szemle*, 51. 298–302. old.

Krizsán László

- 1985 A koncentrált rabszolga-kereskedelem gazdasági és társadalmi hatása a nyugat-afrikai partvidék népeinek életére a 19. század közepén. In: Dobozi István és Láng László (szerk.): *A változó harmadik világ*. Budapest, MTA Világgazdasági Kutató Intézet, 457–479. old. (Tanulmányok a fejlődő országokról, 117.)
1985 Ismeretlen okmányok Magyar László angolai kutatásainak történetéhez. *Vasi Szemle*, 39. évf. 4. szám. 580–587. old.
1993 Kilombó-közösségek az afrikai társadalmak öngazgatású mikrobázisai a XIX. században. *Vasi Szemle*, 42. évf. 2. szám. 205–219. old.

- 2003 Magyar László kongói útinaplójának betűhű szövege. *Vasi Szemle*, 57. évf. 1. szám. 3–20. old.
- 2004 Magyar László hitelesen. I. és II. rész. *Vasi Szemle*, 58. évf. 1. szám. 77–86., 2. szám. 180–191. old.

m. s.

[1982] *Kalocsa a magyar Afrika-kutatás történetében. Okmányok és tanulmányok*. 335 gépelt old.

Kun, Nicolas de

1960 Le vie e le voyage de Ladislaus Magyar dans l'interieur du Congo en 1850–1852. *Bull. Acad. Royal Sci. Outre-Mer*, VI. 4. 605–635. old.

Linhares, Luiz Fernando Do Rosário

2004 Kilombos of Brazil: Identity and Land Entitlement. *Journal of Black Studies*, Vol. 34. No. 6. African Descendants in Brazil, Jul., 817–837.

Listowel, Judit

1974 *The Other Livingstone*. For the first time the story can be told of four men who played a crucial part in David Livingstone's discoveries... London, Julien Friedmann, 292 old.

Magyar László

1857 *Délafrikai levelei és naplókivonatai*. Kiadta: Hunfalvy János a magyar akadémia költségén. Pest, Emich Gusztáv könyvnyomdája, 92 old. + 1 térkép.

1859 *Délafrikai utazásai 1849–57. években*. Szerk.: Hunfalvy János. Pest, Emich Gusztáv nyomtatása, 464 old. + 1 térkép + 8 tábla.

1859 *Reisen in Süd-Afrika in den Jahren 1849 bis 1857*. Szerk.: Johann Hunfalvy. Pest–Leipzig, Lauffer & Stolp, 450 old. + 1 térkép + 8 tábla (új kiadása: 1973, Mendeln, Kraus Reprint, XII + 450 old. + 1 térkép + 8 tábla)

2008 *Útinaplója és levelei Afrika belsejéből*. Közreadja: Sebestyén Éva. Budapest, Balassi Kiadó–Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 151 old.

2012 *Magyar László utazása Dél-Afrika belsejében az 1849–1857 években*. Közreadja: Sebestyén Éva. Budapest, Balassi Kiadó–Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 332 old. ill. + 1 térkép.

m. s. [A monográfia angol fordítása, vélhetően 1879 és 1886 között keletkezett] Burton, Richard Francis, Sir, 1821–1890 (trans.). Ladislaus Magyar: *His Residence in South Africa: from the German of Prof. Johann Hunfalvy by Richard F. Burton: with remarks, critical notes and comparisons with later works by Clements R. Markham*, San Marino, CA, Huntington Könyvtár (különbéle oldalak, 3 boxban, 13 egységre bontva).

Nemerkényi Zsombor

2008 *Magyar László térképészeti munkájának összehasonlító elemzése*. PhD-értekezés, Budapest, ELTE TTK Földtudományi Intézet, 149 old.

- 2013 (Bartos-Elekes Zsomborral) Magyar László térképei Kolozsvártól Gotháig. *Geodézia és Kartográfia*, 65. évf. 5–6. szám. 13–18. old.
- Sebestyén Éva
- 2008 *Kaland és kutatás Afrikában. Magyar László életrajza*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 288 old.
- 2008 Magyar László és a 48-as magyar emigráció. (Egy 19. századi megghiúsult angol–magyar kulturális vállalkozás története). *Ezredvég*, 18. évf. 6–7. szám. 85–95. old. (Lásd még: Magyar László 2008; 2012)
- Thirring Gusztáv
- 1888 Újabb adatok Magyar László életrajzához. *Földrajzi Közlemények*, 18. köt. 333–344. old.
- 1937 *Magyar László élete és tudományos munkássága. Kritikai adalék a magyar földrajzi kutatások történetéhez. Magyar László kiadatlan írásaival*. Budapest, Székely Nyomda, VII + 166 old. + 2 térk.
- Torday, Emil
- 1919 The Northern Babunda. *Man*, 19. 4. 49–55. old.
- 1928 Dualism in Western Bantu Religion and Social Organisation. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 58. 1. 225–245. old.
- 1928 The Influence of the Kingdom of Congo on Central Africa. *Africa*, 1. 2. 157–169. old.
- 1931 Central Africa. In: Smith, M. P. R. (ed.): *International Conference on African Children*. London, 3–36. old.
- Torday, Emil–Joyce, Thomas Athol
- 1905 Notes on the Ethnography of the Ba-Mbala. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 35, 398–426. old.
- Vajkai, Zsófia
- 1989 As anotações de László Magyar explorador da Africa, sobre a agricultura dos povos angolanos. In: *Estudos em Homenagem e Ernesto Vega de Oliveira*. Lisboa, Centro de Estudos de Etnologia, 825–850. old.
- 1997 Um Húngaro em Angola. Viagens de Ladislau Magyar (1818–1864) através dos Documentos do AHU. In: *Encontro de povos e culturas em Angola. Luanda, 3 a 6 de Abril de 1995. Actas do Seminario*. Luanda, Comissão Nacional para as Comemorações des Descomprimentos Portugueses, 361–375. old.
- 2004 Magyar László Angolája – portugál szemmel. *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 13. szám. 25–35. old. (Lásd még: *AHU MATT*, 2016, 1–27. old., No. 000.001.678, <http://afrikatudastar.hu>)
- Vansina, Jan
- 1966 More on the Invasions of Kongo and Angola by the Jaga and the Lunda. *JAH*, 7. 421–429. old.
- 1996 Quilombos on São Thomé, or in Search of Original Sources. *History in Africa*, 23. 453–459. old.

- 2003 Communications International symposium *Angola On The Move: Transport Routes, Communications, And History*. Berlin, 24–26., September 2003, between Angola and East Central Africa before c. 1700. 1–15 old. (Internet) (Forrásként felhasználásra kerül Magyar László könyve is) (Lásd még: AHU MATT)
- 2007 On Ravenstein's Edition of Battell's Adventures in Angola and Loango. *History in Africa*, 34. 321–347. old.

A 100 éve született Kardos Lászlóra emlékezzünk!

Mi, etnográfusok és folkloristák a *Néprajzi Hírek*ben a „kerek évfordulókon” hálátelt szívvel, az elévülhetetlen érdemeket felemlegetve szoktuk idézni jeles elődeink életét és munkásságát. Ebben az esztendőben a Tótkeresztúron, 1918-ban született (és 1980-ban elhalálozott) Kardos Lászlóra is így illendő emlékezzünk! Hiszen több mint egy évtizeden át különböző szinteken vezető muzeológusként – 1951 és 1956 között a Néprajzi Múzeum főigazgatójaként – szolgálta szaktudományunkat, amit azonban mind kevésbé szoktunk – önkényes meghurcoltatása: politikai okokból börtönbe zárása ellenére sem¹ – a szürke mindennapokon gyakorta felemlegetni. És a megjelenésükkor komoly feltűnést keltő tanulmányai, könyvei is az utóbbi időben mintha kezdenének lassan-lassan leértékelődni...

A szakmabeliek e „feledékenységének” oka-magyarázata alighanem elsősorban abban a sajátos körülményben keresendő, hogy a kollektív történelmi emlékezet *nem* etnográfusi-muzeológusi munkásságát, hanem a népi kollégiumi mozgalom legfőbb vezérlőjeként, életben tartójaként, emblematisz teoretikusaként tartja inkább számon. Amint az a Tasi József által vele készített könyvnyi terjedelmű életútinterjú előszavában meg is fogalmazódott: „*Kardos László sokszor nyilatkozott – bizvást mondhatjuk így – élete főművéről, a népi kollégiumi mozgalomról [...] a népi kollégiumok [...] előzményeitől [kezdve] tragikus körülmények között végbemenő felszámolásukig [...] Állíthatom [szokta nyilatkozni], hogy a népi kollégiumi mozgalom nélkül nem lettem volna azzá, ami voltam és vagyok, de talán szerénytelenség nélkül gondolom azt is, hogy a népi kollégiumi mozgalom személyem nélkül sem lett volna azzá, amivé vált.*”²

¹ L. részletesen: Pogány Mária (sajtó alá rend.): *Kardos László börtönírásai 1957–1963*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1992.

² „*Amikor a népi kollégiumokról vallanom kell... Kardos Lászlóval beszélget Tasi József*. Budapest, Püski Kiadó, 2000. 4.

A NÉKOSZt, és ebben Kardos László meghatározó szerepét persze terjedelmes dokumentum-irodalom és szépirodalmi igényű személyes emlékezések idézik.³ Így inkább nem személyére szabottan, hanem az általánosítás igényével róható fel tudománytörténetünk mulasztásaként, hogy kevés szó esett és esik a népi kollégiumi mozgalom „forrásvidékéről” szólván a 20. század e fontos társadalmi mozgalmában jellemző volt etnográfusi szerepvállalásról, sőt, ennél is többről: ebben az etnográfusok/folkloristák kezdeményező érde-meiről.

Ez a születésnap emlékidézésem persze csak „mulasztásunk” felemlgetésének: a NÉKOSZ-mozgalom és a néprajzi munkálkodás eredményei össztársadalmi hasznosulása összefüggésének tudatosítási alkalma lehet. Hiszen – függetlenül attól, hogy maga Kardos László is „élete fő művének” a népi kollégiumi mozgalmat tekintette – példás tudományos teljesítményként nekünk és az utánunk jövő szakmabelieknek a ránk maradt könyveire, tanulmányaira is fel kell hívnunk egy ilyen alkalomkor a szelektív érdeklődésre hajlamos, nem maradéktalanul hálás utókor figyelmét.

Íme tehát annak vázlatos áttekintése, hogy milyen kezdeményezésekkel járult hozzá Kardos László a magyar néprajzi kutatásokhoz!

Bár a népi táplálkozási szakirodalom, a viszonylag gyakori ráhivatkozásokból kitetszően, kellőképp becsüli ugyan az egyik korai tematikus tájmonográfiánkat mint teljesség igényű, és ebben a vonatkozásban máig követendő például felkínálkozó, 1943-ban a budapesti tudományegyetemen megvédett, az Őrség népi táplálkozásáról írt doktori értekezését.⁴ Azt viszont mégis okkal-joggal szóvá tehetem, hogy mennyire kevés hasonlóan teljesség igényű táplálkozási tájmonográfiára ösztönzött ez a bizvást „iskolateremtőnek” minősíthető kezdeményezése. Hisz a saját gazdaságban megtermelt és az erdőn-mezőn összegyűjthető élelmiszer-nyersanyagok teljességéről, a speciális konyhai eszközök, ételkészítő műveletek megannyi változatáról, valamint a táj jellemző ételfélék mindegyikéről annyira részletgazdag képet kínál ez a kiváló monográfia, hogy akár az Őrség mint tájegység etnográfiai specifikumai elsődleges „gyűjteményének” is, nem csupán „táplálkozási adattárnak” minősíthetjük.

A táplálkozási monográfia bevezető mondataiból egyébként kitűnik, hogy az Országos Táj- és Népkutató Intézet kollektív vállalkozása részleteként: egy Őrség-monográfia első darabjaként készült, s gondos (egy évnél is hosszabb) terepkutatáson alapszik ez a monográfia. Arra vonatkozólag nincs ugyan hite-

³ L. pl.: Pataki Ferenc (szerk.): *A valóság pedagógiája. Közösségi nevelés a népi kollégiumokban*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1974; Kardos László (főszerk.): *Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fűjják... Népi kollégiumok 1939–1949*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977; Kardos László (főszerk.): *A fényes szelek nemzedéke. Népi kollégiumok 1939–1949*. I–II. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.

⁴ *Az Őrség népi táplálkozása*. (A Magyar Táj- és Népismeret Könyvtára, 8.) Az Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya, Budapest, 1943.

les információ, hogy hasonló szervezésű monografikus vállalkozások szervezésének a gyakorlatát az 1940-1950-es években ez az intézet (illetve valamelyik jogutódja) általánossá akarta volna fejleszteni: az „összes” mozgósítható/közös vállalkozásba bevonható etnográfus és folklorista által közösen elkészítendő monografikus vállalkozásokat tekintette volna a gyűjtés és feldolgozás legideálisabb formájának. Az viszont az egykorú munkabeszámolókból is kiviláglik, hogy Tiszaigarnak, egy tiszántúli település falumonográfiájának az anyagát 1949-ben ugyanilyen szervezeti formában kezdték el gyűjteni a budapesti Néprajzi Múzeum és a vidéki múzeumok mozgósítható/munkára fogható néprajzosai.⁵ Az volt a tiszai monográfia terve, hogy a gyűjtésben résztvevők mindegyike megírja a maga – ráosztott – témaösszegző tanulmányát, s ezeknek a felhasználásával „valaki” (az akkori hírek szerint Kardos László) elkészíti a falumonográfiát.

Az akkortájt (még az én egyetemista koromban, az 1950-es évek vége–az 1960-as évek eleje felé is) a szállongó hírek szerint a tematikus fejezetek el is készültek, Kardos pedig megírta a maga monografikus összegzését. Ez utóbbiról azonban nem lehetett biztosat tudni, mert ő, a vállalkozás „éceszgebere”: e falumonográfia reménybeli szerzője akkortájt éppen „persona non grata”-nak számított. Lassan-lassan csak annyit tudhattunk mi, a legifjabb néprajzos generáció tagjai, hogy elszórtan meg-megjelennek ugyan e munkaközösség keretében készült tiszai dolgozatok,⁶ az összegző kötet azonban alighanem soha nem lesz készen. Ez utóbbiban – szerencsére – tévedtünk: évekkel Kardos László halála (és egy rendszerváltás...) után hű társa és hagyatékának gondozója, Pogány Mária mégis csak közre tudta adni Tiszai két kötetes falurajzát.⁷

Azt persze csak gondos tartalmi és stíloselemzéssel lehetne valószínűsíteni, hogy milyen mértékben lett volna más megfogalmazású egy, az 1950-es évek első felében megjelentetett Tiszai monográfia. Az 1950-es évek első felében, a halálra ítélt parasztvilág helyett a termelészövetkezetek vágyképét mint megvalósítandó és sok helyütt már meg is valósított realitást bemutató, a

⁵ Vincze István: Beszámoló az Országos Néprajzi Múzeum Tiszai közszékhelyi kutatómunkájáról. *Ethnographia*, LXI (1950) 125–126; Balassa Iván: a tiszai munkaközösség munkája és eredményei. *Ethnographia*, LXVI (1955) 501–513.

⁶ Pl. K. Csilléry Klára: Vázlatok Tiszai népi lakáskultúrájából. *Ethnographia*, LXIII (1952) 83–111; Fejezetek Tiszai társadalmának megismeréséhez. *Néprajzi Közlemények*, IV. (1959) 1–2. sz. 70–114; Katona Imre: A tiszai epikus néphagyomány tréfas műfajai. *Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 30. évfordulójára*. Túrkeve, 1981. 255–280; Bakó Ferenc: *Kézművesség egy alföldi faluban, Tiszai 1949–1950*. (Tiszai Téka, 3.) Eger, 1992.

⁷ Kardos László: *Tiszai. Egy tiszántúli falu életrajza, 1744–1944*. Szerk.: Pogány Mária, Csontos Magda. Budapest, Mentor – Senator Kiadó, 1997; Kardos László – Pogány Mária: *Tiszai. Egy tiszántúli falu életrajza, 1944–1964*. Budapest, Püski Kiadó, 2001.

néprajzosok „*termelőszövetkezeti munkaközössége*” keretében elkészült néprajzi tanulmányok egy részéhez viszonyítva Kardos László ebben az időben megjelent dolgozatai ugyan tárgyyszerűbbek, hitelesebbek voltak, mint a megkívánt frazeológiát a valóság „hú tükreként” használók – tehát kisebb-nagyobb mértékben „hazudós” – többségéé. Azt azonban kár lenne elhallgatnom, hogy mégiscsak ő volt (már csak hivatala miatt is) a valóságot kötelezően szuggerálandó vágyképpel (lehet, hogy szándéktalanul, de tanulmányaiból kitetszően) mégiscsak kisebb-nagyobb mértékben azonosulók egyik hangadója.⁸

Ennek ellenére: érdemes lenne nagyobb figyelemmel újraolvasni ezeket a megtagadott múlt és az áhított jövő határmezsgyéjén egyensúlyozó Kardos László-dolgozatokat is! Az újraolvasás talán arra is rádöbbsentene, hogy a Horthy-korszak paraszti valósága (amelybe az uradalmi cselédek, a részes aratók, a napról napra tengődő napszámosok nyomorúsága is beleértendő!) legalább annyit magában hordozott az okkal-joggal átkozódva felemlegetett személyes nyomorúságokból, mint a nemzet jövőjébe integrálandó szép és jó „népi/közösségi hagyományokból”. A „népi származék” etnográfusok – így Kardos László – ugyanis nemcsak a paraszti kultúra nagyszerűségéért lelkesültek, hanem a tűrhetetlen életkörülmények megváltozásáért is protestáltak: ha szóltak, a remélt változásokért szót emelő, vagy a politika hatására kedvezőnek ítélt életmódváltozást üdvözlő politikusok hallatták a szavukat. A magát szocialistának tekintő magyar világ azonban olyan volt akkortájt, hogy a „jónak” vélt politikai irányvonal alkalmasint a még szebb jövőt ígérő, magát „baloldalinak” hirdető egykori harcostárs börtönébe is vezethetett... Mint Kardos László és sok más, egy jobb világot remélő, de a szocializmussal korántsem ellenséges harcostársa esetében ez meg is történt!

Az amnesztiával szabadulás után ismét az etnográfus muzeológusi munkakör következett, s ennek részeként a vallási élet és az egyházak falusi szerepének-jelentőségének igen elmélyült tanulmányozása. Ami nem volt teljes egészében önkéntes és szabad témaválasztás Kardos László részéről! Pogány Mária avatott be az 1960-as években az ifjabb pályatársak körében nem publikus „titokba”: még Kardos börtönévei alatt határozat született róla, hogy szovjet mintára nálunk is „ateista múzeumot” kell szervezni. A Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztálya (pontosabban: annak eredetileg NÉKOSZos főosztályvezetője) pedig a még a büntetését töltő etnográfusnak tartogatta a státust – így lett a soha meg nem valósult önálló ateista múzeumnak vezetője, muzeológusa, egy személyben „mindenese” Kardos László.⁹ És így készülhetett el Bakonycsernye 1960-as évekbeli, több egyházra – vallásfelekezetre ta-

⁸ L. pl.: A magyar falu szocialista fejlődésének néprajzi kérdései. *MTA Társadalmi-Történelmi Tudományok Osztályának Közleményei*, V. (1954) 409–442.; Jegyzetek a volt uradalmi cselédség kultúrájának és életmódjának alakulásáról (Szentgyörgypusztá). *Ethnographia*, LXVI. (1955) 225–344.

⁹ Pogány Mária: A NÉKOSZ utóélete. In: „*Amikor a népi kollégiumokról vallanom kell...*” Kardos Lászlóval beszélget Tasi József. I. m. 2000. 219.

golt vallásos életének néprajzi és/vagy szociológiai monográfiája.¹⁰ Ebben a faluban ismerkedett meg a szerző a nazarénusokkal, akikről a magyarországi nazarénusok vezető lelkészének, Szigeti Jenőnek társszerzői közreműködésével készült el egy monografikus összegzés is, amely már csak majdnem tíz évvel az etnográfus szerző halála után jelenhetett meg.¹¹

Noha a vallási élet társadalomnéprajzi–folklorisztikai szemléletű vizsgálata mind gyakoribb témává lett a magyar néprajzban, különösen amióta nem a „tiltás” és a „tűrés” eléggé bizonytalan határán lehetett csak végezni az ilyen témájú kutatásokat, Kardos Lászlónak ezek a szigorúan tárgyyszerű, azaz: mind az „ateista”, mind bármelyik vallásfelekezet hittételei melletti elkötelezettséget kinyilvánító monográfiáit korántsem veszi körül akkora figyelem és megbecsülés, amekkorát megérdemelnének. Hiszen azt is illendő figyelembe vennie az utókornak, hogy a politikai rendszernek éppen nem kegyeltje olyan stílusban tudott szólni erről a témáról, hogy a vele szemben különösen kritikus külvilág ne tekintse rendszerkritikának a mondandóját – noha a megidézett valóság nem is burkolt, ám csak a stílus mélyrétegeire is figyelmes olvasók számára nyilvánvaló rendszerkritika is felfedezhető volt a szövegben.

* * *

Születésének 100. évfordulóján arra kell tehát figyelmeztetnem kortársaimat és az utánunk jövő pályatársakat: olvassák minél figyelmelebbről Kardos László műveit. Csak a művek rejtettebb „mélyrétegére” is érzékenyen ismerhetjük meg a magyar néprajz egyik legkülönösebb, de a kortársak és a közvetlen utókorhoz tartozók értékítéleténél bizonyosan sokkalta jelentősebb alakját. És arra is hadd figyelmeztessenek: csak kellő forráskritikával érdemes meghallgatni és cáfolhatatlan igazságként kezelni a róla szóló „szakmai folklórt”! Mert a jellegadó néprajzosok (mestereinként elfogadottak) közül sokan nem szerették, és sok elmarasztaló vélekedés volt (és maradt) róla forgalomban. E híreszteléseket én cáfolni sem, megerősíteni sem tudom – az ilyesmihez szükséges információszerzéshez sokkalta közelebb kellett volna kerülnöm hozzá az egyoldalú (és akkor úgy éreztem: amennyire a korkülönbség engedte, valamelyest azért viszonzott...) őszinte szimpátiámnál.

Ezért biztatok most az emlékét idézve műveinek – és élete „fő művének”: a népi kollégiumi mozgalomnak – az eddig tapasztaltaknál gondosabb tanulmányozására és méltatására!

SZILÁGYI MIKLÓS

¹⁰ *Egyház és vallásos élet egy mai faluban (Bakonycsernye – 1965)*. Budapest, Kosuth Kiadó, 1969.

¹¹ Kardos László–Szigeti Jenő: *Boldog emberek közössége. A magyarországi nazarénusok*. (Sajtó a. r., a jegyzeteket és az előszót írta: Pogány Mária) Budapest, Magvető Kiadó, 1988.

90 éve született Szabadfalvi József

Nem titkolom elfogultságomat, amikor Szabadfalvi Józsefre emlékezem születésének 90. évfordulóján. Nagyon sokat köszönhetek neki emberileg, s persze szakmailag is. Egész életpályámat meghatározta, hogy 28 éves koromban rám bízta a Herman Ottó Múzeum és a megyei múzeumi hálózat tudományos titkári feladatát és fokozatosan bevont a múzeumi kiadványok szerkesztésébe. Rengeteg beszélgetés, közös élmény ötlük fel bennem rá emlékezve, különösen azok a nyugodt délutánok, amikor összeraktuk egy-egy kötet anyagát, amelynek a képeit – akkor még messze volt a digitális könyvcsinálás – nagy papírvágó ollójával merészen igazította, persze megfelelő magyarázat kíséretében. Ő Debrecenből hozta a szerkesztés szeretetét, más kérdés, hogy a miskolci múzeumban Bodó Sándor rutinos könyvcsináló volt. (Nem idézem itt meg a korábbi igazgató, Komáromi József személyét, aki tanult nyomdász-ként vitézkedett Jászberény és Miskolc könyvügyeiben.) Kötelességemnek érzem a róla való megemlékezést azért is, mert abba a korba értem, amikor az ember már érti/érzi, hogyan működik az emberi emlékezet, s mi marad az utókorra akár egy viszonylag szűk szakterületen is. Úgy gondolom, hogy én több lettem általa.

Szabadfalvi József 1928. június 21-én született Debrecenben. A MÁV Járműjavító környékének mikrovilágában töltött gyermekkor, a civisváros, s nem utolsósorban a Piarista Gimnáziumban töltött évek meghatározóak voltak számára egész életpályája folyamán. A Debreceni Egyetemet fizika-kémia szakosként kezdte, majd – egy évfolyam idejére – Budapestre, a József Nádor Műszaki Egyetem Közgazdasági Karára iratkozott át. 1948-ban visszatért Debrecenbe, s magyar-történelem szakos diplomát szerzett (1952). Kezdetben nyelvésznek készült, de látásmódja, szakmai életútja két kiváló személyiség, Bárczi Géza és Gunda Béla vonzáskörében formálódott. Nyelvészeti és néprajzi érdeklődése kezdetben a kismesterségek, kézművesség kutatásában találkozott: doktori értekezését a nagy múltú debreceni mézeskalácsosokról írta, s disszertációjában a kézműves munka, a műhely és a termékek részletező nyelvészeti leírása ötvöződött a néprajzi megfigyelések és szempontok rögzítésével. (A disszertáció egészében csak később jelent meg önállóan nyomtatásban: *Mézeskalácsosság Debrecenben*. Debrecen, 1987). E téma kapcsán kutatta a méhészeti irodalom történetét is, s párhuzamosan a szatmári méhészkedés hagyományait, építményeit (*Méhészkedés a szatmári Erdőháton*. *Ethnographia* LXVII. [1956] 451–482., Népi méhészkedés a Zempléni-hegyvidék középső részén. *Ethnographia* LXXVIII. [1967] 41–64., *A magyar méhészkedés múltja*. Debrecen, 1992), valamint a viasz feldolgozásának feledésbe merülő hagyományát (A viasz feldolgozás és gyertyakészítés ismeretéhez. *Néprajzi Értesítő* XXXIX. [1957] 245–255., A magyar mézsörkészítés. *Műveltség és Hagyomány* III. [1961] 107–128.). Már az 1950-es évek végén

figyelme a népi kerámia felé fordult, és különösen behatóan tanulmányozta a magyar feketekerámia készítésének technikáját, történetét és kelet-európai kapcsolatait (Die schwarze Keramik in Ungarn und ihre osteuropäischen Beziehungen. *Acta Ethnographica* VII. [1958] 387–428., A magyar feketekerámia és kelet-európai kapcsolatai. *Műveltség és Hagyomány* I–II. 165–192. Debrecen, 1960). Több tanulmányt közölt magyarul és idegen nyelven a feketekerámia ornamentikájáról is (Die Ornamentik der ungarischen Schwarzeramik. *Acta Ethnographica* IX. [1960] 251–327., *Fazekas István és a nádudvari fazekasság*. Budapest 1982, *A magyar feketekerámia*. Budapest, 1986). A téma három évtizeden át elkísérte, a nádudvari Fazekas családhoz fűződő barátsága révén két generációjuk munkáját figyelte meg, írta le. A miskolci Herman Ottó Múzeumban később kiállítást is rendezett a hazai múzeumok feketekerámiáiból (1982).

Az 1960-as évek elejétől fokozatosan az extenzív állattartás, a pásztorkodás történeti-néprajzi vizsgálata került kutatásainak középpontjába. Megjegyzem, hogy ebben az időszakban a téma nem csupán a magyar kutatókat foglalkoztatta, s volt az anyagi kultúra kutatásának egyik húzó problematikája, hanem a szomszédos népek etnográfusait, sőt – a két nagy pásztorkodás-konferencia anyagával megjelent kézikönyvek igazolják – Európa más tájainak kutatóit is (Belényesy Márta–Földes László–Gunda Béla red.: *Viehzucht und und Hirtenleben in Ostmitteleuropa*. Budapest, 1961, Földes László red.: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*. Budapest, 1969). Az agráretnográfia számos művelőjének, több kutatógeneráció tevékenysége mellett, az 1960-es évek elejétől nálunk Földes László, Szabadfalvi József és a fiatalabb Paládi-Kovács Attila tevékenysége volt ebben meghatározó. Döntő részük volt abban, hogy a magyar állattartás történeti kérdései és kapcsolatai új megvilágításba kerültek. Ezen a helyen az északi szomszédságból csupán Jan Podolák vonatkozó könyveinek és tanulmányainak sorára utalok, valamint a lengyelek nagy monográfiájára a Tatra pásztorkodásáról, bár megérdemelné az említést a román és a délszláv kutatók generációja is (*Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala*. 1–7. Wrocław, 1959–1980. A térség pásztorkodásának összevont hazai és nemzetközi könyvészete: Václav Frolec–Jaromír Kubiček [Řídi]: *Bibliographia Ethnographica Carpatobalcanica*. Brno, 1983).

Szabadfalvi József tanulmányaiban főként a pásztorkodás tipológiai kérdéseivel, az extenzív tartásmódokkal összefüggő építmények formáival, valamint az eltérő adottságú tájak, vele a különböző takarmánybázisok közötti vándoroltatással foglalkozott (Juhmakkoltatás az északkelet-magyarországi hegyvidéken. *Műveltség és Hagyomány* V. [1961] 131–143., A gazdasági év vége és az őszi pásztörünnepek. *Műveltség és hagyomány* VI. [1964] 19–64., Nomádteleltetési rendszer az Alföldön. *Műveltség és Hagyomány* VIII. [1966] 85–136., Makkoltatás a Zempléni hegységben. *Ethnographia* LXXIX. [1968] 62–75., A magyar állattenyésztés tipológiai és terminológiai problémáihoz. *Népi Kultúra–Népi Társadalom* II–III. [1969] 45–61., s ebből a témakörből

írott disszertációjával szerzett kandidátusi fokozatot is [nyomtatásban: *Az extenzív állattenyésztés Magyarországon*. Debrecen, 1971]). Kitekintéssel volt azonban a témakör egész vertikumára, beleértve a legeltető állattartásnak a nyelvünkben megőrződött emlékeit is (A magyar takarmánygazdálkodás honfoglalás előtti rétegéhez. *Ethnographia* LXXIX. [1968] 338–349., A honfoglalás kori magyarság állattenyésztő technikája. Kovács László–Paládi-Kovács Attila szerk.: *Honfoglalás és néprajz*, 69–83. Budapest, 1997). E nagy témakör vizsgálata élete későbbi szakaszában is elkísérte, több kötetet, egész sor tanulmányt szentelt a problematika kisebb-nagyobb kérdéseinek (*Tanulmányok a magyar pásztorkodás köréből*. Debrecen 1984). 1991-ben az állattartás köréből készített disszertációjával szerezte meg a történettudomány (néprajz) akadémiai doktori címét (*A sertés Magyarországon*. Debrecen, 1991).

1967-ig a debreceni Néprajzi Tanszék munkatársa volt: gyakornok, tanársegéd, majd tudományos munkatárs, 1967–1972 között a tanszék mellett működő MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos főmunkatársaként tevékenykedett.

1972-ben új irányt vett az élete és tudományos tevékenysége: Miskolcra telepedett, ahol elnyerte a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatói székét. tizenhét évig állt a megye muzeális intézményeinek élén, s – ma már biztosan állíthatjuk – azok az esztendőök a megyei múzeumügy virágkorát, mai feltételrendszerének megalapozását jelentették. A debreceni egyetemen eltöltött harmadfél évtized tapasztalatát és szellemiségét Miskolcra is magával hozta, és volt hallgatói köréből erősítette kezdetben a múzeumok szakembergárdáját is. Ha a miskolci indulásánál helyettese, Bodó Sándor mellett, a teljesség igénye nélkül Cseri Miklós, Dobrossy István, Fügedi Márta, Kunt Ernő, Petercsák Tivadar, Tóth Judit, Veres László, Vida Gabriella nevét említem, egyértelmű, hogy tanítványai nem csak a megye, hanem a hazai néprajztudomány és muzeológia számára is jelentős értéket teremtettek. (Tudományszakunk szempontjából nem fontos, de sokat elárul Szabadfalvi József vezetői tevékenységéről és emberi habitusáról, hogy több fiatal munkatársát lakáshoz juttatta Miskolcon az 1970-es években, ami nagyban megkönnyítette azok életét, munkáját.) Újjászervezte a Herman Ottó Múzeum és a megyei intézmények tevékenységét: jelentősen fejlődtek a gyűjtemények, kialakultak a tudományos osztályok. A tájmúzeumok és tájházak létrehozásával kiépítette a megyei intézményhálózatot, lényegében minden történeti táj önálló muzeális intézményt kapott (Putnok, Sátoraljaújhely, Szerencs). Megerősítette a múzeumi munkatársi gárdát, a keze alatt felnőtt fiatal szakemberek utóbb országos és megyei múzeumok igazgatóiként és kvalifikált munkatársaiként, egyetemi tanszékek vezetőjeként és oktatójaként öregbítették a miskolci múzeum jó hírét. Nem elhanyagolható, hogy irányításával megerősödött a múzeumban a néprajzi ismeretterjesztés és az önkéntes gyűjtőmozgalom szervezése, folytatva Bodgál Ferenc (1932–1972) és Lajos Árpád (1911–1976) e téren végzett áldozatos munkáját. Rendszeressé váltak az in-

tézményben a regionális konferenciák, s jelentősen kibővült és megerősödött a kapcsolat a szomszédos (cseh)szlovákiai múzeumokkal (Betlér, Kassa, Rimaszombat, Rozsnyó). 1981-ben kezdődött a Herman Ottó Múzeum szakmai kapcsolata az észak-orosz Vologda terület kollektívákban rendkívül gazdag múzeumaival. Szabadfalvi József vezetése alatt teljessé vált ki a Herman Ottó Múzeum kiadványozása és nemzetközi kiadványcseréje. Szerkesztőként és társszerkesztőként jegyezte a múzeum két régebbi periodikáját (*A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*), ő indította a *Borsodi Kismonográfiák* és *A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai* sorozatát, s más – rövidebb-hosszabb életű – periodikákat. A hazai és nemzetközi kapcsolatok révén, a regionális és országos tudományos kapcsolatok segítségével a Herman Ottó Múzeumot a tudományos kutatóhely rangjára emelte és az egyik legmegbecsültebb vidéki közgyűjteménnyé tette. Ez akkor nem volt kis dolog, mert Debrecenről Szegedig és Szolnokig számos erős intézménye volt etnográfáinknak.

A múzeum adminisztratív feladatai mellett számára a tudományos munka az önkifejezés mindennapi eszköze volt, amit kollégáitól is elvárt. Rendszeresen kutatott, gyűjtötte az anyagot: a fásztó hivatali munka után akár egy-egy órára is letelepedett a könyvtárban cédulái mellé. Azt vallotta, hogy ha keveset is, a tudománnyal minden nap foglalkozni kell. Sokat és szisztematikusan publikált, kutatási eredményei önálló kötetekben, országos szakfolyóiratokban és múzeumi kiadványokban láttak napvilágot. Könyvei mellett közel 300 tudományos közleményt adott közre, több tanulmánykötetet szerkesztett. Miskolci évei alatt számos miskolci és észak-magyarországi témával gyarapodott vizsgálódásának köre. Közreadta a város 18. századi orvosi helyrajzát (Benkő Sámuel: *Miskolc várostörténeti-orvosi helyrajza*. Sajtó alá rendezte, és tanulmánnyal ellátta Szabadfalvi József. Miskolc, 1979), több kötetet és tanulmányt szentelt Herman Ottó tevékenységének (*Írások Herman Ottóról és a Herman Ottó Múzeumról*. Miskolc, 1988; *Herman Ottó, a parlamenti képviselő*. Miskolc, 1996). Több, a múzeumokat ismertető és népszerűsítő kötetet is írt, ill. gondozott (*A miskolci Herman Ottó Múzeum* [Társszerzőkkel] Miskolc, 1979; *Múzeumok és kiállítóhelyek Borsodban* [Viga Gyulával]). Számos munkájában foglalkozott Észak-Magyarország népművészetével (*Megyasói festett asztalos munkák 1735-ből*. Miskolc, 1980), a megye népművészeti monográfiájában ő jegyezte a pásztorművészet, a templomi festett bútorzat, a házbelső és a bútorok fejezetét (Fügedi Márta szerk.: *Borsod-Abauj-Zemplén megye népművészete*. Miskolc, 1997). Sokirányú tevékenységét utolsó tanulmánygyűjteménye tükrözi (*Ötödfél évtized terméséből. Néprajzi és művelődéstörténeti tanulmányok*. Miskolc, 1998). Hangsúlyosan kutatta a múzeumok pásztorművészeti anyagát, utolsó könyve temetésének napján hagyta el a nyomdát (*Pásztor csanakok Észak-Magyarországon*. Miskolc, 2001).

Tevékenységről részletezően tájékoztat a 70. születésnapjára megjelent kötet: Veres László–Viga Gyula szerk.: *Szabadfalvi József munkássága. Ön-*

életrajz és bibliográfia (A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok munkatársainak bibliográfiája 2. Miskolc, 1998).

Szabadfalvi József kedves és türelmes ember volt, tanárként és vezetőként is minden módon segítette tanítványai és munkatársai szakmai karrierjét és személyes életútját. Alig volt rá példa, hogy dolgavégezetlenül távozott volna tőle bárki, aki hasznos, értelmes munkához kérte a segítségét.

Rendkívüli szorgalmával és munkabíráásával az országos és a helyi tudományos közéletben is sok feladatot vállalt. Tagja, majd elnöke volt (1979–) az MTA Miskolci Bizottsága Történettudományi és Néprajzi Szakbizottságának, tagja az MTA TMB, majd Néprajzi Bizottságának és Doktori Tanácsának (1998–), a Múzeumi Tanácsnak (1979–), a Magyar Néprajzi Társaság választmányának (1983–) és a Népi Iparművészeti Tanácsnak (1970–80-as évek), tanácsadója a Bükki Nemzeti Parknak, majd az Aggteleki Nemzeti Parknak, s még számos miskolci, megyei és országos szakmai testületnek. Meghatározó szerepet játszott a miskolci bölcsészképzés megindításában: a Miskolci Egyetem Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszékének alapító vezetője (1992–1995), az Észak-Magyarországi Universitas elnöke volt (1993–). 1990–1994 között Miskolc város közgyűlési képviselője, egyben az önkormányzat Kulturális Bizottságának elnöke volt. A rá jellemző nagy aktivitással dolgozott Miskolc kulturális intézményeiért, az átalakuló társadalom művelődéséért. Tevékenységéért – számos más elismerés mellett – a *Móra Ferenc-emlékéremmel* (1984), a Magyar Néprajzi Társaság *Györffy István-emlékérmével* (1985), 60. születésnapja alkalmából pedig *Állami Díjjal* (1988) tüntették ki.

Szabadfalvi József 2001. március 29-én Miskolcon hunyt el. Tudományszakunk jelentős létszámmal képviseltette magát, amikor utolsó útjára kísértük őt a város Mindszenti temetőjében.

VIGA GYULA

70 éves lenne Kunt Ernő

Kunt Ernő 1948. április 17-én született Budapesten. Családja nagyon erősen kötődött a képzőművészetekhez, mind édesanyja, mind édesapja a budapesti Képzőművészeti Főiskolán végezték tanulmányaikat. Apja, idősebb Kunt Ernő *Munkácsy-díjas* magyar festőművész, grafikus 1961-ig középiskolai tanárként is dolgozott. A család 1960-ig Ózdon élt, utána azonban a város meghívására Miskolcra költöztek.

Kunt Ernő 1966-ban érettségizett a miskolci Kilián György Gimnáziumban, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folytatta tanulmá-

nyait. 1974-ben kapta meg magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári, valamint etnográfusi-muzeológusi diplomáját. Még ebben az évben állást is kapott a miskolci Herman Ottó Múzeumban, ahol egészen 1993-ig különféle beosztásokban, egészen a tudományos főmunkatársi szintig terjedően dolgozott. Szintén 1974-ben kötött házasságot Nyikes Mária belgyógyász szakorvossal. Házasságukban négy gyermek született: Gergely (1981), Balázs (1983), Anna (1985) és Zsuzsanna (1987).

1976–1977-ben tíz hónapos posztgraduális ösztöndíj keretein belül Helsinkiben és Jyväskyläben ismerkedett meg behatóbban a kulturális és vizuális antropológiával, a kreatív fotográfiával, a transzkulturális pszichológiával, illetve a thanatológiával.

Kunt Ernő 1979-ben doktorált a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Értekezése kétségkívül korszakos határt jelentett a honi temetőkutatások terén. *Temetők az Aggteleki karszt falvaiban* című disszertációja summa cum laude minősítést kapott. Ezt a nagyívű írását, annak méltó elismeréseként az egyetem Néprajzi Tanszéke még ebben az évben meg is jelentette. A sűrű '79-es év még egy eseményt tartogatott: ebben az évben rendezte meg századfordulós fényképek felhasználásával az „...azok a gyerekek” című, az 1900-as évek paraszti gyermekéletét bemutató kiállítást. Ebben a kiállításban már a kortárs vizuális antropológia elméleti alapvetéseit is felhasználta.

Ez a szemléletmód egyre fokozatosabban jelent meg későbbi munkáiban, többek között a mulandóság és a modern kor emberének viszonyáról szóló, *A halál tükrében* című, 1981-ben kiadott könyvében. Ezek az írásai hamar szakmai bestsellerekké váltak nem csupán a szűkebb kutatói réteg, hanem a nagyközönség körében is. A boltok polcáról rövid időn belül elkapkodták említett műveit, s a könyvtárakban is hosszas időt kellett várni a kikölcsönzésükre.

Kunt Ernő számára az 1980-as évtizedre nyilvánvalóvá vált, hogy a néprajzot a kulturális antropológia és a szociológia integrálásával rugalmasabbá kell tenni, formálni, hogy kutatási érzékenysége alkalmas legyen a jelen és a jövő kihívásainak hiteles értelmezésére és a felmerülő kérdések megválaszolására.

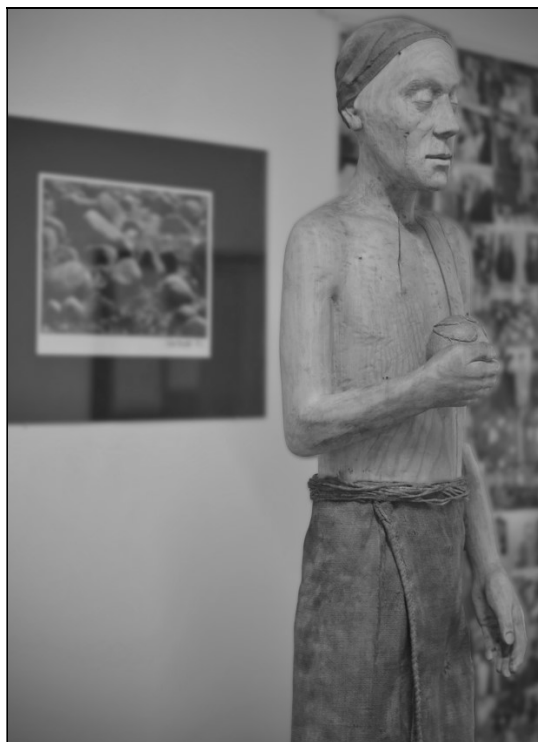
Mindeközben töretlenül folytatta néprajzi gyűjtőmunkáját a Kárpát-medence egészében. Gyakran látogatott a határokon túli magyar lakta területekre, hogy megismerhesse a halálra, a mulandóságra vonatkozó paraszti ismereteket, feltárja a paraszti vizuális kultúra jellegzetességeit. A *Temetők népművészete* című, 1980-ban megjelent, mind a mai napig közkedvelt, sokak által forgatott fényképes tanulmánya a Corvina Kiadó gondozásában nem csupán magyarul, hanem németül és angolul is megjelent.

Kunt Ernő 1985-ben a nagyon ritkán adott maximális pontszámmal védte meg kandidátusi értekezését *Az utolsó átváltozás – A magyar parasztság halálképe* címmel. Ezt a szövegét a Gondolat Kiadó két évvel később azonos

címen jelentette meg. Ez a könyv sem kerülhette el a szakma elismerését, s a népszerűvé válást.

A halálképpel, a temetőkkkel való foglalatosság mellett Kunt Ernő intenzíven foglalkozott a vizuális kultúra kutatásával is. Több magyar, német és angol nyelvű publikációja árulkodik erről. Számos ezzel foglalkozó műhelymunkában, szakami összejövetelen, konferencián vett részt, többet szervezett is, amelyek közül kiemelkedik az UNESCO Néprajzi Képkutató Bizottsága nemzetközi konferenciája. Ennek anyagát a miskolci Herman Ottó Múzeum által 1990-ben kiadott *Bild-Kunde, Volks-Kunde* kötetben olvashatjuk.

Több fontos írása is már csak halála után jelenhetett meg. Így például a *Fotoantropológia – Fényképezés és kultúrakutatás* című 1995-ben, míg a jellemző részben szintén vizualitással foglalkozó, gyűjteményes kötete *Az antropológia keresése* címmel 2003-ban.

Kunt Ernő emlékszobra, háttérben Kunt Ernő fotográfiájával

Kunt Ernő nem csupán tudósként alkotott maradandót. Fiatalkorától kezdve nagy hangsúlyt fektetett a vizuális kifejezési eszközök kreatív gyakorlására, megszállottan kutatta a művészi megjelenítés módozatait, jelentéseit. Maga is gyakorló fotóművész, képzőművész volt. Néprajzi fotográfiáit, temetőkkben készített felvételeit tucatnyi hazai, s számos külföldi kiállítóhelyen lát-

hatták az érdeklődők. *A mulandóság szobrai* című, a temetők népművészetét bemutató képsorozata méltán lett nemzetközi szinten is elismert. Művészeti munkásságának elismeréseként 1985-ben felvételt nyert a Magyar Fotóművészek Szövetségébe, 1986-ban pedig a Művészeti Alap tagja lett.

Kunt Ernő azon tudósok közé tartozott, akik képesek voltak nemzetközi szinten megismertetni kutatási eredményeiket. Már az 1980-as évektől kezdve rendszeresen előadásokkal szerepelt nemzetközi konferenciákon, német nyelvterületen több egyetem, intézmény is meghívta vendégelőadó, vendégprofesszorai sorába. Mindemellett nem tartotta magához méltatlannak azt sem, hogy egyetemi hallgatóknak, de akár középiskolásoknak is a vizualitásról beszéljen, népszerűsítse a vizuális kultúrakutatás, később a kulturális és vizuális antropológia alapismereteit. Magával ragadó stílusú, nagy formátumú, expresszív előadó volt, aki csak egyszer is hallgathatta, soha nem feledi el. Maximális koncentrációval készült előadásaira, s teljes lánggal égve adta elő mondanivalóját. Értett a hallgatóság nyelvén, képes volt összetett tudományos tartalmakat is egyszerűen, gondolkodásra ösztönző módon, nagyon közvetlen stílusban közreadni.

Legnagyobb kísérlete, legnagyobb munkája az 1990-es évek elején kezdődött, amikor hosszas, erejét nem kímélő munkával létrehozta és megalapította a Miskolci Egyetemen a Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszékét. Az 1992-es alapítású intézet 1993-tól kezdve fogadta első hallgatóit. A tanszék hamarosan pezsgő szellemi központtá, s a hazai kulturális antropológia meghatározó, a vizuális antropológia máig is vezető helyévé vált. Már a kezdeti pár szemeszter alatt sikerült karakteresen meghatározni, s hazai, nemzetközi szinten megismertetni, később elismertetni mindazt, ami napjainkban a kulturális és vizuális antropológiában *miskolci iskola* néven ismeretes.

Sajnos nem sokáig vezethette szeretett tanszékét, fájdalmasan korán, hirtelen, mindössze 46 évesen, 1994 őszén ragadta el a halál. A halála előtti napon még diákokkal közösen tett a Felvidék településein egy tanulmányi kirándulást, értően és érzően ismertetve meg velük térséget.

Hamvai nem nyugszanak temetőben, de emlékét őrzi a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának épülete előtt lévő, nevével jelzett kopjafa, illetve a Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék folyosóján 2005 óta álló, Józsay Zsolt szobrászművész által készített emlékszobor (a közkeletű tévedéssel szemben, a szobor nem Kunt Ernőt ábrázolja, hanem az ő emlékére készült.). Az iránta, munkássága iránt való érdeklődés napjainkig töretlen. 2006-ban *Az ember néha képpé válik* címmel dokumentumfilm készült róla. 2014-ben a Miskolci Galériában az egész életművét bemutató kiállítást láthattak az érdeklődők, de ugyanebben az esztendőben a Kriza János Néprajzi Társaság Kolozsváron állította ki fotográfiáit.

R. NAGY JÓZSEF

FÓRUM

A magyar jogi néprajzi kutatások eredményeiről Észak-Oszétiában

Oroszországban, az Észak-Oszétia-Alán Autonóm Köztársaság fővárosában, Vlagyikavkázban *IV. НАПТОВЕДЕНИЕ В XXI ВЕКЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ПАРАДИГМЫ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ* címmel 2017. november 16–17-én rendezett nemzetközi konferencián előadást tartott Szabó Géza régész, az MTA BTK Lendület Kutatócsoport munkatársa és Nagy Janka Teodóra főiskolai tanár, jogtörténész, néprajzkutató.

Nagy Janka Teodóra, a Pécsi Tudományegyetem KPVK Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kutatócsoportjának elnöke az oszét jogszokások archaizmusát, azok helyét és szerepét vizsgálta az európai jogszokáskutatásban (*Место и роль архаизмов осетинских правовых обычаев в европейском исследовании обычного права*). A nemzetközi – megkülönböztetetten az európai – kutatás szempontjából különösen fontos, hogy Észak-Oszétiában mind a korai, 18–19. századi jogszokásgyűjtések forrásainak közreadása folyamatos, mind pedig igen intenzív a téma jelen idejű kutatása.

Az Abajev Észak-Oszét Humán és Társadalomtudományi Kutatóintézet (SOIGSI) és a Hetagurov Észak-Oszét Állami Egyetem (SOGU) által közösen szervezett konferencia lehetőséget adott a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet legfrissebb magyarországi kutatásainak, illetve a Pécsi Tudományegyetem szekszárdi karán működő, öt egyetemközi kutatócsoport legújabb eredményeinek nemzetközi (elsősorban orosz, kaukázusi, kelet-európai) megismertetésére.

A jász–oszét rokonságra vonatkozó kutatások tükrében különös érdeklődést keltett a kutatócsoport kiadványsorozatának a magyarországi jászok sajátos jogállásával és népi jogéletével foglalkozó mű közelmúltban megjelent harmadik kötete (Bánkiné Molnár Erzsébet: *A Jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun Kerület népi kultúrájában (1682–1876)*).

NAGY JANKA TEODÓRA

Kint és a bent, avagy ki a másik? – mint néprajzi kérdésfeltevés*

Hölgyeim és Uraim, Kedves Kollégák!

Örömmel jöttem a *Study Group on Historical Sources of Traditional Music* nagy hagyományú, immár 22. szimpóziumára. Egyrészt azért, mert az MTA BTK Zenetudományi Intézet és az általam vezetett Néprajztudományi Intézet között szoros szakmai kapcsolat van, és Richter Pál igazgató úr felkéréseire mindig szívesen jövök ebbe a kutatói műhelybe. Másrészt azért, mert a szimpóziium témája messze túlmutat az etnomuzikológia határain, a néprajzkutatás egészére vonatkoztatva is nagy jelentőségű kérdéskörrel foglalkozik. A hagyományos zene, a népzene kutatása ugyanis diszciplinárisan nem kizárólagosan zenetudományi, hanem néprajztudományi tematika is.

A mostani konferencia címe *The Inside and the Outside, or who is the Other? (A kint és a bent, avagy ki a másik?)* olyan kutatási problémára kérdez rá, amely nemcsak a népzene kutatás területén releváns, hanem mind a néprajztudomány történeti forrásainak megközelítését, mind a terepen való adatgyűjtést alapvetően meghatározza.

Jómagam nem vagyok muzikológus, elsősorban társadalomnéprajzzal foglalkozom. Engedjék meg, hogy a néprajzi gyűjtéseim során szerzett tapasztalataimról néhány gondolatot megosszak Önökkel, amelyek a konferencia központi témájával kapcsolatosak.

A Kárpát-medencében sok helyütt a cigány zenészek szolgáltatták és részben szolgáltatják ma is a tradicionális táncalkalmakkor a zenét. Erdélyben, a mai Románia területén például a cigány zenészek sok helyütt a saját roma közösségük zenéje mellett a magyar és a román táncmultságokon, a magyar és a román tánczenét is tudják játszani. (Ezt számtalanszor személyesen is tapasztalhattam, és Önöknek, ebben a körben, ezen a konferencián nem kell elmagyarázzam, amit Önök mint kutatók pontosan tudnak, de a külföldi köztudatban egyáltalán nem világos, hogy a magyar népzene és a cigány zene nem azonos.) 2013-ban Washingtonban, a Smithsonian Folklife Festivalon, a világ legnagyobb népművészeti fesztiválján a magyar népi kultúra volt a fő program. Képzeljék el, hogy milyen nehéz volt a magyar főkurátornak elmagyarázni a Smithsonian Institute munkatársai számára, hogy Romániából, román állampolgár, cigány népzeneészeket hívunk meg fellépni, akik hagyományos magyar népzeneét játszanak majd az amerikai látogatók számára. Felmerül elég határozottan a kérdés, hogy „*Ki van bent és ki van kint?*” ebben a helyzetben, „*Ki a másik?*” és hol helyezkedik el ebben a történetben a néprajzos kurátor, aki létrehozta egy harmadik országban az egész helyzetet.

* Elhangzott 2018. április 12-én az MTA BTK Zenetudományi Intézet Bartók Termében, a *Study Group on Historical Sources of Traditional Music* 22. szimpóziumán.

Az amerikai magyarok kutatása kapcsán, Pennsylvániában, az egykori bányatelepek kiháló, előregedő közösségeiben végeztem terepmunkát. A magyar eredetüket számontartó vintondale-i közösség ünnepségein egy idős férfi tangóharmonikán játszott mindig magyar dalokat. Rendkívül büszkén nyilatkozott arról, hogy ezeket a dalokat a magyar édesapjától tanulta. Amikor megtudta, hogy nekem kutatóként hozzáférésem van az Ancestry.com honlapon keresztül az amerikai bevándorlási hivatal Ellis Island-i adatbázisához, megkért, hogy nézzek utána a neve alapján, hogy a nagyapja honnan vándorolt be Amerikába. A neve és a kivándorlás-émlékezetben számontartott dátuma alapján könnyedén megtaláltam a nagyapa adatait. Az adatok alapján nyilvánvalóan szlovák volt, egy 100%-ig szlovák faluból érkezett a mai Szlovákia északkeleti sarkából, ami akkor Magyarországhoz tartozott. Az amerikai bevándorlási hivatal azt rögzítette, hogy Magyarországról érkezett, ők maguk is, a család későbbi leszármazottjai is ezt őrizték meg emlékezetükben. A bányatelepeken a magyar és szlovák bányászok együtt dolgoztak, kezdetben közös templomokat építettek, ahova a református magyarok és az evangélikus szlovákok együtt jártak. Az anyanyelv elhagyásával a kis közösségen belül elmosódott az etnikai hovatartozás kérdése, viszont a közös kulturális hagyomány, a zenei nyelv összekötő ereje a mai napig tartja magát. A Kárpát-medencén belül is, a magyar népzene a legnagyobb hasonlóságot a szlovákkal mutat. Így vált, elsősorban a zenei hagyományon keresztül, identitásában magyarrá három generáción belül egy teljesen szlovák gyökerű kivándorló ember unokája.

Mindkét példában az a közös, hogy a „*kint és a bent*” kérdése, a „*másik ember*” pozícionálása mennyire bonyolult, és az etnikai, állampolgársági, nyelvi korlátoknál is erősebb kulturális kapcsolatot jelenthet a zenei hagyomány. Ennek finom megragadása, árnyalt vizsgálata a tudomány feladata.

Olvasva a konferencia programját, az előadások absztraktjait, szembeötölő, hogy a szimpózium rendkívül sokszínű tematikájú. Nagyon örülök, hogy az UNESCO által a hagyományörzés magyar modelljeként védett táncház országos, nagy találkozóján is részt vesznek a konferencia résztvevői. Izgalmas, gondolatébresztő, vitákra sarkalló prezentációkat kívánok Önöknek az elkövetkező napokban! Ezeknek a gondolatoknak a jegyében megnyitom a konferenciát.

Érezzék magukat nagyon jól Magyarországon! Köszönöm a megtisztelő figyelmüket!

BALOGH BALÁZS

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

A Néprajzi Múzeum új raktárbázisa az Országos Múzeumi és Raktározási Központban

Napjainkra már általánosan elfogadottá vált az a muzeográfiai tétel, hogy egy múzeum gyűjteményeinek kialakulása történeti folyamat, amelynek során változó szakmai felfogások játszottak meghatározó szerepet, párhuzamosan olyan objektív és szubjektív adottságokkal, mint a raktározási feltételek, a gyarapítási lehetőségek vagy az illetékes kutatók fölkészültsége, s nem utolsósorban az intézményvezetők elhivatottsága-alkalmassága. Annak ellenére igaz ez, hogy felismerhető egy nemzetközi „trend” is, amely a múzeum és a saját gyűjtemény közötti viszonyrendszert radikálisan vitatja, feltételezve akár gyűjtemény nélküli múzeumok létjogosultságát is. Ez egy olyan folyamat víziójának részleges megvalósulása, amelynek során a műtárgyak őrzésére létrehozott épületektől eljutunk a sztárépítészek által megálmodott műtárgyként értékelhető épületekig.

A múzeumok hiteles története a gyűjtés intézményesülésének története. Évszázados folyamatként változott a gyűjtési rendszerhez való hozzáállás a gyűjtemények használati értékének megítélésében, kapcsolódva az intézményi küldetéshez. A 21. században markáns jellemzőkkel bíró új múzeumi modell terjed. A korszerű folyamatok és eljárások kulcsszavai a részvétel és az együttalkotás lettek.¹ A gyűjtemények ezzel összefüggésben alapvető jelentőségűek a mai múzeumok számára is.

Valójában minden múzeumi koncepció kidolgozásánál a biztos és hiteles háttérrel a gyűjtemények jelentik. Egyrészt a már meglévő gyűjtemények nyilvántartása, feldolgozottsága, másrészt az intézmény aktualizált és korszerű szempontokat is figyelembe vevő gyűjteményi stratégiája. A tervek alapját/háttérét elsősorban a műtárgyak biztonságos és korszerű raktározása teremti meg. Ismeretesek sajnos azok az esetenként igen komoly pénzügyi háttérrel rendelkező időszakos projektek a hazai és nemzetközi muzeológia praxisában is, amelyek céljai közül sajnálatos módon háttérbe szorul, vagy rosszabb esetben teljesen kimarad a prognosztizálható gyarapodást befogadó korszerű raktár megvalósításának projekteleme. Minden felelősen gondolkodó intézményvezető küzd azzal a kihívással, hogy míg jól hangzó új projektek, kiállítások, föltárások támogatására nyílik lehetőség és még akár a kellő politikai akarat is felismerhető, addig a raktárak, gyűjteménytárak, restaurátormű-

¹ Meijer–van Mensch 2012. 97.

helyek kevésbé csillogó célként ritkán generálnak komoly erőforrás összpontosítást a fejlesztésre áhító intézményeknél.

Gyűjteményi stratégia kialakítására, szerencsésebb esetben korszerűsítésére, illetve aktualizálására számos alkalmat talál egy-egy múzeum. A nemzetközi tapasztalatok is alátámasztják, hogy külső körülmények kényszere, illetve a belső folyamatok egyaránt eredményezhetik a vonatkozó komplex elemző és programalkotó munka elindítását. A budapesti Néprajzi Múzeum számára mindkét feltételrendszer jellemzőinek változása különösen indokoltá teszi a gyűjteményi stratégia rögzítését.² A néprajztudomány helykeresésével és az intézményrendszer átalakulásával együtt a tárgyakkal is új helyet – nem csupán fizikai értelemben –, illetve szerepet kell keresni és ehhez új komplex rendszer, az eddigiek alapos átgondolása szükséges. Most van itt az ideje és helye újra a szerepek átértékelésének, amikor az egész intézményrendszer mozgásban, változásban van.

Egyértelműen kedvezőnek ítéelhető, hogy az intézmény jelenleg korántsem ideális raktározási helyzetén a költözés egyik elemeként egy korszerű raktárbázis megvalósításával sikerül változtatni. Egy új raktárbázis természetesen nem elégedhet meg a jelenlegi helyzetre megoldást kínáló aktuális kapacitással. A jelenleg a Kossuth téren működő Néprajzi Múzeum elhelyezésére vonatkozóan a Városliget fejlesztésével kapcsolatban kidolgozott koncepció és ennek megvalósítását támogató és szabályozó kormányhatározatok döntő jelentőségűek.³ A kiemelt jelentőségű kulturális és turisztikai projekt egyik meghatározó elemeként szerepel a Néprajzi Múzeum számára szükséges új elhelyezés feltételeinek megteremtése a Városligetben. A költözés előkészítése már több mint négy éve zajlik, a szakmai koncepció kidolgozásával párhuzamosan. A tanulmány írásakor már a Néprajzi Múzeum központi épületének mélyépítési munkálatai is terv szerint zajlanak az 56-osok terén. Rendkívül előrehaladt a Szabolcs utcában épülő Országos Múzeumi és Raktározási Központ (OMRRK) kivitelezése is.

Az OMRRK épületkomplexumának terveit a magyar NARMER Stúdió készítette Vasáros Zsolt DLA vezetésével. Rendkívül intenzív és esetenként különösen feszítő határidők mentén szoros együttműködésben a Néprajzi Múzeum munkacsoportjának tagjaival készültek a tervek. A 2015. október elejére elkészült kiviteli tervdokumentáció a raktári rendszerek szintjéig tartalmazta a speciális szakmai igényeknek is megfelelni képes központ jellemzőit.⁴ Az alapkövetétel ünnepélyes aktusára 2016. október 24-én került sor, amikor be-

² Szarvas 2013. 9.

³ https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A15H1866.KOR×hift=ffffff4&txrefere=0000001.TXT <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2017&szam=88> <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2016&szam=184> (Letöltés ideje: 2018. február 23.)

⁴ Sasvári–Vasáros 2014. 34–45.; Bajzik–Hőnich–Süveges–Vasáros 2016.

fejeződött a mélyépítési szaktevékenység. 2018. február 23-án került sor az épület legmagasabb pontjának elérését jelző ún. *bokrétaiünnepre*, amelyen Balog Zoltán miniszter méltatta a nemzetközi téren is kiemelkedő fejlesztés jelentőségét.

A Néprajzi Múzeum legerősebb identitása történeti öröksége: a gyűjteménye; feladata pedig ennek az örökségnek a továbbvitele, ami már önmagában is lehetőséget teremt arra, hogy saját tárgyát – a kultúrát és a társadalmat, annak hétköznapi és populáris jelenségeit – átfogóan, nemzetközi kitekintésben tárgyalja. A Néprajzi Múzeum gyűjteményeiben napjainkban hozzávetőlegesen 250 000 db műtárgyat, 635 000 adattári tételt és 1050 fm kézirati anyagot tárol. Ebből az anyagból terveink szerint 222 000 db műtárgy kerül az OMRRK épületébe tervezett raktárakba. Az elmúlt 15 évben a műtárgyak 27%-a (67 500 db) került jobb raktári körülmények közé raktározásra alkalmatlan múzeumi terek gépészeti, épületszerkezeti átalakításával, illetve a tárolási kapacitás bővítésével a Kossuth téri épület padlásterében kialakított új raktárakkal. A törökbálinti DEPO területén bérelt külső raktár ipari célokot szolgáló környezetben van, az épület vasbeton szerkezete, nagy belső légtere, elavult infrastruktúrája miatt a megfelelő műtárgykörnyezet biztosítása lehetetlen. Ez az állapot is messzemenően igazolja, hogy a korszerű és biztonságos gyűjteményi raktárbázis megteremtése alapvető jelentőségű az intézmény jövője szempontjából.⁵

A Néprajzi Múzeum jelenlegi raktári struktúrája vegyes képet mutat. Egyes egységeit az évszázados klasszifikáció, illetve formációs folyamatok hatására létrejött gyűjtemények szerinti, míg más elemeit már az állományvédelemnek jobban teret adó anyag szerinti raktározás jellemzi. Nyilvánvaló, hogy a létrejövő korszerű, 21. századi igényekhez igazodó intézmény célszerűen a különböző anyagok szerinti raktári rendszerrel működhet. A számítógépes nyilvántartás lehetőségei nem teszik elengedhetlenné a különböző anyagú, de muzeológiai/lokális/tematikai összefüggés miatti közvetlen fizikai összetartozást, raktározást. Így tehát az állagvédelmi szempontból ideális körülmények között raktározott digitalizált műtárgyak muzeológiai feltárása biztonságosan kivitelezhető. A raktárak átcsoportosítása a tervek szerint a költözéssel párhuzamosan zajlik majd: a jelenlegi, a tárgyak gyűjtési helyét-földrajzi vonatkozását alapul vevő raktárfelosztás helyett indokolt a méret és anyag szerinti részleges átrendezés. A világszínvonalú új tárolási rendszerek tervezése az ideális helykihasználást, a biztonsági előírásokat és a tárgyak állagvédelmi szempontjait maximálisan szem előtt tartva történik. Meghatározó az intézmény jövőképe szempontjából a prognosztizált folyamatos gyűjteménygyarapodás figyelembevétele az új raktár tervezésénél.

A Néprajzi Múzeum raktárai a teljesen új építésű központi épületbe kerülnek. A térszint alatti 4 szintes beépítés műtárgyraktárként funkcionál, a

⁵ Kemecci 2017. 63–65.

térszint fölötti földszint és emelet a restaurálási funkciót és a létesítmény kiszolgáló tereit foglalja magában. Az egyes raktári egységek zsiliprendszerekkel, manipulációs terekkel egészülnek ki. A tisztán raktári funkciót, túlnyomó többségében hatékony helykihasználást biztosító korszerű elektromos motorral működtetett tömör tárolási rendszerekkel felszerelve, 10 088 négyzetméteren alakítjuk ki.

A „bokrétaiünnep”

Balról jobbra: Kemecsi Lajos, Balog Zoltán és Baán László
(Fotó: Sarnyai Krisztina)

A fenti funkcionális rendszer tervezését és a megfelelő megoldásokat, illetve alapterületi igényeket a saját tevékenység alapos kiértékelésén túl széles körű hazai és nemzetközi tájékozódás is segítette. Célzott szakmai tanulmányutakon vettek részt a Néprajzi Múzeum szakemberei az utóbbi időszakban olyan külföldi intézményeket fölkeresve, ahol színvonalas és sikeres raktárfejlesztések valósultak meg. Ezeket az utakat az érintett intézmények szakembereivel egyeztetve készítettük elő a tervezési szempontokat messzemenően szem előtt tartva. Így a British Museum új raktárbázisát még az épülés fázisában tudták meglátogatni kollégák. Hasonlóan informatív volt a Helsinkiben megvalósult óriási raktárbázis megismerése. Az építészeti megoldásokon túl a legrészletesebb állományvédelmi megoldások, a tárgytároló-rendszerek, és a nyilvántartási eszközrendszer szempontjából különösen a franciaországi (Musée des Civilisations d'Europe et Méditerranée MuCEM, Marseille, illetve Musée des Confluences, Lyon) és a svájci intézmények megismerése volt hasznos. A

még 2016 őszén végiglátogatott genfi (MEG: Musée d'ethnographie), a baseli (Museum der Kulturen) és zürichi (Swiss National Museum) múzeumi raktár-bázisok igazolták az általunk megfogalmazott szakmai szempontok jó irányát és további támogatást adtak a legmodernebb körülmények kialakításához. A nagy külföldi múzeumi gyűjtemények elhelyezésére az általunk kialakított megoldás számos esetben hasonlít. Miként a városligeti épülettől függetlenül más helyszínen működik a terveink szerint az OMRRK, hasonló a példaként is értékelhető marseille-i és a zürichi óriási és új bázisok megvalósult komplexuma is.

A Néprajzi Múzeum különlegesen összetett jellegű gyűjteményei hasonlóan összetett és specializált állományvédelmi tevékenységet igényelnek. A tervezett új helyszínen, az OMRRK-ban (az első emelet déli traktusán, összesen 1080 nm-es alapterületen) a különböző anyagok eltérő tulajdonságai indokolják a különálló, specializált restaurátorműhelyek kialakítását: fémrestaurátor-műhelyt, farestaurátor-műhelyt (255 nm), külön a poros munkák végzéséhez alkalmas térrel, illetve pormentes munkákhoz kialakított munkaszobával. A rendkívül gazdag gyűjteménnyel kapcsolatban működő külön kerámia-restaurátor-műhelyt (135 nm) tervezünk. A kidolgozott tervekben szerepel a speciális felszereltségű bőrrestaurátor-műhely, amelyben biztosított lesz a bőrfestés helye is. Az archívum hatalmas anyagát is kezelő papírrestaurátor-műhelyt (373 nm) több munkaállomással terveztük, ahol a nagy méretű ipari mosogató, az ioncserélő-berendezés, az elszívó-berendezés, a vágóasztal, illetve a prések, vágógép, szárítóállványok, segédanyagtároló-polc egyaránt működik. Az európai összehasonlításban is kimagasló értékű és méretű textilgyűjteménnyel kapcsolatban a komplex feladatrendhez igazodva munkaszobák és festőhelyiség, mosóhelyiség egyaránt szükséges. A formálódó modern gyűjteményi tevékenység eredményeként a múzeumba kerülő kortárs tárgyak (pl. műanyag) kezelésére alkalmas műhely is szükségesé válik.⁶ A funkcionális kapcsolatok a vonatkozó jogszabályok, ajánlások, nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével ideális elrendezést sikerült kialakítani.

A Szabolcs utcai raktár és restaurátorkomplexumban elengedhetetlen a korszerű múzeumi működés háttéréként átmeneti raktárak működtetése a restaurátorműhelyekhez és a raktárakhoz kapcsolódóan. Szerepel a tervekben a fertőtlenítő helyiség, a preventív beavatkozásokat biztosító korszerű berendezés, vegyszerszekrény, tárolópolcok, gázosító sátor felállításához elegendő tér is. A néprajzi gyűjtemények szerzeményezési körülményei miatt különösen indokolt a telítőkád kialakítása a nagy méretű fatárgyak konzerválásához. Elengedhetetlenül szükséges az időszakos tárlatok, a vándorkiállítások, a kölcsönzések színvonalas kiszolgálása miatt külön csomagoló anyagraktár, valamint csomagoló tér (372 nm) biztosítása is, valamint fotóműterem (144 nm).

⁶ Bajzik–Hönich–Süveges–Vasáros 2016.

Az új raktárkomplexumban a funkciók elkülönítése miatt a jelenlegi kiszolgáló terek érdemi növelésére nyílik lehetőség. Így szükséges a restaurálásra váró tárgyak tárolására alkalmas hely, az anyagvizsgálat végzésére, dokumentálásra alkalmas hely, a segédanyagok tárolására alkalmas tér és a vegyszerraktár, illetve a mosóhelyiség. Továbbá szükséges az ún. manipulációs terek (215 nm) biztosítása a tárgyválogatás (pl. kiállításához, kölcsönzéshez) során előkészített tárgyak összegyűjtésére, elhelyezésére és egyéb gyűjteményezési feladatok biztosítására.

Az épülő raktár
(Fotó: Sarnyai Krisztina)

A Néprajzi Múzeum az új környezetben eredményesebben folytathatja megelőző műtárgyvédelmi munkáját. Az optimális műtárgykörnyezetű raktárakban, a korszerű raktári tárolóegységekben szakszerűen elhelyezett műtárgyak romlási sebességének nagymértékű lassulása várható. A zsúfoltság megszűnésével, a költözéshez kifejlesztett QR kód bevezetésével, a pontos pozícionálással, a tárgyelhelyezés áttekinthetőségével, a digitalizáltság mértékének növekedésével csökkenthető a felesleges tárgymozgatások száma, ami nagymértékben elősegíti a raktári rend megtartását, minimalizálja a tárgyak sérülésének kockázatát. A pormentes, tiszta raktári körülmények fenntartása (váltóruha, váltócipő használata, zsiliprendszer, levegőtisztítás), a körültekintő tárgykezelés (pamutkesztyű használata, tárgymozgatás raklapon, tálcán) megfelelő létszámú szakalkalmazott foglalkoztatásával lehetséges. A műtárgyromlás lassulása következtében csökkenthető az aktív restaurátori beavatkozások

száma és mértéke, a károsodások következtében mentésre szoruló tárgyak száma. A hangsúly egyre inkább a megelőzésre tevődik át. A megszerzett tapasztalatok beépítése az intézmény által koordinált megelőző műtárgyvédelmi képzésbe, illetve a képzés specifikus átdolgozása révén a preventív műtárgyvédelem fontossága egyre több múzeumi területen dolgozó számára válik értetőbbé.

A Néprajzi Múzeum országos kompetencia feladatként folytatja a hazánkban működő muzeális intézményekben őrzött 33 milliós műtárgyállomány megelőző műtárgyvédelmi kérdéseinek központi problémakezelését, a korszerű műtárgyvédelmi ismeretek közvetítését, műtárgykörnyezet-kezelő eszközök és mérőműszerek kölcsönzését, a megelőző műtárgyvédelmi ismeretek oktatását, továbbképzések, tanulmányutak szervezését, kiadványok készítését, a témával foglalkozó honlap működtetését. Távlatos célkitűzései elsősorban a hálózatosodás, társadalmi küldetésének erősítése, és országos hatókörének kibontása ezen a téren is. Az új központban ennek az országos feladatnak az infrastrukturális feltételei is megteremtődnek. A kutatószobák, előadók, kézikönyvtárak az állományvédelmi központi funkciót szolgálják majd elsőrendűen.

A fentiek alapján tehát a két legfontosabb és rendkívül összetett szakmai feladat, amelyre alkalmassá válik az új központ: a Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek korszerű, biztonságos raktározása az ehhez kapcsolódó gyűjteményezési, nyilvántartási feladatokkal, illetve az egyedülállóan összetett műtárgyjellemzőkkel összhangban működő hatékony állományvédelmi tevékenység, közkeletű és általánosító megnevezésével a restaurálás.

A néprajzi gyűjtemények speciális raktározási és restaurálási jellemzőkkel bírnak. Az új központnak ezen szempontok maradéktalan figyelembevételére kell fokozottan ügyelnie. Az új komplexum üzemeltetése, fenntarthatósága, az ökológiai, energetikai szempontok és az őrzésbiztonság maximális biztosítása egy 21. századi beruházás esetében alapvető jelentőségűek. A műtárgykörnyezeti feltételek is összhangba hozhatók a szükséges pára és hőmérsékleti szinteket biztosító építészeti megoldásokkal, s ez építészeti kihívásként is értékelhető.⁷

A múzeumoknak megvan a maguk egyedi, sajátos profilja: a történeti tárgyakkal való találkozás semmivel össze nem hasonlítható lehetősége. Egy korszerűen menedzselt intézmény ezt a „tárgy-kompetenciát” tudja kihasználni annak érdekében, hogy a mai ember történeti és kulturális tudásának gyarapításából kivége a részét. Az elkövetkezendő időkben munkánk középpontjában a Néprajzi Múzeumban is ezen szakmai-tartalmi tudások közvetítése áll majd, a maguk sokrétűségében és összetettségében. S ennek a feladatnak elengedhetetlen feltétele a megbízható nyilvántartása a gyűjteményeknek. A megújulás, új lendületű fejlesztés keretében az új kérdésfelvetések érvényesí-

⁷ Bajzik–Hőnich–Süveges–Vasáros 2016.

téséhez a gyűjteményt, nemcsak összetételében, de az egyes darabok jelentés-tartományaira is figyelve, felül kell vizsgálni, és ki kell egészíteni. Ez a tevékenység egyértelműen a működőképes nyilvántartásra épül.

A 2015 tavaszától akkreditált formában működő az intézmény által továbbfejlesztett és specializált MONARI rendszer megbízható és korszerű bázist biztosít a gyűjtemények nyilvántartása és a feldolgozó/feltáró tevékenység számára is. Ezen túl olyan fejlesztési kompetenciákkal is rendelkezik a MONARI, amelyek segítségével a költözés komplex informatikai menedzselése, kiállítási megoldások egyaránt megvalósíthatók. A gyűjteményezés szempontjából tehát egyértelműen pozitív és innovatív elem a megbízható intézményi nyilvántartási rendszer.

Ez a szintén évtizedes intézményi koncepciót, erőforrás-csoportosítást és tudatos fejlesztési programot igénylő jelenlegi állapot teszi lehetségessé a Néprajzi Múzeum számára 2015-től az EMMI által meghatározott további országos kompetencia feladatának kiteljesedését. A kompetencia feladatként koordinált néprajzi tartalmi digitalizációs folyamatok, adatbázisok és online közzétételük az előttünk álló években az egyik kiemelt súlyú területeként értékelhetők az intézményi szerepvállalásnak. Természetes, hogy minden korszerű gyűjteményfeltáró tevékenységi program szorosan kapcsolódik a digitalizáláshoz. A gyűjteményeket feldolgozó és ezáltal közvetlenül hasznosító megoldások közül kiemelkedik a digitalizálási program folytatása. Az intézmény költözésével kapcsolatos előkészítő feladatrendnek a digitalizációs projekt az egyik sarokköve. A QR-kódos költözés menedzselési nyilvántartási rendszernek csak a digitalizációs munka intenzív fejlesztésével van létjogosultsága. Külön figyelmet szükséges fordítani a már digitalizált gyűjtemények közreadásának biztosítására, a gyűjteménygyarapodás kezelésére, valamint a szakmai revízió folytatására.

A jelenlegi gyarapítási adatokat erőteljesen befolyásolják a felhasználható források mellett a hiányzó raktári kapacitások. Várhatóan, amennyiben ezen a téren érdemi javulás következik be, az intézmény szerzeményezése is új lendületet kap. A múzeum gyűjteményi stratégiáját, a kiemelkedő nagyobb tárgye gyűttesek megvásárlását jelenleg kizárólag az esetleges pályázati forrásokra lehet építeni. Az új intézményben a kortárs tárgyak gyűjteményezési szerepe nyilvánvalóan hangsúlyosabbá válik a jövőben. Az ilyen jellegű gyűjteménygyarapítással kapcsolatban a szintén országos kompetencia központi feladatrend egyik elemeként a Néprajzi Múzeum által kezdeményezett és mindvégig koordinált, a kortárs kultúrát vizsgáló kutatások (MaDok) iránya egészen sajátos helyzetet eredményez.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a Néprajzi Múzeum 19. századi princípiumok alapján létrehozott, hagyományaira büszkén tekintő, de a 21. század kihívásainak megfelelő, napjaink társadalmát tanulmányozó és megismertető intézmény. Megvalósuló új épületei egyedülálló lehetőséget kínálnak, hogy az intézmény újrafogalmazza teljes tevékenységét, azaz gyűjtőkörét és

vezérelve, s hangsúlyos módon gyűjteményi stratégiáját. Az új térben megnyíló új Néprajzi Múzeum számára a történeti örökség továbbvitele lesz az egyik fontos szerep, ami szándékaink szerint kiegészül az új kutatási és kiállítási témák és nézőpontok megfogalmazásával. A történeti kontextusban való gondolkodás kiteljesedik napjaink globális folyamatainak megértésével és bemutatásával is. Ezáltal az új Néprajzi Múzeum az eddigi eredményekre építve, azokat továbbgondolva új múzeumtípussal bővíti a magyar múzeumi intézményrendszert, amelyben a néprajzi muzeológia kezdeményező és érzékeny kontakt zónává és interkulturális központtá válik. Ez az a cél, amelynek eléréséhez a korszerű és átgondolt gyűjteményezés – amelynek kiváló háttere lesz az új OMRRK – jelenti intézményünk számára a legbiztosabb alapot. A Szabolcs utcában megvalósuló új komplexumot értékelve egyértelműen leszögezhető, hogy világszínvonalat képvisel.⁸ Nemzetközi téren is kiemelkedő jellemzőire építve várható, hogy példaértékű működése ösztönzően hat majd a magyarországi múzeumok raktározási és állományvédelmi tevékenységére is az elkövetkező időszakban.

KEMECSI LAJOS

Felhasznált irodalom

- Bajzik Zsófia–Hónich István–Süveges Gréta–Vasáros Zsolt (szerk.)
 2016 *Liget Budapest. Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ. Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest*
- Kemecsi Lajos
 2017 Múzeumkoncepció és gyűjteményezés. In: *Múzeum – projekt – fejlesztés. Írások Cseri Miklós tiszteletére*. Szerk.: Sári Zsolt. Szentendre, 59–72.
- Meijer, Léontine–van Mensch–Peter van Mensch
 2012 A szaktudományos felügyelettől az együttalkotásig. In: *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Szerk.: Palkó Gábor. Petőfi Irodalmi Múzeum–Ráció Kiadó, Budapest, 97–126.
- Sasvári Áron–Vasáros Zsolt
 2014 *Liget Budapest. OMRRK Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ. Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest.*
- Szarvas Zsuzsa
 2013 Vágyak és választások. Stratégia és gyakorlat a Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek gyarapításában. *Néprajzi Értesítő* 2012. 9–22.

⁸ Vö. Bajzik–Hónich–Süveges–Vasáros 2016.

IN MEMORIAM

Meghalt Tökéczki László

Életének 67. évében, 2018. január 8-án elhunyt Tökéczki László habilitált egyetemi docens, *Széchenyi-díjas* történész, az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszékének korábbi vezetője.

Tökéczki László 1951-ben született Szikszón. 1970–1972 között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, 1972–1975 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán tanult, és történelem-német szakos tanári oklevelet szerzett. Miután három évig gimnáziumban tanított történelmet, 1978-ban az MTA Pedagógiai Kutatócsoportjához került, ahol elsősorban sajtótörténettel foglalkozott. 1981-ben a csoport az ELTE szervezeti egysége lett, így tagjai bekapcsolódtak az egyetemi oktatásba. 1985-től a Pedagógia Tanszéken, 1989-től pedig – immár docensként – a Művelődéstörténeti Tanszéken tanított, amelynek 2007–2016 között tanszékvezetői posztját is betöltötte. 1987-ben a történelemtudomány kandidátusa tudományos fokozatot szerzett, 2005-ben pedig sikerrel habilitált. Az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskolájának öt hallgatója az ő témavezetésével szerzett PhD-fokozatot. Teljes jogú külső tagja volt a Károli Gáspár Református Egyetem Doktori Tanácsának.

Kutatási területe a modern kori, főképp magyarországi sajtó-, eszme- és neveléstörténet, továbbá a protestáns egyház története. Sokat foglalkozott Tisza István, Prohászka Lajos, Vázsonyi Vilmos munkásságával. Számos szakkönyvet írt és szerkesztett, továbbá rendszeresen szerepelt történelmi tárgyú, ismeretterjesztő filmekben, rádió- és televíziós műsorokban.

Közéleti érdeklődése következtében publicistaként és történész szakértőként aktív szereplője lett az utóbbi három évtized hazai nyilvánosságának.

1991-től a *Hitel* folyóirat egyik szerkesztője, 1994-től a *Valóság* főszerkesztője. Tagja volt a Duna TV alapító kuratóriumának, 1999-től a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány kuratóriumának, továbbá alelnöke a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak. Bekapcsolódott az egyházi közéletbe is: részt vett a Protestáns Közművelődési Egyesület megalapításában, a *Protestáns Szemle* újraindításában. A Dunamelléki Református Egyházkerület 2002-ben világi főjegyzőjének, 2009-ben pedig világi főgondnokának választotta.

Tökéczki László tudományos, szakmai és oktatói munkássága magas színvonalú elismerésben részesült: 2014-ben megkapta *A Magyar Érdemrend Középkeresztje* kitüntetését, 2017-ben pedig *Széchenyi-díjjal* tüntették ki.

Tanítványai, diákjai közvetlen, inspiráló, készséges és jószívű tanárként emlékeznek rá, kollégái pedig a jó kedélyű, a másik meggyőzését minden körülmények között tiszteletben tartó értelmiségit, a hitvallásos közéleti férfiút, a nagyvonalú vezető tiszteletben tartották benne.

ELTE. HU

Kovács Endre az égi réteket járja

(Doroszló, 1936. március 21.–Doroszló, 2018. január 30.)

82 esztendő, ennyi adatott neki, a Doroszló népi kultúráját szorgalmasan kutató agrármérnöknek, a falu szülöttének. A halálhír riadóláncként az interneten ért el hozzám otthonról. Az jutott eszembe, hogy egyre illusztrisabb az odaáti társaság: Borús Rózsa, Penavin Olga, Tóth Ferenc, Tripolsky Géza, Burány Béla, Harkai Imre, Papp György és most már Kovács Endre is az égi Vajda-

ság útjait rója... Az utánuk maradt életművek meg biztos útjelzőkөvek azok számára, akik kutatásra adják a fejüket.

Kovács Endre iskolába szülőhelyén, illetve Zomborban és Apatinban járt. Zomborban mezőgazdasági szakközépiskolát végezett, majd az Újvidéki Egyetem Mezőgazdasági Karán, 1983 lett okleveles mezőgazdasági mérnök. 1958–1961 és 1965–1975 között a doroszlói szövetkezet gazdasági vezetője. 1975–1980 között a falu földműves-szövetkezetének igazgatója. 1980–1994 közötti években egyik részlegének szakmai vezetője. Mindössze néhány esztendő az, amit nem a faluban tölt, 1961–1965 között az eszéki Mezőgazdasági Kombinát egyik részlegének vezetője.

Hangyaszorgalmú kutató, a folklór és az agrárnéprajz egyformán érdekli. Számos könyv és tanulmányok sokasága mutatja eredményességét. A vajdasági magyarság népi kultúráját tanulmányozók számára megkerülhetetlen életműve. Ha egyszer lesz újabb néprajzi lexikon, abban biztos helye van!

Endre bátyámmal utoljára 2008 nyarán találkoztunk a bajai konferencián. Egy szobában laktunk és így volt lehetőségünk éjszakába nyúló beszélgetésekre. Érdekes módon nem a terveiről szólt, hanem az elvégzett feladatokról, a könyvkiadás nehézségeiről, az otthoni lét nyűgéről és nyilairól. Arról, hogy kiadatlan kéziratait Magyarországon helyezi el, abban a reményben, hogy egyszer majd napvilágot látnak. Kicsit furcsálltam a dolgot, valahogy nem illett hozzá ez a fajta számbavétel, hiszen mindig dolgozott, gyűjtött, írt. Mindig az volt első kérdése, hogy: min dolgozol? A kérdés persze arra volt jó, hogy az ember visszakérdezzen, és Endre mondhasa min dolgozik, szorgoskodik éppen! Így volt ez azon a forró nyáron, aztán az együttélés, egymás mellett élés problémáiról, példáiról váltottunk szót. Felemlgette szülőfaluja és Sztapár számomra örök tanúságtételét az emberségről...

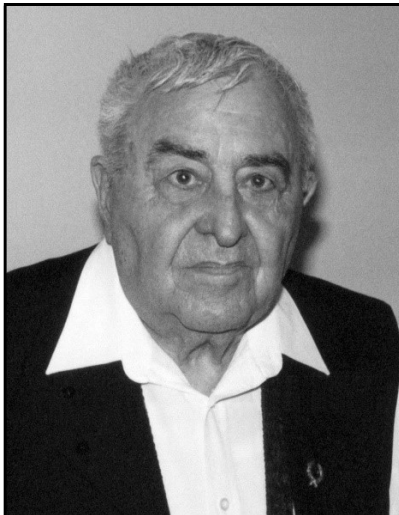
Ismeretségünk, barátságunk a zentai konferenciákról datálódik, ahol még a '90-es évek közepén találkoztunk, aztán együtt dolgoztunk a Papp Árpád szervezte Atlasz Bizottságban: a földművelés kérdőívét dolgozta ki és tematizálta az összefoglaló tanulmányt is ő írta.

A Magyar Néprajzi Társaság 2017-ben *Sebestyén Gyula-emlékéremmel* tüntette ki 50 évnyi néprajzi gyűjtői és kutatói munkájának elismeréseként.

Tavaszi közeledvén, azt gondolom, Endre bátyám az égi mezőkön is folytatja határjárásait, meg-megszólítva a kint lévő szorgos parasztembereket, hogy tájékozódjon azok viselt dolgairól...

KLAMÁR ZOLTÁN

Elhunyt Kallós Zoltán

Fordulj, kedves lovam

Fordulj kedves lovam, napszentület felé,
Ugyse jövünk többet soha visszafelé;
Messze földre megyek, elbujdosom inset,
Szép szülőházamat nem látom meg többet.

Fúdd el jó szél, fúdd el hosszú útnak porát,
Hosszú útnak porát, fakó lovam nyomát.
Jó ló volt a fakó, jó a viselete,
Áldja meg az Isten, aki felnevelte.

Porladozik csontja, fekete föld nyomja,
Az én bús szívem is csak a bú rongálja.
Árva vagyok, árva, mint réten a talló,
Kinek ékességét elverte a salló.

Az idegen földön olyan beteg vagyok,
Szomszédim házáig alig elámbolygok,
Szomszédim azt mondják; talán meg is halok,
Én is azt gondolom, meg sem is maradok.

Idegen országban, idegen emberek,
Járok az utcákon, senkit nem ismerek,
Szólanék hozzájuk, de ők nem értenek,
Ezen az én szívem de nagyon kesereg.

Kallós Zoltán utolsó útja

2018. február 17-én kísérték utolsó útjára a február 14-én, rövid betegség után elhunyt Kallós Zoltán néprajzkutatót, népzene gyűjtőt. Búcsúztatására református szertartás szerint a választói Kallós-kúrián került sor, majd ezt követően a kolozsvári Házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.

A búcsúztatáson és a temetésen részt vevő mintegy ezer fős gyülekezet sorában számos barát, ismerős, adatközlő, kolléga és zenész volt jelen. A szertartást vezető Kató Béla, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke rámutatott arra, hogy az elkövetkező években, évtizedekben derül ki, hogy igazán megértettük-e azt, amit Kallós Zoltán akart számunkra adni, és befogadtuk-e azt. Kiemelte kisugárzását: aki egyszer kapcsolatba került vele, aki egyszer betette a lábát a táncházba, az más emberré vált. A lelkipásztor megemlítette, hogy ez alkalommal Kallós Zoltán nélkül kell énekelni kedves dalát, a *Fordulj, kedves lovam, napszentület felé...* kezdetű ördöngösfüzesi bujdosódalt.

Magyarország miniszterelnökének búcsúzó szavait Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes tolmácsolta. Orbán Viktor egy régi mondást idézett, amely szerint „nem az a magyar, akinek a nagyszülője az volt, hanem akinek az unokája is magyar lesz”. Kiemelte, hogy szegényebbek lettünk egy nagy hazafival, aki egész életével arra tanított mindenkit, hogy a nemzeti megmaradás titka az anyanyelv ápolása mellett az énekelt és táncolt kultúrában rejlik.

Kelemen Hunor, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke beszédében felidézte egyetemi éveit, amikor a kommunista diktatúra legsötétebb éveiben Kallós Zoltán kolozsvári lakása a tanulni vágyó fiatalok egyik gyülekezőhelye volt. Az RMDSZ elnöke kiemelte, hogy Kallós Zoltán tanítóként és kutatóként, gyűjtőként és értelmezőként is egyik egyszemélyes intézménye volt a diktatúrában a magyar transzilvanista magányunknak. Kelemen Hunor megjegyezte, hogy az elhunyt az identitásformálás apostola volt. Hangsúlyozta, Kallós Zoltánt a hivalkodástól, harsányságtól és fölösleges magamutogatástól mentes bátorság jellemezte. Útjáról még a huszadik század zord évtizedei sem téríthették el, a történelem nem tudta legyőzni. Zárásként Kelemen Hunor sokak érzését fogalmazta meg, miszerint hálások lehetünk, hogy megismerhettük és gazdagabbá tett minket egy olyan munka elvégzésével, amely több embernek is becsületére válna.

Galánfi András, a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Tagozatának nevében Buda Ferenc *Víz elfolyik, madár elszáll* című versével búcsúztatva Kallós Zoltánt, majd az erdélyi és magyarországi néprajzi műhelyek nevében Pozsony Ferenc akadémikus, a kolozsvári Magyar Néprajz és Antropológia Intézet professzora, a Kriza János Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnöke vett búcsút az elhunytól, felidézve életútjának fontosabb állomásait és munkásságának jelentőségét. Beszéde végén Pozsony Ferenc kiemelte, hogy Kal-

lós Zoltán néprajzi gyűjtő munkássága túlmutat a magyarság és a Kárpát-medence határain, Európában is egyedülálló teljesítménynek számít, egyetemes értékű és jelentőségű. Végül mondandóját azzal a felhívással zárta, hogy az erdélyi és anyaországi döntéshozóink továbbra is kiemelten, megkülönböztetett figyelemmel támogassák a választói szórványközpontot és a néprajzi gyűjteményt működtető Kallós Zoltán Alapítványt, valamint annak fiatal munkatársait.

Kelemen László, a Hagyományok Házának igazgatója hangsúlyozta, hogy a ravatalok korszakolják életünket, ugyanakkor rákényszerítenek arra, hogy túltekintve a magunkra hagyottság és a gyász érzésén, ismét elinduljunk. Kiemelte, hogy őt és zenésztársait az elhunyt indította el egy olyan útra, amit maga Kallós Zoltán is járt. A Hagyományok Házának igazgatója kiemelte, hogy egy lezáruló korszak után magunkra maradtunk, és immár Kallós Zoltán nélkül kell továbbvinnünk mindazt, amit tőle és őseinktől kaptunk.

Szép Gyula, a Kolozsvári Magyar Opera igazgatója, népzeneész, a választói Kallós Zoltán Alapítvány alelnöke búcsújában megfogalmazta, hogy fel sem tudjuk mérni, hány szerette búcsúzik most Kallós Zoltántól. Kiemelte, hogy Kallós Zoltán nem bántott soha senkit, mégis félték tőled azok, akiknek félniük kellett. Látszólag magányos farkasként járta útjait, de mindeközben erős várakat hozott létre, hozzájárulva a táncházmozgalom megszületéséhez. Kallós Zoltán hitt abban, hogy az őszinte, kitartó munkának gyümölcse lesz. Ez pedig – ahogy Szép Gyula, a választói alapítvány elnöke fogalmazott – a Kárpát-medence talán legszínesebb magyar kulturális, oktatási civil létesítménye, a Kallós Zoltán Alapítvány.

Kallós Zoltán fejfája
(Fotó: Szabó Károly)

A beszédek követően Kallós Zoltán egyik kedves gyűjtőterületének, Moldvának képviselői, a pusztinai csángó asszonyok énekeltek a koporsó mellett, majd a földi maradványokat átszállították Kolozsvárra.

A Házsongárdi temetőben Vajda Dezső, választói református lelkipásztor Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első leveléből olvasva búcsúztatta Kallós Zoltánt, akit a zenészek muzsikájának kíséretében helyeztek örök nyugalomra. A rövid temetői szertartás a *Himnusz* elénekelésével zárult.

Emléke legyen áldott, nyugalma csendes!

NAGY ÁKOS

Tisztelt gyászoló közösség!

Egy régi mondás szerint nem az a magyar, akinek a nagyszülője az volt, hanem akinek az unokája is magyar lesz. Ez volt Kallós Zoltán életének mozgatórugója, amely őt nemcsak a választói iskolába járó gyerekek, hanem minden magyar tiszteletbeli nagyszülőjévé tette.

Zoltán bátyánk egész életével arra tanított bennünket, hogy nemzeti megmaradásunk titka anyanyelvünk ápolása mellett énekelt és táncolt kultúránkban rejlik. Hálásak vagyunk, hogy a magyar falvakat járva összegyűjtötte a népművészet rejtett kincseit, alapítványával és nyári táboraival pedig a gyermekeket segítette abban, hogy közös örökségünk értékei közt valódi otthonra találjanak.

Mély megrendüléssel értesültem róla, hogy ismét szegényebbek lettünk egy nagy hazafival. Engedjék meg, hogy ezúton fejezzem ki együttérzésemet, és a következő nehéz időszakhoz sok erőt kívánjak!

Budapest, 2018. február 15.

Őszinte részvétellel:

ORBÁN VIKTOR

Kallós Zoltán fényképe az elhunyt koporsóján
(Fotó: Szabó Károly)

Búcsú Kallós Zoltántól

Búcsúzni gyűltünk össze Kallós Zoltán néprajzkutatótól, népzene gyűjtőtől, az erdélyi magyar táncházmozgalom indítójától, sokunk, mindannyiunk Zoli bácsijától. Szerettük és tiszteltük őt, felnéztünk rá, csodáltuk. Gyakran kértünk tőle tanácsot.

Napok óta sűrűn hallom, fülemben cseng Zoli bácsi hangja. Egy biztos hang a bizonytalan időkben. Amikor a lakása ajtaján kopogtattunk: „*Bújj be!*” kiáltás volt a válasz. Csóró egyetemisták voltunk, annak a diktatúrának a legsötétebb éveiben, amely halálra ítélte az identitások sokféleségét. Halálra ítélte mindazt, amit hoztunk magunkkal jó ezer esztendőn át az időben. Kallós Zoltán életművét akkor nem láttuk, csak az embert láttuk, és éreztük, hogy ő egy biztos pont. Az egyik biztos pont. Mindig azzal kezdte, hogy megkérdezte, éhesek vagyunk-e. Mi tagadás, abban az időben inkább éhesek voltunk, mint nem. Tett valami jó zenét, és a konyhába küldött, ahol terített asztallal várt Vilma néni. Aztán ismét zenét hallgattatott velünk, mesélt, magyarázott, majd újabb magnószalag került elő, lejegyzett szövegek, mutatott mindenféle tárgyakat, mesélt azokról. Egyszóval tanított. Egyszemélyes iskola, intézmény volt Zoli bácsi.

A szabadság szigetének láttuk kolozsvári belvárosi lakását, ahol jó volt kikötni, és ahonnan hatalmas szellemi tartalékokkal lehetett továbbindulni. Nem hiszem, hogy ez kimondottan transzilván hagyomány, bár itt mindig más súlya és jelentősége volt az ilyen egyszemélyes intézményeknek.

Azt tanította észrevétlenül, amit egy életen át tanult, és amit annyira mélyen és igaz módon tudott, hogy semmi és senki máshoz nem hasonlítható.

Meg tudta mondani, hogy mi a jó, hogy mi a helyes. És ha kétségei voltak, azt soha nem próbálta valami más, magabiztosnak tűnő fölösleges mondatokkal elrejtteni. Kallós Zoltán tanítóként és kutatóként, gyűjtőként és értelmezőként is egyik egyszemélyes intézménye volt a diktatúrában a mi magyar transzilvanista magányunknak. Százezrek példaképe volt itthon akkor, amikor a kommunista diktatúra kísérletet tett föléje emelkedni. A diktatúra megbukása után több évtizedes munkájának gyümölcsével már nemcsak kockázatot vállaló barátain keresztül, hanem immár intézményesített formában is megismerkedhetett a nagyvilág.

Kallós Zoltán egy hosszú életen keresztül az identitásformálás apostola. Akik egyszer találkoztak vele, akik hosszabb vagy rövidebb ideig közelében lehettek, azoknak az identitása kitágult és megszilárdult, gazdagabbá vált, és másképpen értették azt, hogy kik ők. Tudták, hogy mivé akarnak válni, tudták, hogy milyen értékekre építhetnek. Akik Zoli bácsi iskolájában megfordultak, azt is tudták, hogy mitől azok, akik. Mi az örökség, mi az identitás alapja, az honnan, hány irányból jön, és azt is, hogy mit kezdjünk vele.

Kallós Zoltán bátor ember volt. Az a fajta bátorság jellemezte őt, amely soha nem hivalkodó, soha nem harsány. Látszik, mert nem lehet nem észrevenni, ám sohasem fölöslegesen magamutogató. Olyan bátor ember volt, aki ha elindult egy úton, semmilyen veszély, fenyegetés nem téríthette el. A huszadik század zord évtizedeiben, a legnehezebb időkben is bátran az elnyomás fölé emelkedett. Kallós Zoltánt nem tudta legyőzni a történelem. Olyan volt, mint Erdély: színes és erős. Rejtélyes és barátságos. Halk, de határozott. Szigorú és nagyvonalú. Fegyelmet szorgalmazó szabadságszerető férfi.

Konok ember volt Kallós Zoltán, következetes, céltudatos bátorság volt az övé. Az értékmentő emberek ritka bátorsága. Éles szemmel, hihetetlen érzéssel és hallással látta meg, találta meg, hallotta meg mindazt, ami a múltból jön és a jelenben még látható és hallható. Pontosan tudta, hogy mi mennyit ér, és minden alkotás mögött, legyen az tárgyi vagy szellemi jellegű, Kallós Zoltán mindig az embert látta. Az élő, a reménykedő, az alkotó, örülő, bánatos, szerető és csalódott, szenvedő, síró, kacagó, szárnyaló és elbukó embert. Ez látszott a mindig kíváncsi tekintetében, és abban a félmosolyában, amivel a legzárkózottabb adatközlőit is sikerült megnyitani.

Türelmes volt, mert a gyűjtőnek, a kutatónak türelmesnek kell lennie. És türelmetlen volt, mert azt érezte, hogy az idő ellene dolgozik. Türelmetlennedett, hogy elveszhetnek megőrzésre váró értékek, nem lesz idő mindenre. Ebben is igaza volt Zoli bácsinak. Mert sosem volt és sosem lesz idő mindenre.

Válaszút már a nevéből kiindulva is népmesébe illő hely. Választást jelent, útválasztást. Kallós Zoltán egészen ifjú korától egyetlen dologra tette fel az életét. Kimondatlanul is azért, hogy minél több ideje legyen arra, amit élete feladatának tartott: gyűjteni és megőrizni, megérteni és továbbadni mindazt, amit az előtte járó nemzedékek hosszú sora alkotott, megőrzött és örökségül hagyott.

Hölgyeim és uraim, gyászoló és végső búcsúra összegyűlt gyülekezet!

Még most nem tudjuk, hogy mennyi mindent köszönhetünk Kallós Zoltánnak. Csak azt tudjuk, hogy nagyon sokat. Rengeteget. Az ő öröksége anynyira hatalmas, olyan nagy, hogy most így, mellette állva még nem is látszik, csak egy kis része, de nem az egész. Ha csak az általa összegyűjtött és lejegyzett balladákra gondolok, már az is szédítően nagy teljesítmény. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy senki egyedül még annyi balladát nem jegyzett le és hagyott hátra, mint Kallós Zoltán. Most már csak rajtunk múlik, hogy ebből az örökségből, ebből a hatalmas munkából mennyit leszünk képesek megőrizni, megérteni és továbbadni.

Kallós Zoltán az elmúlt években próbálta elrendezni a dolgokat. A dolgait. A dolgainkat. Tavaly nyár elején még itt ültünk a teraszon és beszélgettünk. Fáradt volt a teste, de kíváncsi és érdeklődő, fiatalos a szelleme. Nem panaszkodott, hanem faggatott. Kérdezett, érdeklődött. Tette ezt annak az embernek a kíváncsiságával, aki még hosszú időre tervez, aki tudni akarja, hogy mi történik rég nem látott ismerőseivel és barátaival, aki érteni akarja, hogy mi zajlik körülöttünk a világban. Ám közben halk megjegyzést tett arra, hogy nem a hajnal következik, hanem az alkonyat. Aztán bementünk a múzeumba, mert még eszébe jutott valami, amit meg akart mutatni. És rögtön utána azt is mondta, hogy hogyan kellene tovább építeni, bővíteni ezt a helyet, hogy mindennek legyen helye, hogy minden a helyén legyen.

Most meg itt állunk és búcsúzunk. Az élet helyére a halál lépett. Tudtuk, hogy el fog jönni ez a pillanat is, de nem hittük, hogy ilyen hamar. Két évvel ezelőtt, a 90. születésnapján, amikor fölment a színpadra és az őt köszöntő énekesekkel, táncosokkal dalra fakadt, azt gondoltam magamban, hogy Zoli bácsi a századik születésnapját is így itt, együtt, velünk fogja ünnepelni.

Hálásak vagyunk, hogy ismertük, hogy megismerhettük, és hogy gazdagabbá tett bennünket. Hálásak vagyunk, mert olyan munkát végzett el, amely több embernek is becsületére válna, és köszönetet mondunk a Teremtőnek, hogy volt egy Kallós Zoltánunk, és azért is, amit örökségül ránk hagyott.

Búcsúzunk Kallós Zoltántól.

Isten nyugtasson, Zoli bácsi!

Pihenésed legyen könnyű!

KELEMEN HUNOR

Kallós Zoltán
(1926–2018)

Tisztelt Gyászoló Közösség!
Kedves Család, Rokonok, Barátok, Kollégák!

Kallós Zoltán élete és munkássága szorosan összefonódott a Mezőséggel, valamint az erdélyi és a moldvai magyar népi kultúrával. Válaszúton született 1926. március 26-án, ahol már gyermekfejjel szervesen belenevelődött szülőföldje magyar, román és cigány néphagyományaiba.

Elemi iskoláit szülőfalujában kezdte, majd Kolozsvárt a református kollégiumban folytatta. Rövid sepsiszentgyörgyi kitérő után Kolozsvárt végezte a tanítóképzőt, ahol 1946-ban szerzett tanítói oklevelet. Szintén ott látogatta 1955-ig a Zeneművészeti Főiskola előadásait, ahol Jagamas János zenetudós, Bartók és Kodály közvetlen tanítványa határozta meg szakmai tudását, szemléletét.

Néptanítóként dolgozott, előbb a kalotaszegi Vistán 1946–1950 között, majd a moldvai Lészpeden 1956–1957-ben. Rövid ideig szakirányító volt Marosvásárhelyen, majd a moldvai csángó magyarokhoz közel fekvő Gyimesben dolgozott 1959–1968 között, utána pedig Kolozsvárt telepedett le. Az 1960-as évektől kezdődően biztos egzisztenciát jelentő állás nélkül élt, ami ugyanakkor megfelelő szabadságot és függetlenséget is biztosított gyűjtő- és kutatómunkájához.

Kallós Zoltán a 20. század egyik legszerencsésebb kezű és legtermékenyebb magyar folklórgyűjtője volt, aki szervesen folytatta, térben kiszélesítette Bartók és Kodály terepkutatásait, munkásságát. Egyénisége, mezőszegi szocializációja alapvetően elősegítette, hogy sikeresen meg tudta szólaltatni az erdélyi és a moldvai falusi embereket. Az erdélyi Mezőségen, Kalotaszegen, Moldvában és Gyimesben megszállottan gyűjtötte évtizedeken át a folklór számos műfaját (népballadákat, lírai dalokat, meséket, mondákat, népszokásokat), az énekes és a hangszeres zenét, valamint a díszített tárgyakat.

Kallós Zoltán 1942-től kezdődően közel hét évtizeden át minden rendszeres, kiszámítható anyagi háttér nélkül gyűjtött, azonban folyamatosan kapott szakmai, emberi és morális támogatást, biztatást Kodály Zoltántól, Jagamas Jánostól, Andrásfalvy Bertalantól, Martin Györgytől, Hofer Tamástól, valamint számos kiemelkedő magyar művésztől, értelmiségitől.

Balladák könyve című első kötete 1970-ben jelent meg Szabó T. Attila gondozásában. Nagy sikerű kiadványa változatokban gazdagon tárta fel a moldvai, gyimesi, mezőszegi és a kalotaszegi klasszikus ballada és lírai dalkészlet addig ismeretlen, patinás alkotásait, amelyekkel Kriza János *Vadrózsák* című gyűjteményéhez hasonlóan, lábba hozta a korabeli magyar értelmiségi, művészi életet is.

Új guzsalyam mellett című gyűjteménye (1973) a klézsei Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa folklórtudását térképezte fel. Szintén a magyar egyéniségkutató iskolai hagyományait folytatta a lézpedi Jánó Anna népmeséiből összeállított *Világszárnya* című, 2003-ban Kolozsvárt megjelentetett kötetével.

A 2014-ben napvilágot látott *Balladás Könyve* Kallós Zoltán életművének megkoronázása, akinek megadatott, hogy Moldvában, Gyimesekben, Mezőségeen és Kalotaszegen élő balladaéneklést gyűjthessen a 20. század közepén azoktól a kivételes tehetséggel megáldott falusi asszonyoktól és férfiaktól, akik folklórtudásukat még a szerves, szóbeli néphagyományokból merítették. Kötete a leggazdagabb magyar népballadagyűjtemény, amely egyúttal az összmagyar nemzeti kultúra jelképes sorsú folklórkiadványa, jelentős mértékben túlmutat önmagán: *magyarságszimbólum*. Európában is ritka teljesítménynek számít.

Kallós Zoltán gyermekkorától kezdve tudatosan gyűjtötte az erdélyi és a moldvai népi kultúra tárgyi elemeit is. Már akkor elhatározta, hogy választói otthonában néprajzi múzeumot fog berendezni. Az 1989-es romániai rendszerváltozás után visszanyerte szüleinek választói kúriáját, amelyben elhelyezte legféltettebb kollekcióit. Gyűjteményében, múzeumában elsősorban a moldvai, gyimesi, mezőségi és a kalotaszegi lakáskultúra, textilművészet, viselet, kerámia legmívesebb, díszített tárgyi elemeit csodálhatjuk meg.

Már fiatal korától kezdődően elsősorban az esztétikai minőségekkel rendelkező kulturális javakat gyűjtötte: drámai népballadákat, lírai dalokat, zenei alkotásokat, néptáncokat, díszes textíliákat, ünnepi viseleteket, dísz- és rituális kerámiát, festett bútorokat stb. Terepkutatásai közben tudatosan szelekciót alkalmazott, megfontoltan gyűjtötte össze a falusi népelet szellemi és tárgyi javait. Fiatal néprajzosok választói múzeumában elhelyezett és kiállított gyűjteményéből több mint 6000 tárgy adatoltak szakszerűen.

Kallós Zoltánnak meghatározó szerepe volt az erdélyi és a magyarországi folklorizmus, táncházmozgalom kialakulásában és eredményes kibontakozásában. Fiatal nemzedékek sorát nevelte a néptánc- és a zenekultúra szeretetére. Integratív személyiség volt, a népi kultúra segítségével sikeresen összegyűjtötte, virtuális nemzeti közösségbe integrálta a Kárpát-medencében és a nagyvilágban élő magyarságot.

Egészen 1989-ig folyamatos zaklatás, megfélemlítés és házkutatások közepette kellett helytállnia. A rendszerváltozás után már szabadabban gyűjthetett és munkálkodhatott: fiatal munkatársaival együtt népes táncház táborokat, különböző oktatási programokat, szórványkollégiumot és népművészeti múzeumot szervezett választói kúriájában.

Több évtizedes értékmentő és -teremtő munkásságát számos szakmai, társadalmi és kulturális díjjal ismerték el: 1996-ban *Kossuth-díjjal*, 2001-ben *Corvin-lánccal*, 2017-ben pedig a *Kossuth-nagydíjjal* és *Europa Nostra Díjjal* tüntették ki. Néprajzi gyűjtőmunkássága nem csak a Kárpát-medencében, hanem Európában is egyedülálló teljesítménynek számít, egyetemes értékű és jelentőségű.

A kolozsvári néprajzi tanszék, a Kriza János Néprajzi Társaság, valamint a magyarországi intézmények és kollégák nevében békés nyugodalmat kívánok Kallós Zoltánnak, fiatal munkatársainak pedig vigasztalást és konok kitartást!

Döntéshozóinknak azt sugallom, hogy továbbra is kiemelten, megkülönböztetett figyelemmel támogassák a választói szórványközpontot és múzeumot működtető Kallós Zoltán Alapítványt, valamint annak fiatal munkatársait!

POZSONY FERENC

Tisztelt búcsúzó közösség!

A halálhírré nem lehet felkészülni, még akkor sem, ha látjuk előre. Én Zoli bácsi halálhírét úgy éltem meg, mintha másodszor is elvesztettem volna édesapámat. Itt állok a súllyal a mellkasomon, és azt hiszem, hogy ezek a ravatolok korszakolják életünket, de rákényszerítenek arra is egyben, hogy a magunkra hagyottság, a gyász érzésén túltekintve ismét elinduljunk.

Hiszen minket, zenészeket, táncosokat, mindannyiunkat ő indított útjára. Olyan útra, amelyen ő járt, és amely aztán a miénk is lett, egy életre. Nélküle nem lett volna táncházmozgalom, választói bázis, Hagyományok Háza. Nélküle a zseniális hagyományos tudást hordozó generációk elvitték volna magukkal, vagy archívumok kriptájába temették volna tudásukat. Az ő segítségével nélkül nem ismerhettünk volna, tanulhattunk volna meg élőben megannyi zenét, táncot, amely azóta beépült a magyar kultúra, a hagyományos magyar művészet alapjaiba.

Akkor, amikor táncházenésznek jelentkeztem, első utam Kallós Zoltánhoz vezetett, a legendás Móricz Zsigmond utca 37-be. Tőle akkor 3 meghatározó tárgyat kaptam: első brácsámat, a *Balladák könyvét* és egy nagy gyimesi tarisznyát. Nem csak én, de nagyon sokan kaptuk ezt útnak indításként Zoli bácsitól, és mai napig őrizzük: a hangszeret, a könyvet és a tarisznyát. A hosszú idő alatt azonban, amit együtt tölthettünk e földön vele, sokkal többet kaptunk: volt, aki jó szót, vagy édesanyja, Vilma néni levesét, volt, aki élethivatást, vagy egy életre társat.

Most egy korszak lezárult. Magunkra maradtunk, magunknak kell, immár nélküle vinnünk tovább mindazt, amit tőle és az öregektől, mestereinktől kaptunk. A mi feladatunk most már, hogy menjünk tovább, amerre ő elindított, adjuk tovább, amire ő tanított.

A hangszer a kezünkben, egy életre. A tarisznyát is telipakolta a tapasztalat. A tudás, a könyv pedig benne van a lelkünkben, karunkban, fejünkben.

Köszönjük Zoli bácsi, visszük tovább!

KELEMEN LÁSZLÓ

Kedves Kallós Zoltán, mindannyiunk Zoli bácsija!

Fel sem tudjuk mérni hány szeretted búcsúzik most tőled... A moldvai csángó magyar asszonyoktól a Kárpát-medence előljáró magyar államférfiaikig, a gyimesi patakok lakóitól a tudományos élet valamennyi kutatójáig, a mezőség és Kalotaszeg magyarjaitól a világ népi értékeit szeretők százezreiig. Most mindannyian úgy érezzük, hogy adósaid maradtunk. Nem köszöntük meg azt az ajándékot, amivel életünket szebbé tetted. Tetted ezt szerényen, halk hangon. Nem bántottál soha senkit, mégis félték tőled azok, akiknek félniük kellett. Látszólag magányos farkasként jártad utaid, mindeközben erős várakat hoztál létre. Népzene gyűjtéseiddel szétfeszítetted azt a rendet, amelyet nagy elődeid felállítottak, és megalapozták a táncházmozgalom kezdeteit. A népi kultúrát nem részleteiben kutattad, mert fentről, egyben láttad a Nagy Életet. Gyűjtéseiddel a népművészet kutatói számára új tereket nyitottál meg.

Békés mivoltodból csak egyszer láttalak erőszakossá válni, amikor együtt fejszével, kalapáccsal betörtük a mellettünk álló régi épület ajtóit és visszafoglaltuk az ősi birtokot, amiből egykor csak egyszerűen kipakoltak. Kinek foglaltad vissza? Annyi biztos, hogy nem magadnak. Védelmet és jövőt akartál biztosítani annak a magyar közösségnek, amelyből te is származol, és amelynek sorsát mindig féltetted. Bár a sötét 80-as években többször rám kérdeztél, hogy „*Mi lesz velünk, Gyuszi?*” Titokban mégis úgy őrizted az összegyűjtött hatalmas mennyiségű népi értékeket szűk kolozsvári lakásod ládáiban, padlásán, mint aki pontosan tudta, hogy a dolgok egyszer csak jobbra fordulnak. Hittél abban, hogy az őszinte, kitartó munkának meg kell szülessen az ára. És eljött az idő... A Kárpát-medence talán legszínesebb magyar kulturális, oktatási civil létesítményét hoztad létre, megalapozva azt az ideális jövőképet, ami szerint a közeljövőtől gazdaságilag is önlábon járóvá tud válni.

Kodály Zoltán 51 évvel ezelőtti búcsúztatását így kezdték: „*Szálfa dőlt ki közülünk.*” Mi most úgy érezzük, hogy távozásoddal egy végvári bástyával lettünk szegényebbek, egy lélekmentővel árvábbak és mintha a Mezőség is kopárabbnak tűnne. Nyugodt lelkiismerettel távozhatsz, mert a sereg, amit erődítményed védelmére toboroztál, erős és elszánt!

Mind az erőt, mind az elszántságot tőled örököltük, már nem kell kérdezni, hogy mi lesz velünk, mert a kiutat megmutattad.

SZÉP GYULA

**„Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és táncolunk!”
Kallós Zoltán emlékezete**

A magyar szellemi kultúra kimagasló személyisége, kétszeres *Kossuth-díjas* néprajzkutató, *A Nemzet művésze*, a *Corvin-lánc* kitüntetettje, az *Europa Nostra Díj* birtokosa 1926 március 26-án született a romániai Kolozs megyei Válaszúton. Gyermekkorát a Bánffy-kastélytól egy utcányira – ahol Wass Albert született – a választói kúrián töltötte.

Kolozsváron tanítói diplomát szerzett és tanítóként dolgozott a kalotaszegi Magyarvistán. Két éven át Moldvában, Lészpeden tanít, ami egész életére meghatározó élményt jelent. 1955-ben Jagamas János tanítványaként a kolozsvári Zeneakadémián diplomát szerez. 1958-ban politikai okokból, bátor, harcos magatartásáért a román hatóságok bebörtönzik. Ezt követően nem kap végzettségének megfelelő állást, Gyimesbe megy és faipari munkát vállal. Visszatérve Kolozsvárra néprajzi gyűjtőmunkába kezd. Mezőség, Kalotaszeg, Gyimes, Moldva: több mint 70 év áldozatos gyűjtőmunkája. Ki sem mondható és fel sem fogható, hogy mennyivel lennének szegényebbek, ha Kallós Zoltán, dacolva a történelem viharáival, szembe nem száll az életét is fenyegető terrorttal, a Ceaușescu-rendszer titkosrendőri atrocitásaival. Lankadatlanul járja a falvakat, keresi-kutatja azokat a csodálatos képességű népi alkotókat, akik balladáikkal, hangszerjátékaikkal, táncaikkal varázslatos pillanatokkal tették gazdagabbá az anyagi javakban ugyan szegény, de lélekben annál teljesebb, kisebbségi létbe kényszerített magyarság életét. Elszántsága, kitartása nem ismert megalkuvást. Tudta, hogy a kereszt, amelyet a történelmi gondviselés bízott rá, súlyos teher és csak a legbátrabbak képesek egy életen át cipelni, de ő ezt csordultig teli bizalommal, sőt, derűvel, humorral tette.

1961-ben egy társasutazás tagjaként sikerült először átjönnie Magyarországra. Ekkor már ismerte Andrásfalvy Bertalant – akivel még lézpedi tanítóskodása idején találkozott –, de az igazi nagy találkozás Budapesten történt meg. Martin György felesége, a nemrégiben elhunyt Borbély Jolán így emlékezett erre a találkozásra: „*Andrásfalvy Berci meghívta Zolit, és összegyűlt a baráti kör Zoli látására. Pesovárék, / Pesovár Ernő és Pesovár Ferenc néprajzkutatók/ én meg Tinka / Martin György / nem is tudom még ki, mindenki, mert tudtuk, hogy létezik, de nem tudtuk, hogy néz ki. És hát ugye ott beszélgettünk, és egyszer elkezdett énekelni: Meg kell a búzának érni... – azért is olyan kedves nekem ez a dal. Mi soha ilyen gyönyörű, keserű dalokat, keserűeket nem hallottunk... hát valóban borsódzott a hátunk és csak énekelt, énekelt, mi hallgattunk... Besötétedik, nem mertünk villanyt gyűjtani, senki nem mer, mert olyan katarzis, ha ezt az ember megéli, akkor az nagy szó. Mert azt hiszem, az emberek életében ritkán van katarzis. És egyszer csak azt mondja, hogy nem tudok tovább énekelni, elsírta magát... még ültünk, ültünk*

a sötétben, libabőrösen, amire aztán felgyújtottuk a villanyt. Ez volt az igazi találkozás.”

Kallós Zoltán *Balladák könyve* című gyűjteménye Szabó T. Attila gondozásában 1970-ben jelent meg, amely egy csapásra az óriások közé emelte. Olyan mélységű és mennyiségű értéket hozott felszínre, amely csak Bartók és Kodály népdalgyűjtő tevékenységéhez mérhető. A *Balladák könyve* 162 dallammal együtt 259 balladát tartalmaz. Ezt követte 1973-ban a klézsei születésű, írástudatlan, legendás Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa csángó énekes asszonyról írt *Új guzsalyam mellett* című kötete, amelyben 163 énekes dallamot jegyzett le összesen 1010 versszakkal, s ezzel egyedülálló műfajt is teremtett a népköltészeti kutatásban. Kallós Zoltán moldvai csángó gyűjteménye felbecsülhetetlen értékű, hiszen olyan régi stílusú balladákat jegyzett le, mint például a *Mátyás kéral*, *Dancia királya*, *Szeklédi Borbála*, *Szegény asszon balladája*, amelyek sehol másutt a magyar nyelvterületen nem fordulnak elő, így ezeket a dallamokat egyetemes magyar középkori kultúránk gyöngyszemeiként tarthatjuk számon. A Gyimesekből is páratlan énekes és zenei anyagot hagyott az utókorra. Kalotaszegen és szűkebb hazájában, Mezőségen is óriási dokumentációt végzett. Ezideig összesen 6 hanglemez, 16 kazetta, 14 CD anyaga látott napvilágot a Kallós Archivum zenei anyagából. Martin Györggyel közös gyimesi táncgyűjtéseik, mesegyűjteményei, a moldvai csángó szokásokról írt tanulmányai, feljegyzései bizonyítják, hogy ilyen mennyiségű gyűjtőmunka európai viszonylatban is egyedülálló teljesítmény.

Különös és különleges kapcsolatot ápolt adatközlőivel. Valamennyi énekes, táncos, zenész, akikkel útja során megismerkedett, mindvégig igaz barátjának tekintette *Zoli bácsit*, nemcsak azért, mert a gyűjtött anyagot mindig a legnagyobb alázattal kezelte, hanem azért is, mert erején felül anyagiakkal is segítette a legszegényebb sorban élőket. A teljesség igénye nélkül néhány név: Szályka Rózsa, Jánó Anna, Hodorog Luca, Halmágyi Mihály, Pulika János, Zerkula János és Regina, Pap Erzszi, Fodor Sándor Netti, Jaskó István Pitti, Kicsi Kóta Károly, a többi széki és kalotaszegi primások és táncosok, a mezőségi asszonyok, a Palatkai banda, a magyarszentbenedeki táncosok és mások sokan... Kallós Zoltán szinte mindenkit ismert, akit „érdemes volt ismerni”.

Kallós Zoltán az erdélyi és a moldvai népművészet aktív szervezője volt. Ha valahol „népi megmozdulás” volt, hagyományos lakodalom, keresztelő, farsangi multság, Zoli bácsi ott volt. Kallós Zoltán nemcsak a határon túliak néprajzi bázisa volt, hanem egyben a magyarországi elhivatott népzeneészek, néptáncosok és néprajzi gyűjtők „tanácsnoka” is. Ajtaja mindenki előtt nyitva állt. Minden arra járónak segített, utba igazítást kapott, aki zenét vagy táncot akart gyűjteni, legtöbbször el is kísérté a magyarországiakat egy-egy lakodalomba, gyűjtőútra.

Így történt ez 1979-ben is, amikor férjemmel és gyűjtőtársammal, Papp Imrével, a Jászság Népi Együttes alapító művészeti vezetőjével együtt Er-

délyben járva megismertük Zoli bácsit a kolozsvári Móricz Zsigmond utcai kis lakásban. Akkor még a Securitate emberei az utcát is figyelték, de ő nem törődött a veszéllyel, szívesen fogadott bennünket. Együttünk és a Néptánc Módszertani Központ számára gyűjtött erdélyi: keménytelki, mezőségi, mérai (Kalotaszeg), gyimesi és később a moldvai tánc és zenei anyagunk az 1979 és 1996 közötti időszakban döntő többségében Kallós Zoltán segítségével, az ő kapcsolatain keresztül születhetett meg. A magyarországi táncház-mozgalom, a népzenei és néptáncszakma szinte valamennyi képviselője megfordult a házában. Zoli bácsi első moldvai gyűjtőutunkra 1990-ben örömmel kísért el bennünket. Általa ismerhettük meg Hodorog Lucát, akit már betegen hoztunk át Jászberénybe és kívánságára a jászberényi Fehértói temetőben helyeztük örök nyugalomra. Zoli bácsi segítsége is hozzájárult a gondolathoz, hogy meg kell őrizni és meg kell mutatni ezeket az értékeket a nagyközönség számára. Ekkor határoztuk el, hogy a következő évben, 1991-ben a csángók tiszteletére és a Kárpát-medencei kultúra népszerűsítésére létrehozzuk a Csángó Fesztivált. Kallós Zoltán egészen a legutóbbi évekig rendszeres vendége volt a jászberényi Csángó Fesztiválnak.

Barátja és alkotótársa volt a korán elhunyt Martin György. Útja során sok erdélyi és magyarországi segítőtje: Andrásfalvy Bertalan, Borbély Jolán néprajzkutatók, Szép Gyula, a kolozsvári Magyar Opera igazgatója, az erdélyi táncházmozgalom egyik megalapítója és mások. Élete végéig igaz barátság fűzte Petrás Máriához, a diószéni (Moldva) születésű, *Prima Primiissima Díjas* ének- és keramikusművészhez. A sors abban a megtiszteltetésben részesített bennünket, hogy 40 évig barátaiként, a „közös ügyünket szolgáló segítőként” tekintett ránk.

Az 1989-es romániai fordulatot követően az '50-es években elkobzott családi kúriát Kallós Zoltán visszaigényelte és a magyar állam segítségével helyreállította. Zoli bácsi lakása korábban is szinte múzeum volt, hiszen a bokályok, szőtesek, lepedők, hímzett bundák és más viseletdarabok között élte életét. A kúriában a legteljesebb erdélyi és moldvai tárgyi és viselet-gyűjtemény látható: magyar, román, szász értékek. Egy nagy álom vált valóra. Már fiatalon, 13 éves korától gyűjtötte a tárgyakat és valamennyi darabot saját maga vásárolta. 2012-ben filmen örökítettük meg a múzeum anyagát és Kallós Zoltán életútját.

A másik nagy álom, a nemzedékmegtartó, identitásőrző iskolaprogram: a Szórványkollégium szintén az ő elméjében született meg. A feladathoz társakra lelt rokonaiban. Balla Ferenc és Balázs Bécsi Gyöngyi személyében áldozatos munkatársakat és barátokat rendelt melléje a gondviselés, akik utolsó órájáig vele maradtak és megvalósították azt, amit egész életében tervezett: tanítani a gyermekeket a magyar nyelvre, őseik örökségére, nemzeti hagyományaikra.

Az összegyűjtött folklórkincs, a népzenei és néptánc táborok, a Szórványkollégium, a Válaszúti Múzeum most már mindörökre a halhatatlanok sorába

emeli őt. Mi, ittmaradtok valamennyien adósai vagyunk, mert a keresztet fel kell venni, a szellemi örökséget tovább kell vinni, felelősek vagyunk azért a szellemi táplálékért, amelyet tőle és általa kaptunk. *Valljuk, hogy a hagyományt ápolni, kell mint gondos gazda ápolja növényeit, őrizni kell, mint ahogy az emberiség őrzi az élet egyik legfontosabb elemét a tüzet és tovább kell adni, mint ahogyan az anya szívének melegét, szeretetét adja tovább gyermekének.*

2016 áprilisában Zoli bácsit 90. születésnapján barátai, tisztelői együtt köszöntöttük a Budai Vigadóban, ahová már búcsúzni jött Kallós Zoltán, és a színpadon könnyes szemmel énekelte kedves dalát:

*Fordulj kedves lovam napszentület felé,
Ugyse jövünk többet soha visszafelé;
Messze földre megyek, elbujdosom innét,
Szép szülőházamat nem látom meg többet...*

PÉTERBENCZE ANIKÓ

Szájka Rózsának

„Énekeltem én
Özvegyasszony Miklós Gyurkáné
Szályka Rózsa
Klézsén Moldvában”

Akinek fák éneke röppent
Vállára madárnak
Etesse tenyeréből ha szárnyatörött is
Éhezzen hogy a hiány morzsáit
s kezem akár a kés jege –
Fölszabdal ez a hallgatás
Vérem fölsiklott alóla:
Énekelt ki virágos mezőt
Hová hervadt Szályka Rózsa?

Énekelt ki virágos világot
Arcunk szétszórt kövei közé
Fölfoszló szívét a föld harapdálja
Vajúdjon kócos erdőt tiszta levegőt
Szakítsa hogy be az ég tüdejét

Ének nélkül mert a lélek burjánzó
csodája nélkül töviseire szárad a világ
Zúdíthatja ránk – mindhiába –
a szivárványos szavak záporát
Guzsalyasából – árva görice – magát
a föld mennyegzőjébe énekelte
Fonok sírjára koszorút mezejéből
tüskéje törjön tenyerembe

BANOS JÁNOS

MINDENFÉLE

Egy újabb miniatúra: Karinthy Frigyes és a zöld disznó*

Köztudott, hogy 20. századi prózairodalmunkban a legkaotikusabbak egyike Karinthy Frigyes műveinek szövegfilológiája. Ugyanazok az írások sokszor és hol teljesen egyformán, hol átírva, máskor csak gondatlanul lettek közölve. Az író halála után a sok és sokféle kiadás ugyanilyen rendezetlen maradt. Még ehhez képest is szövevényes az irodalmi műveket utánzó vagy követő „paródiáinak” közlése, annál inkább, mivel az „így írtok ti...” tematikához nemcsak neves írók műveit, hanem közismert és névtelen művek, sőt, műfajok utánzásait is odakapcsolta. Az utókor pedig tucatnyi kiadást állított össze ezekből, hasonló, mégis különböző csoportosításban, szövegváltozatokban. Az 1908-tól kezdve egyenként megjelent paródiákat először 1912-ben gyűjtötték kötetbe, és később több, egymástól bizonyos fokig eltérő kiadásában is megjelentették.

Az Athenaeum „bővített” kiadásának második kötete („idegen írók”) 1921-et tünteti fel a megjelenés idejeként. A 109–110. lapokon *Arab irodalom* címmel egy keleti *Ezeregyéjszaka* keretes mese-történetének a végén olvassuk a következő szöveget. Egy szegény halász a tengerből kihúzott egy palackot, ebből egy füstfelhőben egy szellem lépett ki, „s így kiáltott a halászra:

– *Most azonnal megöllek!*

– *Ne még! – mondta a halász. – Várd meg, amíg mesélek egyet a zöld disznóról.*

– *Azt még meghallgatom – mondta a szellem és leült a halász mellé. – Meséld.*

– *A halász mesélni kezdett. Története így hangzott:*

A zöld disznó.

– *Én nem azt mondtam, hogy »meséld«, hanem azt mondtam, hogy mesélek a zöld disznóról – kezdte a halász.*

– *Hát halljuk – mondta a szellem.*

– *Én nem azt mondtam, hogy »halljuk«, hanem azt mondtam, hogy mesélek a zöld disznóról – mondta a halász.*

– *Egyen meg a fene – mondta fáradtan és dühösen a szellem és otthagya a halászt, aki ekként megmenekült.*

(Az író ez után lezárja az egész elbeszélés többszörös keretét).

A kötetben ez a történet az *Idegen írók – Műfajok* csoportban olvasható, annak első darabjaként, *Arab irodalom* címmel. Karinthy azzal kezdi, hogy

* Voigt Vilmos korábbi miniatúráit lásd *Néprajzi Hírek* 2017. 1. sz. 95–96. old.; 2018. 1. sz. 65–66. old.

sokat hallott „*az arab irodalom keleties szépségeiről*”, említi az *Ezeregyéj*, Seherezáde és Sahriár szultán nevét. És – noha tömörítve – a keretes mese szabályait is pontosan követi. A 20. századra az ilyen meséket a közönség már nálunk is általában ismerte, arabnak tekintve. Antoine Galland nevezetes, 18. századi francia fordítása nyomán Vörösmarty Mihály is Arab regék névvel adta közzé (1829–1833) a maga átdolgozását.

Maga Karinthy sem tartotta egyszerűen irodalmi persziflázsnak a szöveget. Az 1926-ban megjelent Panoráma gyűjteményes kötetében is újraközölte – nem mint irodalmi torzképet.

Kiváló utánzótehetsége ismeretében nem meglepő, még a miniatűr formában is milyen pontosan veszi észre az Ezeregyéjszaka szövegformálását.

A zöld disznó meséjének azonban semmi köze az *Ezeregyéjszaka* világhoz, viszont megvan a magyar folklórbán. Mesekutatóink közül már Honti János, Berze Nagy János és Kovács Ágnes is a *csalimesék* csoportjában tárgyalja: a mesélő mesét ígér, de csak az ígéretet ismétli, ezzel bosszantja fel a hallgatót, aki türelmét veszítve távozik.

A *Magyar népmesekatalógus* (9. kötet, Budapest, 1990. a 235. lapon) Kovács Ágnes összeállításában öt változatát említi. Már korábban is felhívta a figyelmet arra, hogy egy hasonló magyar *csalimese* („*a veres kakas meséje*”) ismert a nemzetközi mesekincsben is (Magyar Néprajzi Lexikon 5. kötet, 1982. 528–529). Ám a zöld disznó meséje semmiképp nem származik a veres kakas meséjéből, legfeljebb a műfaj azonos. Hans-Jörg Uther nemzetközi mesekatalógusában is (AaTh és ATU 2275 számon) a szöveg szó szerint a zöld disznót említi. Uther litván, zürjén, spanyol, katalán és magyar (!) változatokról tud. Természetesen Karinthy nem ebből a nemzetközi folklórból ismerte a szöveget. Magyarul az 1870-es évektől kezdve az ország különböző helyein jegyezték fel: Kálmány Lajos Szegedről, Sebestyén Gyula a Balaton-felvidékről, Vikár Béla Csanád megyéből közli. Az utóbbiak a hasonló *csalimesék* sorozatát adják. Karinthy e szakmai publikációkat aligha ismerte. A legrégebben közölt magyar nyelvű szöveg Erdélyi János *Magyar közmondások könyvében* (Pest, 1851. 88. lap, 1794. számon) a következő: „*Zöld disznórul mesét mondok. Olyanról fogok beszélni miről soha sem hallottatok.*” A szöveget a disznót említő közmondások között hozza. Vagyis Erdélyi ismert valamilyen „zöld disznós” szöveget, de nem ismerte fel annak *csalimese* műfaját. (Tőle vette át ugyanazt a pontatlan szöveget Sirisaka Andor 1891-ben közmondás-gyűjteményébe.)

Honnan vette Karinthy az általa pontosan közölt csalimesét? A szóhasználatból. És ehhez még egy érvet is ismerek. A zöld disznó meséjének általam ismert szövege így kezdődik: „*Meséljek a zöld disznóról? Hallgatod-e? – Hallgatom.*” Karinthy nál szerzetlen a szellem „*Hát halljuk?*” replikája, mivel előbb nem volt szó a „mese meghallgatásáról”. De ez a forma nemesak logikus, hanem hiteles is. Gyermekkoromban így hallottam nagynénémtől, aki

nyilván a 20. század elején (Szeged Fölsővárosában) így ismerte. Ez időben hallhatta Karinthy is a zöld disznó *csalimeséjét*.

Még egy tanulság: ez egyszerű, ám frappáns mesetípus is hihetetlen pontossággal szerteszét megtalálható Európában, nyilván ott, ahol volt eleven mesélés. El sem tudjuk képzelni, milyen utakon és ösvényeken jutott el oly sokfelé, akár még iskolai olvasmányként is. És ha egy tehetséges, szövegérzékeny ember egyszer meghallotta, később is emlékezett rá. Mint Karinthy.

VOIGT VILMOS

Magyar néprajzosok Kínában

2017. november végén egy kisebb néprajzos-orientalista küldöttség utazott Kínába, hogy ott találkozzon kínai, mongol kollégákkal. A kis csapat tagja volt Balogh Balázs, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének igazgatója, Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum főigazgatója és Szilágyi Zsolt, az MTA BTK Néprajztudományi Intézet tudományos főmunkatársa. Az utazás célja elsősorban az évek óta sikeresen működő akadémiai kapcsolatok ápolása, a további együttműködések lehetőségének, irányainak felmérése volt, de találkoztunk a Kínai Nemzeti Néprajzi Múzeum, illetve a Pekingi Magyar Kulturális Intézet vezetőivel is. Utóbbi helyen Balogh Balázs tartott előadást, míg Szilágyi Zsolt egy napra Belső-Mongóliába utazott hasonló céllal.

Az MTA Néprajztudományi Intézet orientalista munkatársai és a Kínai Társadalomtudományi Akadémia Kisebbségi Irodalmak Intézetének kutatói között évek óta szoros, mondhatni baráti munkakapcsolat van. Az utóbbi bő egy évtizedben végzett közös munka jó alapot nyújt a további tudományos kapcsolatok kiterjesztésére is, s ennek a rövid kiutazásnak nem titkolt célja volt, hogy az eddig elsősorban a mongolisztikai, a folklór és az etnológiai kutatásokra alapozva fejlesszük a hasonló témájú múzeumi együttműködések is. Úgy gondolom, nyugodtan kijelenthető, hogy ezt a törekvésünket siker koronázta. Lehetőségünk volt találkozni a Kínai Nemzeti Néprajzi Múzeum (Chinese National Museum of Ethnology, 中国民族博物馆 Zhongguo Minzu Bowuguan) munkatársaival. A múzeumról érdemes annyit megjegyezni, hogy célja nem a han kínai népesség kultúrájának bemutatása, hanem a Kínában élő államilag elismert 55 nemzeti kisebbség reprezentációja. Ebben a tekintetben is nagyon érdekes a magyar kutatók számára, hiszen az MTA Néprajztudományi Intézet mongolista, turkológus, vagy éppen sinológus kutatói is hosszú évek óta foglalkoznak e nemzeti kisebbségek valamelyikével, legyen szó mongolokról, kirgizekről, vagy épp a sibékről, így a jövőben akár háromoldalú kutatási projekteket is indíthatunk a két múzeum és a magyar akadémiai intézet közreműködésével.

Érdekes egybeesés, hogy a kínai múzeum új épületének létrehozása is most zajlik, párhuzamosan a hazai Néprajzi Múzeum építésével és az intézmény költöztetésével. A kínai kollégák még a folyamat kezdeti szakaszában tartanak, jelenleg az új épület tervpályázatának előkészítése, kiírása zajlik. Ezért is hallgatták szívesen Kemecsi Lajos tapasztalatait és rövid beszámolóját az új magyar múzeummal kapcsolatban. A kínai fél azt az ötletet is megfogalmazta, hogy a tapasztalatokról akár egy közös muzeológiai kerekasztalt is szervezhetnénk 2018-ban.

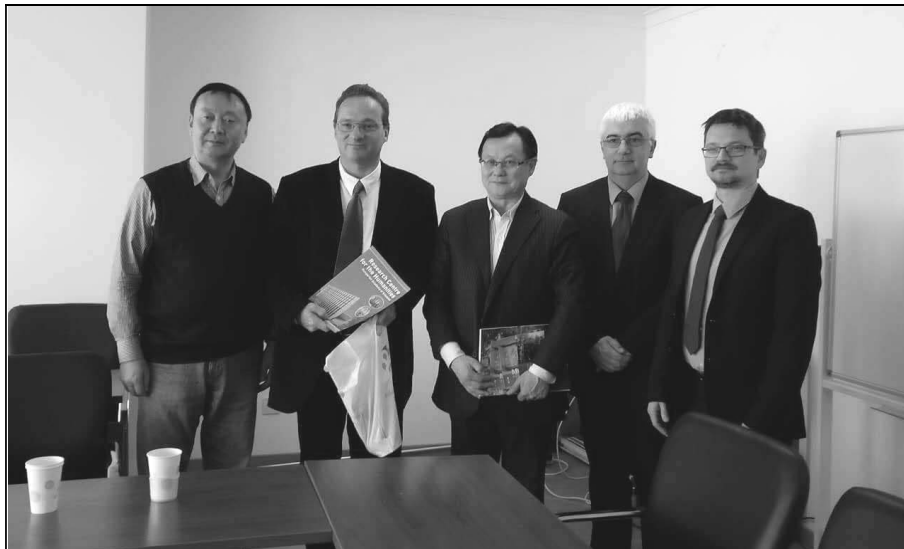
Kemecsi Lajos, a magyar Néprajzi Múzeum főigazgatója és kínai kollégája, Gu Qun főigazgató úr a későbbi együttműködésekre vonatkozóan egy keretszerződést írtak alá, amelynek előkészítésében és a találkozó megszervezésében Buslig Szonja Andrea, a Pekingi Magyar Kulturális Intézet igazgatónője volt nagy segítségünkre. Az aláírt megállapodás keretében a kínai fél 2021-ben a Néprajzi Múzeum új városligeti épületében szeretne egy nagyobb vándorkiállítással bemutatkozni, de elképzelhető, hogy egy kisebb anyagot már 2018-ban is a magyar közönség elé tárhatnak. Ezzel kapcsolatban még folynak a tárgyalások.

A kínai partner nagy érdeklődéssel vette át a Néprajzi Múzeum Diószegi Vilmos sámanygyűjtéseit feldolgozó katalógusát. A téma akár egy olyan következő közös tematikus kutatási projekt elindítására is lehetőséget adhat, amely részben Diószegi korábbi munkájára alapozna. Tervbe vettük a kínai fél – például az említett múzeum – gyűjteményeiben őrzött hasonló anyagok közös feldolgozását is, de hasonló tematikus kutatásokat is indíthatunk több olyan etnikai csoporttal kapcsolatban, amelyekre vonatkozó anyagok a Néprajzi Múzeum gyűjteményeiben is megtalálhatóak.

A pekingi program másik fontos állomása a Kínai Társadalomtudományi Akadémia Kisebbségi Irodalmak Intézete volt. Az intézet és az MTA BTK Néprajztudományi Intézet munkatársai között már évtizedes múltra visszatekintő tudományos együttműködés folyik. A kínai intézet mongol, kirgiz, tibeti nemzetiségű kutatói és a magyar munkatársak több közös terepmunkán vettek már részt Gansuban, Qinghaiban és Belső-Mongólia más területein is. Közös terepkutatásokat végeztünk Gansuban, a Sunan Yugur Autonóm Járásban (肃南裕固族自治县), Hongwansi (红湾寺) település környékén, ahol a nagy belső-ázsiai Ujgur Kaganátus valódi leszármazottaihoz, az ott élő yugur kisebbséghez látogattunk el korábban kétszer is, sámanyagyományait és a sajátos yugur buddhizmust kutatva.

A mai ujgur (yugur) buddhizmus bizonyos elemeiben kapcsolódik a kései ujgurok vallásosságához. A mai örökösök nem a 9. századtól vezetik le, hanem jóval későbből, a 13. századi mongol hódítást követő időszakról – sőt, a Míng-korszaktól – eredtetik a Gansuban élő yugurok buddhizmusát. Tehát csaknem négyszáz évvel későbből. A yugurok buddhista vallásukkal kapcsolatban nem hivatkoznak a buddhizmus majd négy évszázaddal korábbi megjelenésére, s ezzel látszólag szembemennek azzal a tendenciával, ami ma az

észak-kínai kisebbségek, de tulajdonképpen az egész térség tekintetében megfigyelhető a határ kínai és mongol oldalán is: a helyi identitás (újra-/újja-) építése során megpróbálni az adott térség/népeesség sajátosságait mind jobban, az időben mind távolabb visszanyúlva hangsúlyozni.

*Kínai és magyar kollégák a Kínai Társadalomtudományi Akadémia
Kisebbségi Irodalmak Intézetében*

Balról jobbra: Seqinbatu, a bilaterális program kínai vezetője, Balogh Balázs, az MTA BTK Néprajztudományi Intézet igazgatója, Dulan Osor Chaoke professzor, a kínai intézet párttitkára, képviselő, Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum főigazgatója és Szilágyi Zsolt, a program magyar vezetője

Ma az Észak-Kínában utazgató kutató sajátos tapasztalatokkal gazdagodhat annak tekintetében, hogy egyes területeken milyen erőfeszítéseket tesznek az adott népeességre, vagy területre jellemző lokális identitás kiépítésében, megteremtésében. Ez csak látszólag mond ellent a központi kínai kormányzat erőfeszítéseinek, amely az „egységes kínai nemzet” megteremtésén munkálkodik. A kínai kormányzat az utóbbi időszakban igen jelentős támogatásokat biztosít a kisebbségek kultúrájának támogatására, amelyet részben saját fenntarthatóság legitimálása érdekében is biztosít. Ezek a támogatások a helyi kultúra megőrzését is segítik, de hozzájárulhatnak egy adott térség sajátos arculatának újjáépítéséhez, sőt, megteremtéséhez is, amit Hongwansitól nem túl messze nyugatra, Shandanban (山丹县) tapasztaltam egy xiongnukkal kapcsoltban végzett terepmunka során 2016–2017-ben.

A Shandanban, az Ordosztól délnyugatra, a nagy fal árnyékában alapvetően han kínai népeesség él. Az utóbbi években mégis egyre gyakrabban hivatkoznak a nomád hagyományokra – nem a saját nomád hagyományokra, hanem a területet többször megtámadó betolakodók hagyományaira. Ez a vidék

kétségkívül a letelepültek és a nomádok között kialakult kulturális interakciók terepe volt, de mégis sajátos, hogy a mai han népesség hivatkozik ezekre mint a terület különleges történeti hagyatékára. A cél ezzel az, hogy a történeti emlékek megmentésével, a sajátos történeti hagyomány felelevenítésével egy olyan egységiséget, akár sajátos lokális identitást építsenek a területnek, amely kiemeli az őket körülvevő „kínai” környezetből és az egyre élénkülő belső turizmus egyik célpontjává emelheti őket.

A fentiek mellett a kínai kollégákkal dolgoztunk Qinghaiban, a Xinjiangban élő kirgizek között, de Hohhotban (呼和浩特, mongol Köke qota), a Belső-Mongol Autonóm Tartomány központjában (内蒙古自治区) és más vidékein is. Sajnos Chao Gejin intézetigazgató úr 2017. novemberi pekingi látogatásunk alatt nem tudott találkozni velünk, de régi jó barátaink és kollégáink, Seqinbatu, Nachin Damrinjav, Yulan és Bao Xiulan szívesen fogadtak bennünket. A felsorolt kutatók mongol nemzetiségűek és több éve dolgoznak együtt a Néprajztudományi intézet munkatársaival. Jelenleg *Folklore and Culture Studies of Mongolian and Other Northern Ethnic Minorities in China* címmel, Szilágyi Zsolt és Seqinbatu vezetésével folyik egy hároméves kutatási projekt, amelyet az MTA és a CASS között létrejött keretszerződés alapján mindkét akadémia támogat. A belső- és közép-ázsiai térség, illetve Kína egyes területei nemcsak az etnológia számára jelentenek kutatási területet, de a magyar néprajz- és nyelvtudomány, a nemzetközi szintű magyar turkológia és mongolisztika kutatásainak is fontos terepei. Ma, amikor a politikai és kulturális környezet minden korábbinál több lehetőséget biztosít a térségben játszódó folyamatok vizsgálatára, jó lehetőségünk van ismereteink további bővítésére. A Kínában élő kisebbségek kultúrájának vizsgálata évről évre jelentősebb figyelmet kap a kínai tudományos életben. A kínai kutatók egyre nagyobb érdeklődéssel követik a külföldi tudományos intézmények munkáját is, így a közös projektek lehetővé teszik, hogy a magyar tudományosság eredményeivel, az itt kialakult kutatási módszertannal is megismertessük a kollégákat. A program a mai kutatási trendek fő sodrához kapcsolódik, így jelentős nemzetközi érdeklődésre tart számot, ugyanakkor elősegíti a két ország kulturális és tudományos kapcsolatainak fejlődését, közelebb visz a kínai társadalomtudományi kutatások és a kínai kisebbségek kulturális hagyományának megértéséhez is.

A közös munkánkhoz kapcsolódóan, az eddig megjelent publikációk mellett, a két intézet a múlt évben új projektet indítva egy közös tudományos periodika kiadásáról állapodott meg. A *Studies on Cultures Along the Silk Road* című folyóirat első alkalommal várhatóan 2018 őszén látja meg a napvilágot. Az első szám cikkei az eddigi etnológiai kutatások, a folklór- és szövegfeldolgozások témakörében születtek és reményeink szerint méltóak lesznek eddigi együttműködésünk eredményeihez. A folyóirat elindításával nemcsak a közös kutatások eredményeinek kívánunk publikálási lehetőséget biztosítani, de jó lehetőség ez arra is, hogy a magyar és a kínai, valamint a mongol, a kazah, a

kirgiz és az orosz szerzők munkáihoz biztosítsunk hozzáférést egy általunk szerkesztett, évente megjelenő folyóiratban. Jó fórum ez arra, hogy magyar néprajzosok, orientalisták munkái kínai kutatási műhelyekbe is eljuthassanak és vizsont.

Itt érdemes megemlíteni egy két éve indult kezdeményezést is, amely a magyar–kínai akadémiai együttműködés következő lépcsőfoka lehet. A kínai partner még 2016 nyarán a Pekingi Magyar Kulturális Intézet közvetítésével kereste meg az intézetünket azzal, hogy szeretnének közös magyar–kínai programot indítani hun kori kutatásokkal kapcsolatban. Napjainkban Mongóliában, de Kínában is reneszánszát éli a legkorábbi ismert birodalomalapító nomádok, a *xiongnuk* régészeti, történeti kutatása. A kérdés számtalan formában és számtalan okból felmerül Belső-Ázsiától Európáig – Magyarorszáig. Sokan és sokféle indítatásból, koncepciók és prekonceptiók alapján keresik az igazukat, s gyakran a tudomány legalapvetőbb elvárásaira is fittyet hányva folytatnak késhegyre menő vitákat. Épp ezért fontos, hogy vezető tudományos műhelyek komoly energiákat fordítsanak a *xiongnuk* és a későbbi nomádok régészeti, történeti kutatására, tudományos alapossággal, és ne ködös elképzelések alapján vizsgálják a kérdést. Komoly elismerést jelent már az a tény is, hogy a kínai fél magyar kutatók együttműködésével, sőt, az MTA szakmai irányításával kíván a témával foglalkozni. A kezdeményezés Yulin (榆林) városából (Shaanxi tartomány, 陝西) indult, ahol helyi kezdeményezésre, de igen jelentős kínai állami támogatással a városban, illetve Tongwancheng (統萬城) erőd mellett hoznak létre egy hunkutató központot, építenek egy múzeumot. Az erőd az egyetlen ismert déli-xiongnu település, amelyet Liu (később Helian) Bobo (赫連勃勃 381–425) uralkodása alatt hoztak létre. A város az Ordostól délre az északi nomádok és a letelepült kínaiak, e két márkánsan eltérő, egymással állandó kölcsönhatásban, gyakran harcban álló kultúra határvidékén épült. Kutatása nemcsak a kései *xiongnu* történelem, de a kultúrák közti kölcsönhatások vizsgálata szempontjából is számos érdekességet tartogathat. A kínai partner az MTA munkatársait kérte fel a szakmai programok előkészítésére, a múzeum megnyitását kísérő nemzetközi tudományos konferencia megszervezésére. E program előkészítésére már 2016 őszén is egy kisebb küldöttség – Buslig Szonja Andrea, Csiky Gergely régész, és Szilágyi Zsolt – utazott a fentebb már említett Shandanba, és ezt a látogatást 2017 augusztusában újabb előkészítő út követte.

2017 augusztusában Buslig Szonja Andrea, a Pekingi Magyar Kulturális Intézet igazgatója, Tomka Péter régész, a győri Rómer Flóris Múzeum munkatársa, Csiky Gergely tudományos munkatárs, az MTA BTK Régészeti Intézet kutatója és Szilágyi Zsolt Yulinbe utazott. A magyar küldöttség legfontosabb feladata az épülő hun múzeum szakmai előkészítésének megbeszélése volt. A Tongwancheng hun kori város erődje mellett a jövőben végzett ásatások előkészítésében, tervezésében, irányításában a kínai partner a magyar félnek is komoly szerepet szán. Szilágyi Zsolt kezdeményezte, hogy a Mongol

Tudományos Akadémiával közösen folyó *kitaj* korrall foglalkozó tájrégészeti kutatás (*Khi-Land projekt*) folyamán szerzett drónos felméréssel, illetve geofizikai kutatással kapcsolatos terepmunka-tapasztalatainkat használjuk fel a kínai kutatás során is. Ez alapján tervezzük a kínai erőd felmérését is.

A novemberi pekingi út immár a tervezett kiállítás részleteinek megbeszéléséről szólt. A kínai partner felkért bennünket, hogy egy magyarországi hun kori leletekből álló kiállítást a magyar fél is mutasson be az épülő múzeumban. Miközben Yulinben rohamtempóban épül a múzeum, 2017 nyara óta a Magyar Nemzeti Múzeum, a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum és a szegedi Móra Ferenc Múzeum hun kori leleteiből összeállítottunk egy, a korszak magyarországi leleteit jól reprezentáló kisebb anyagot. Jelenleg a kiállítás szervezése van folyamatban, de reményeink szerint a magyar múzeumok anyagait hamarosan bemutathatjuk Yulinben. A tényleges kutatómunka majd ekkor veszi kezdetét, hiszen a kínai partner hosszú távú együttműködésben gondolkodik. Bo Lin, a Yulin Városi Kulturális Befektetési Iroda vezetője, Buslig Szonja Andrea és Szilágyi Zsolt 2017 novemberében Pekingben megállapodtak egy hosszú távú együttműködési szerződés létrehozásában, amelyben az MTA BTK mellett hasonló szintű kínai tudományos partner részvételére is számítanak.

A rövid kínai tartózkodásunkat kihasználtuk arra is, hogy bemutassuk aktuális kutatásainkat. A Pekingi Magyar Kulturális Intézet Magyar Klub nevű rendezvényén Balogh Balázs tartott előadást *Magyar közösségek az Egyesült Államokban* címmel, amelyen az amerikai magyarokkal kapcsolatos kutatásainak rövid összefoglalóját adta. Szilágyi Zsolt november 29–30-án elutazott a belső-mongóliai Ulankhad járásba, ahol 500 fő előtt tartott előadást a magyar mongolisztikai kutatásokról, a magyar történelemről, a mongol–magyar kapcsolatokról. Ulankhad város (kínaiul Chifeng, 赤峰市), amely az adminisztratív egység központja, a kínai Belső-Mongol Autonóm Tartomány délkeleti területén fekszik. Határos Xilin Golal, Tongliaoval és az e vidéken élő mongol kisebbség egyik legfontosabb központja. Bár a 2004-es népszámlálás alapján a 4,3 milliót meghaladó lélekszámú lakosságnak immár több mint 77%-a han kínai, a legjelentősebb lélekszámú kisebbség még mindig a mongol, amely a lakosság majd 19%-át teszi ki. A vidék a Belső-Mongóliában élő mongol kisebbség egyik legjelentősebb kulturális központjának tekinthető. Az itt élők nagyon büszkék mongolságukra, nomád hagyományaikra, kultúrájukat és nyelvüket több, kifejezetten a mongol kisebbség számára fenntartott iskolában oktatják. Az előadással csaknem 10 helyi és belső-mongóliai médium foglalkozott. Az itt kialakított kapcsolatok lehetőséget adnak a területen folytatható néprajzi, antropológiai terepmunkák megszervezésére is, amelyre várhatóan már 2018-ban sor kerül.

SZILÁGYI ZSOLT